

วารสารรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์
ฉบับนิสิตนักศึกษา

ความท้าทาย SDGs

ท่ามกลางความปั่นป่วน
ทางภูมิรัฐศาสตร์โลก

*The Challenges of the SDGs
amid Global Geopolitical
Turbulence*

แนวทางการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอด
ภูมิปัญญาคนตรีพื้นเมืองของผู้สูงอายุ
บ้านแม่กาห้วยเคียน

ปัจจัยเสี่ยง ผลกระทบ และ
แนวทางการป้องกันการตาย
โดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ
ที่อยู่ตามลำพังในสังคมไทย

ความท้าทายของ SDG 17 ภายใต้ความไม่แน่นอน
ทางภูมิรัฐศาสตร์โลก: การวิเคราะห์ผ่านกรอบ
สัจนิยมเชิงโครงสร้าง

คาร์บอนเครดิตในฉากละคร (เบื้องหน้า)
สีเขียวของรัฐไทยบนเวทีโลก : ห่วงการบริหาร
นโยบายกรีนวชนตรีเศรษฐกิจ ทวีสิน

ท่ามกลางความปั่นป่วน ทางภูมิรัฐศาสตร์โลก

The Challenges of the SDGs amid Global Geopolitical Turbulence

อุปสรรคของการอุตสาหกรรม:
ผ่าน K-Pop และ T-Pop
ท่ามกลางการแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์

การทูตดิจิทัลกับการเมืองของความยั่งยืน
: อุปสรรค SDGs ภายใต้ภูมิรัฐศาสตร์ใหม่
ในรัสเซียและยูเครน

การใช้ดนตรีพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมสุขภาพ
ของผู้สูงอายุและเสริมสร้างความสัมพันธ์
ระหว่างวัยในชุมชน

การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ
ผ่านโครงการลดเครา ซะลอเหงา เสริมสุข :
กรณีศึกษากลุ่มผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียน

ปีศาจปดในรวันดา: ภายใต้การเป็นประเทศ
ต้นแบบด้านความเท่าเทียมทางเพศ

วารสารรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ ฉบับนิสิตนักศึกษา

ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (พ.ศ. - ค.ศ. 2569)

ความท้าทาย SDGs ท่ามกลางความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก

บรรณาธิการประจำฉบับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพรินทร์ ชัดดีพงษ์

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรา พงษ์นิล

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรรณภา ทองแดง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรุณา อนุกุล

ดร.บัญชา พุฒินากุล

ดร.สุธินี ชูติมากุลทวี

อาจารย์สาริณี ภาสยะวรรณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤติยา อนุวงศ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธัญญพัทธ์ มุ่งพัฒนสุนทร

ดร.รักเกียรติ อินทับทัน

ดร.อนุรัตน์ ฝันถึงภูมิ

อาจารย์ศิวัฐ วรรณโกมล

ออกแบบปก: เพ็ญพิทักษ์ รัตนศิริณู

ประสานงาน: เปรมวิกา กันธมณีการ

จัดพิมพ์โดย

คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

คำนำ

โลกในปัจจุบันกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและซับซ้อน ทั้งความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นแยกส่วนจากกัน หากแต่เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อความพยายามของประชาคมโลกในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วารสารฉบับนี้สืบต่อนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ พ.ศ. 2569 ภายใต้หัวข้อ “ความท้าทาย SDGs ท่ามกลางความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก”* จึงเกิดขึ้นจากความพยายามของนิสิตในการมองโลกและสังคมร่วมสมัยผ่านมิติของความยั่งยืน โดยบทความทั้ง 9 เรื่องสะท้อนให้เห็นว่า SDGs มิใช่เพียงกรอบเป้าหมายขององค์การระหว่างประเทศ หากแต่เป็นประเด็นที่สัมพันธ์กับการเมือง อำนาจ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาวะ และวิถีชีวิตของผู้คนในระดับชุมชนอย่างใกล้ชิด

บทความกลุ่มแรก (SDG17) ได้แก่ 1) “ความท้าทายของ SDG 17 ภายใต้ความไม่แน่นอนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก: การวิเคราะห์ผ่านกรอบสังคมนิยมเชิงโครงสร้าง” (SDG17) 2) “การทูตดิจิทัลกับการเมืองของความยั่งยืน: อุปสรรค SDGs ภายใต้ภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ในรัสเซียและยูเครน” (SDG16) 3) “คาร์บอนเครดิตในฉากละคร (บังหน้า) สีเขียวของรัฐบาลทั่วโลก” (SDG13) และ 4) “อุปสรรคของการทูตสาธารณะผ่าน K-POP และ T-POP” (SDG17) ขวนให้เราพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง SDGs กับโครงสร้างอำนาจและการเมืองระหว่างประเทศ ตั้งแต่ความร่วมมือระหว่างประเทศที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันทางอำนาจ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการทูตเพื่อขับเคลื่อนความยั่งยืน ไปจนถึงคำถามต่อบทบาทของรัฐ ภาพลักษณ์สีเขียว และพลังทางวัฒนธรรมในเวทีโลก บทความกลุ่มนี้จึงชี้ให้เห็นว่า การบรรลุ SDGs ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ

* ในที่นี้ จะขออนุญาตกำหนดประเด็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (หลัก) ของแต่ละกลุ่มบทความ และขออนุญาตกำหนดเป้าหมายรองของบทความต่าง ๆ ในกลุ่ม (หากมี) เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของ SDGs แต่ละด้าน

เจตจำนงด้านการพัฒนาเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับ อำนาจ ผลประโยชน์ ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและตัวแสดงต่าง ๆ ในเวทีของระบบโลก

บทความกลุ่มที่สอง (SDG10) ได้แก่ 1) “ปัจจัยเสี่ยง ผลกระทบและแนวทางการป้องกันการตายโศกเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังในสังคมไทย”(SDG3) และ 2) “ปิตาธิปไตยในวันดาภายใต้การเป็นประเทศต้นแบบด้านความเท่าเทียมทางเพศ” (SDG5) ขยับจากระดับโลกเข้าสู่คำถามเรื่อง ความเป็นธรรมและการไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของ SDGs ปัญหาผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังสะท้อนความเปราะบางของโครงสร้างครอบครัวและสังคม ขณะที่กรณีปิตาธิปไตยในวันดาชวนให้ตั้งคำถามว่า ความสำเร็จเชิงนโยบายหรือภาพลักษณ์ของประเทศด้านความเท่าเทียมทางเพศนั้น สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในระดับชีวิตจริงของผู้คนเพียงใด บทความทั้งสองจึงทำให้เห็นว่า ความยั่งยืนจะไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากการพัฒนาไม่สามารถสร้างความ เป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ และดูแลกลุ่มคนที่มีความเปราะบางในสังคม

สุดท้าย บทความกลุ่มที่สาม (SDG3) ได้แก่ “การใช้ดนตรีฟื้นฟูเมืองเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชน” “แนวทางการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีฟื้นฟูเมือง” และ “การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุผ่านโครงการลดเศร้า ซะลอเหงา เสริมสุข ภูมิศึกษา แม่กาห้วยเคียน” นำเสนอภาพของความยั่งยืนจากอีกมิติหนึ่ง นั่นคือ พลังของชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างสุขภาพของผู้คน บทความเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นจากนโยบายขนาดใหญ่เสมอไป หากอาจเริ่มต้นจากดนตรีฟื้นฟูเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างวัย การสื่อสารสร้างสรรค์ และกิจกรรมเล็ก ๆ ในชุมชนที่สามารถสร้างคุณค่าและความหมายให้แก่ชีวิตของผู้คนได้

เมื่อพิจารณาบทความทั้ง 9 เรื่องร่วมกัน สิ่งที่น่าสนใจจึงมิใช่เพียงการเชื่อมโยงบทความแต่ละเรื่องเข้ากับ SDGs เป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง หากคือการเห็น “ภาพความยั่งยืน” ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับระหว่างประเทศและภูมิรัฐศาสตร์ ไปจนถึงรัฐ สังคม ชุมชน ครอบครัวและตัวบุคคล ขณะเดียวกันยังทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่าง SDG 17 ว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กับเป้าหมายอื่น ๆ ทั้งด้านความเหลื่อมล้ำ ความเท่าเทียมทางเพศ สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี ตลอดจนการพัฒนาชุมชนและการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม

ที่สำคัญ วารสารฉบับนี้สะท้อนให้เห็นถึง “เสียงของนิสิต” ในการทำความเข้าใจโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง เสียงเหล่านี้อาจไม่ได้ให้คำตอบที่สมบูรณ์ต่อความท้าทายของ SDGs แต่ได้ทำหน้าที่สำคัญในการตั้งคำถามต่อสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว ตั้งแต่สงครามและภูมิรัฐศาสตร์ การทูตและอำนาจของรัฐ ไปจนถึงความโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ สุขภาวะ และภูมิปัญญาของชุมชน

การตั้งคำถามเช่นนี้คือจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการเรียนรู้ทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพราะการเข้าใจโลกมิใช่เพียงการรู้ว่าโลกเป็นอย่างไร หากคือการกล้าที่จะถามว่าเหตุใดโลกจึงเป็นเช่นนั้น และเราจะสามารถทำให้โลกและสังคมดีขึ้นกว่าเดิมได้อย่างไร

ขอชื่นชมและขอแสดงความยินดีกับนิสิตนักศึกษาผู้สร้างสรรค์ผลงานทุกคนตลอดจนบรรณาธิการและกองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนในการผลักดันให้เกิดวารสารฉบับนี้ขึ้น และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้จะมีได้เป็นเพียงพื้นที่เผยแพร่ผลงานทางวิชาการของนิสิต หากแต่เป็นพื้นที่แห่งการตั้งคำถาม การแลกเปลี่ยนความคิดและการมองอนาคตของสังคมด้วยสายตาที่เปิดกว้างและรับผิดชอบ

เพราะท้ายที่สุดแล้ว ความยั่งยืนมิใช่เพียงเป้าหมายที่โลกกำหนดไว้ หากเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของพวกเราทุกคนต่อโลกและสังคมที่เราจะส่งต่อให้คนรุ่นต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรา พงษ์นิล
คณบดีคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

บทบรรณาธิการ

“เมื่อผีเสื้อขยับปีก ณ สมรภูมิแห่งหนึ่ง แรงสั่นสะเทือนนั้นย่อมส่งผลถึงลมหายใจของผู้คนในอีกซีกโลกหนึ่งเสมอ”

วารสารฉบับนี้ติดตามประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์เดินทางมาถึงฉบับที่ 4 ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาที่ประวัติศาสตร์โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ภายใต้หัวข้อ “ความท้าทาย SDGs ท่ามกลางความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก” เรากำลังยืนอยู่บนความจริงอันแสนท้าทายว่า “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” (SDGs) ที่ประชาคมโลกเคยร่วมให้คำมั่นสัญญากันไว้นั้น กำลังถูกบั่นทอนอย่างหนักด้วยพายุความขัดแย้งเชิงอำนาจ วิกฤตพลังงาน สงครามไซเบอร์ และการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยี ทว่าสมรภูมิรัฐศาสตร์เหล่านี้ไม่ได้หยุดอยู่แค่ในห้องประชุมหรือเวทีการทูตระดับสากล หากแต่แรงกระแทกส่งตรงถึงชีวิตประจำวันของคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อเศรษฐกิจโลกผันผวน ค่าครองชีพพุ่งสูง แต่ระบบสวัสดิการกลับสวนทาง คนที่เดือดร้อนที่สุดจึงไม่ใช่ประเทศมหาอำนาจ แต่คือ “กลุ่มเปราะบาง” และ “ผู้สูงอายุ” ในสังคมที่ต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอด การขับเคลื่อนความยั่งยืนในวันนี้ จึงไม่ใช่แค่การทำตามตัวชี้วัดในกรอบกระดาษ แต่คือการสร้างทางรอดในชีวิตจริง เพื่อให้แน่ใจว่าจะไม่มีใครถูกทิ้งไว้ข้างหลัง

ในส่วนแรกวารสารเล่มนี้ได้เจาะลึกถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในเชิงโครงสร้างโดยผ่าน 4 บทความแรก เริ่มต้นด้วย ความท้าทายของ SDG 17 ภายใต้ความไม่แน่นอนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก: การวิเคราะห์ผ่านกรอบสังคมนิยมเชิงโครงสร้าง ชี้ให้เห็นว่าความร่วมมือระดับสากลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมักถูกจำกัดด้วยโครงสร้างอนาธิปไตยของระบบระหว่างประเทศ ผ่าน 4 กรณีศึกษาสำคัญ ทั้งสงครามรัสเซีย-ยูเครน ความสัมพันธ์สหรัฐฯ-จีน วิกฤตการณ์เวเนซุเอลา และข้อพิพาทอินโดนีเซีย-มาเลเซีย สะท้อนถึงความร่วมมือสากลถูกจำกัดด้วยโครงสร้างอนาธิปไตย ตรรกะความมั่นคง และการแสวงหาผลประโยชน์ของรัฐ ทำให้การบรรลุเป้าหมาย SDG 17 ในทางปฏิบัติต้องเผชิญข้อจำกัดและความเปราะบางอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามมาด้วย การทูตดิจิทัลกับการเมืองของความยั่งยืน: อุปสรรค SDGs ภายใต้ภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ในรัสเซียและยูเครน เรื่องนี้ได้สะท้อนบทบาทสองด้านของการทูตดิจิทัลในเวทีโลก ซึ่งเป็นทั้งสื่อกลางสร้างความร่วมมือและเครื่องมือเชิงอำนาจผ่านสงครามไซเบอร์และการจัดการข้อมูล โดยงานวิจัยชี้ให้เห็นว่าอุปสรรคสำคัญต่อการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนา

ที่ยั่งยืน (SDGs) คือ วิกฤตความไม่ไว้วางใจและการแบ่งขั้วทางดิจิทัลจากสงครามไซเบอร์ พร้อมเสนอการสร้างบรรทัดฐานสากลเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี ความปั่นป่วนในระดับโครงสร้างยังลามไปถึงนโยบายสิ่งแวดล้อมและการสร้างภาพลักษณ์ ผ่าน **คาร์บอนเครดิตในฉลากละคร (บั้งหน้า) สีเขียวของรัฐบาลบนเวทีโลก** ได้ตั้งข้อสังเกตต่อการขับเคลื่อน “นโยบายความเป็นกลางทางคาร์บอน” ผ่านกลไก “ป่าคาร์บอน” ว่าอาจเผชิญข้อติดขัดด้าน “การฟอกเขียว” เนื่องจากเน้นตอบสนองภาคอุตสาหกรรมในการชดเชยการปล่อยก๊าซเรือนกระจกผ่านการเปลี่ยนป่าชุมชนเดิมเป็นพื้นที่สีเขียว คาร์บอน นอกจากนี้จะไม่ช่วยลดมลพิษจากต้นทางได้อย่างเต็มประสิทธิภาพแล้ว ยังกระทบต่อสิทธิที่ดินทำกินของชุมชนท้องถิ่น และ **อุปสรรคของการทูตสาธารณะผ่าน K-POP และ T-POP** เสนอมุมมองการทูตสาธารณะผ่านซอฟต์แวร์ K-Pop และ T-Pop ในฐานะเครื่องมือขับเคลื่อนความสัมพันธ์สากลตามเป้าหมาย SDG 17 ซึ่งเปรียบเทียบการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือทางการทูตให้เห็นว่า K-Pop สำเร็จได้ด้วยนโยบายรัฐที่เข้มแข็ง ขณะที่ T-Pop ยังขาดแรงหนุนที่ยั่งยืน แต่ในขณะเดียวกันทั้งสองประเทศกำลังเผชิญอุปสรรคจากการแข่งขันของมหาอำนาจระดับโลก

เมื่อโครงสร้างระดับบนปั่นป่วน แรงกระแทกย่อมตกสู่ฐานรากของสังคม ส่วนที่สองนี้จะได้พาชัยเข้าใกล้ชีวิตจริงมากขึ้นผ่าน 5 บทความที่เหลือ เริ่มจาก **ปัจจัยเสี่ยง ผลกระทบ และแนวทางการป้องกันการตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังในสังคมไทย** บทความนี้สะท้อนปรากฏการณ์ “การตายโดดเดี่ยว” จากปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และโครงสร้างครอบครัวที่เปราะบาง ซึ่งส่งผลให้การช่วยเหลือในภาวะฉุกเฉินเป็นไปได้ยากลำบาก พร้อมเสนอทางออกผ่านการบูรณาการระบบดูแลชุมชนและเทคโนโลยีเฝ้าระวัง เพื่อยกระดับสวัสดิการผู้สูงอายุและป้องกันความสูญเสียอย่างครอบคลุม ต่อด้วย **ปิตาธิปไตยในวันดาภายใต้การเป็นประเทศต้นแบบด้านความเท่าเทียมทางเพศ** ถ่ายทอดความย้อนแย้งของวันดาที่แม้จะโดดเด่นด้วยสัดส่วน ส.ส. หญิงเกินร้อยละ 60 และกฎหมายส่งเสริมสตรีหลังเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ปี 1994 แต่ในความเป็นจริงอำนาจตัดสินใจหลักยังคงเป็นของเพศชายและค่านิยมชายเป็นใหญ่ ชี้ให้เห็นช่องว่างระหว่าง “ความสำเร็จเชิงสถิติ” กับ “โครงสร้างวัฒนธรรมที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง” รวมถึงชุดบทความที่เน้นการปฏิบัติการในระดับพื้นที่ ได้แก่ **การใช้ดนตรีพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชน** แสดงให้เห็นพลังของวัฒนธรรมที่นอกจากจะช่วย

พื้นฟูร่างกายและจิตใจของผู้สูงวัยแล้ว ยังเป็นสื่อกลางเชื่อมคนต่างวัยได้มาพบปะพูดคุยกันช่วยลดช่องว่างในชุมชน เช่นเดียวกับ **แนวทางการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาคนตรีพื้นเมือง** ที่นำเสนอทางออกเชิงสร้างสรรค์ในการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุ ผ่านโครงการ “ปังทั้งกาย ปังทั้งใจ คนตรีสูงวัยสู้ใจวัยรุ่น” ที่ใช้นวัตกรรมสื่อตั้งเยาวชนร่วมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และปิดท้ายด้วย **การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุผ่านโครงการลดเคร่า ชะลอเหงา เสริมสุข กรณีศึกษาแม่กาห้วยเคียน** ซึ่งถ่ายทอดแนวทางการรับมือกับสังคมสูงวัยในระดับพื้นที่ที่น่าสนใจผ่าน “ดนตรีอังกะลุง” ในการช่วยฟื้นฟูสุขภาพจิต ลดภาวะความเครียดและความว้าวุ่น พร้อมทั้งเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม กระชับความสัมพันธ์และสืบสานภูมิปัญญาคนตรีพื้นบ้าน ไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง แต่ยังเป็นกุญแจสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

บทความทั้ง 9 เรื่องในวารสารฉบับนี้ ได้เรียงร้อยเรื่องราวตั้งแต่ “**ความขัดแย้งระดับโลก**” ไปจนถึง “**ชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน**” เพื่อบอกกล่าวว่าการสร้างความยั่งยืนมิใช่เรื่องของนโยบายระดับบนหรือระดับมหภาคเท่านั้น แต่ต้องเข้าใจโครงสร้างอำนาจโลก ควบคู่ไปกับการลงมือแก้ปัญหาในระดับพื้นที่เพื่อเปลี่ยนเป้าหมาย SDGs ให้กลายเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	i
บทบรรณาธิการ	iv
ความท้าทายของ SDG 17 ภายใต้ความไม่แน่นอนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก: การวิเคราะห์ผ่านกรอบสังคมนิยมเชิงโครงสร้าง	1
วรกิจ คำใจ นิติรัตน์ คมกล้า พรณภัทร เครือสอน พรณพศฯ พรหมชานา และศิวัชฐ์ วรรณโกมล	
การทูตดิจิทัลกับการเมืองของความยั่งยืน: อุปสรรค SDGs ภายใต้ภูมิ รัฐศาสตร์ใหม่ในรัสเซียและยูเครน	21
สุภักดิ์สร ไยสัมพันธ์พงศ์ อัจฉราภรณ์ จະวะนะ และศิวัชฐ์ วรรณโกมล	
คาร์บอนเครดิตในภาคละคร (บันเทิง) สี่เขียวของรัฐบาลไทยบนเวทีโลก : ห่วง การบริหารสมัยนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน	43
คมสัน เอี่ยมสอาด	
อุปสรรคของการทูตสาธารณะผ่าน K-Pop และ T-Pop	60
ท่ามกลางการแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์	
สุภาวรรณ สายไชยยันต์ และศิวัชฐ์ วรรณโกมล	
ปัจจัยเสี่ยง ผลกระทบ และแนวทางการป้องกันการตายโดดเดี่ยวของ ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังในสังคมไทย	75
อารีรัตน์ อุ่นแก้ว	
ปิตาธิปไตยในวันดา: ภายใต้การเป็นประเทศต้นแบบด้านความเท่าเทียม ทางเพศ	92
กัญญากานต์ พ่วงกองนะกานต์	
การใช้ดนตรีพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุและเสริมสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชน	107
รินรณี ปงอ้อคำ และสุชานันท์ สิงห์ทอง	
แนวทางการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองของ ผู้สูงอายุบ้านแม่กาห้วยเคียน	124

กิตติพงษ์ บุญญพันธ์ กัญญกร เพียงตา นงนพร ทองทา

ภัทรพล ทองเลิศล้ำ และสุดาร์ตน์ จำนงค์นารถ

การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุผ่านโครงการลดเคร่า ชะลอเหงา เสริม

140

สุข : กรณีศึกษากลุ่มผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียน

นฤพร ฝ่ายศักดิ์ วัชรพรรณ มีอิสระ และวิภาวดี สวัสดิ์

ความท้าทายของ SDG 17 ภายใต้ความไม่แน่นอนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก:
การวิเคราะห์ผ่านกรอบสันนิยมนิยมเชิงโครงสร้าง
The Challenges of SDG 17 Under Global Geopolitical Uncertainty:
An Analysis Through the Framework of Structural Realism

วรกิจ คำใจ¹, นิติรัตน์ คมกล้า², พรณภัทร เครือสอน³,
พรณพศฯ พรหมขานา⁴ และ ศิวัฐ วรณโกมล⁵

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาอุปสรรคของความร่วมมือระหว่างประเทศตามกรอบ SDG 17 ภายใต้บริบทความปั่นป่วนของภูมิรัฐศาสตร์โลกร่วมสมัย โดยตั้งคำถามว่าเหตุใดความร่วมมือซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงประสบความท้าทายเพิ่มขึ้นท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างรัฐและการแข่งขันทางอำนาจระดับโลก

งานวิจัยนี้ประยุกต์ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) เป็นวิธีหลักในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาชี้ว่าโครงสร้างอนาธิปไตยของระบบระหว่างประเทศตามกรอบสันนิยมนิยมเชิงโครงสร้างเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้รัฐให้ความสำคัญกับความมั่นคง อำนาจ และผลประโยชน์เชิงสัมพัทธ์มากกว่าการร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม

กรณีศึกษาสงครามรัสเซีย-ยูเครน ความสัมพันธ์สหรัฐ-จีน กรณีเวเนซุเอลา และข้อพิพาทอินโดนีเซีย-มาเลเซีย สะท้อนว่าความร่วมมือระหว่างประเทศถูกกำกับด้วยตรรกะแห่งการแข่งขัน ไม่ใช่เพียงเป้าหมายด้านพัฒนา นอกจากนี้ SDG 17 ไม่ใช่ปัญหาด้านการบริหารจัดการหรือเจตจำนงทางการเมืองเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ทางโครงสร้างที่ทำให้ความร่วมมือมีลักษณะเปราะบาง มีเงื่อนไข และแฝงอยู่ภายใต้พลวัตดุลอำนาจในระบบโลก

¹⁻⁴ นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

⁵ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

คำสำคัญ: เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 17, ภูมิรัฐศาสตร์, สัจนิยมเชิงโครงสร้าง, ความร่วมมือระหว่างประเทศ

Abstract

This research examines the obstacles to international cooperation under the Sustainable Development Goal 17 (SDG 17) framework within the context of contemporary global geopolitical turmoil. It addresses the question of why cooperation, the core of sustainable development, faces escalating challenges amidst interstate conflicts and global power competition.

Employing a qualitative research methodology, this study primarily utilizes documentary analysis for data collection and evaluation. The findings indicate that the anarchic structure of the international system, as conceptualized by structural realism, serves as a fundamental factor compelling states to prioritize security, power, and relative gains over collective benefits.

Case studies of the Russia–Ukraine War, U.S.–China relations, the situation in Venezuela, and the Indonesia–Malaysia disputes demonstrate that international cooperation is governed by the logic of competition rather than merely developmental goals. Furthermore, the challenges facing SDG 17 are not simply matters of administrative failure or lack of political will; rather, they constitute a structural phenomenon rendering cooperation fragile, conditional, and embedded within the dynamics of the global balance of power.

Keywords: SDG 17, Geopolitics, Structural Realism, International Cooperation

1. บทนำ

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า การแก้ไขปัญหาในระดับโลกไม่อาจดำเนินการโดยรัฐใดรัฐหนึ่งเพียงลำพัง หากต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศในหลายมิติ โดยเฉพาะ SDG 17 ซึ่งมุ่งเน้นการสร้าง “หุ้นส่วนเพื่อการบรรลุเป้าหมาย” อย่างไรก็ตาม บริบทการเมืองโลกในปัจจุบันกลับสะท้อนแนวโน้มที่สวนทางกัน กล่าวคือ ระบบระหว่างประเทศกำลังเผชิญความปั่นป่วนจากสงคราม การแข่งขันของมหาอำนาจ และข้อพิพาทด้านอธิปไตยและทรัพยากร (Waltz, 1979; Wohlforth, 1994)

ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ความร่วมมือระหว่างประเทศมิได้ดำเนินไปอย่างเป็นกลาง หากแต่ถูกกำกับด้วยตรรกะแห่งความมั่นคงและผลประโยชน์ของรัฐ สงครามรัสเซีย-ยูเครน สะท้อนภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทางความมั่นคง (security dilemma) ที่การเสริมสร้างความมั่นคงของฝ่ายหนึ่งถูกมองเป็นภัยคุกคามโดยอีกฝ่าย (Jervis, 1978; Waltz, 1979) ขณะที่ความสัมพันธ์สหรัฐอเมริกา-จีนแสดงลักษณะของความพึงพาอาศัยที่ไม่ก่อให้เกิดความไว้วางใจ แต่กลับดำรงอยู่ท่ามกลางการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ (Grieco, 1988)

ในอีกด้านหนึ่ง กรณีเวเนซุเอลาชี้ให้เห็นว่ามาตรการกดดันทางเศรษฐกิจและการแทรกแซงจากภายนอกเชื่อมโยงกับการรักษาอิทธิพลของมหาอำนาจ (Mearsheimer, 2001) ขณะที่ข้อพิพาทอินโดนีเซีย-มาเลเซียสะท้อนว่า เมื่อประเด็นเกี่ยวข้องกับอธิปไตยและทรัพยากร รัฐยังคงให้ความสำคัญกับผลประโยชน์แห่งชาติก่อนความร่วมมือ (Waltz, 1979)

เมื่อพิจารณาร่วมกัน กรณีศึกษาเหล่านี้สะท้อน “ข้อจำกัดของความร่วมมือ” ในระบบระหว่างประเทศร่วมสมัย กล่าวคือ แม้ความร่วมมือจะเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนา แต่ในทางปฏิบัติกลับถูกจำกัดด้วยแรงกดดันทางภูมิรัฐศาสตร์อย่างต่อเนื่อง (Grieco, 1988; Waltz, 1979)

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความท้าทายของ SDG 17 ภายใต้บริบทความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์ดังกล่าว โดยเสนอว่าอุปสรรคสำคัญของการสร้างหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้เกิดจากความล้มเหลวเชิงบริหารจัดการหรือการขาดเจตจำนงทางการเมืองของรัฐเพียงอย่างเดียว หากแต่มีรากฐานมาจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในระบบระหว่างประเทศที่มีลักษณะอนิธิปไตย โครงสร้างดังกล่าวผลักดันให้รัฐต่างๆ จำต้องคำนึงถึงความมั่นคงการสะสมอำนาจ และผลประโยชน์เชิงสัมพัทธ์ก่อนสิ่งอื่นใด ส่งผลให้ความร่วมมือระหว่าง

ประเทศภายใต้กรอบ SDG 17 ในโลกยุคร่วมสมัยมีลักษณะที่เปราะบาง มีเงื่อนไข และถูกกำกับอยู่ภายใต้พลวัตดุลอำนาจและการแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2. วัตถุประสงค์

1. วัตถุประสงค์หลักของการศึกษานี้ เพื่อศึกษาความท้าทายของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 17 (SDG 17: Partnerships for the Goals) ภายใต้บริบทของความปั่นป่วนและความไม่แน่นอนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนี้ เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดของความร่วมมือระหว่างประเทศภายใต้กรอบ SDG 17 ผ่านมุมมองสันนิยมนเชิงโครงสร้าง โดยเน้นบทบาทของโครงสร้างอนาธิปไตย ความหวาดระแวงด้านความมั่นคง และการแสวงหาผลประโยชน์เชิงสัมพัทธ์ในระบบระหว่างประเทศ

2. เพื่อศึกษาความท้าทายของ SDG 17 ผ่านกรณีศึกษาความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างรัฐ ได้แก่ วิกฤตการณ์รัสเซีย-ยูเครน ความสัมพันธ์สหรัฐอเมริกา-จีน กรณีเวเนซุเอลา และข้อพิพาทอินโดนีเซีย-มาเลเซีย เพื่ออธิบายลักษณะความร่วมมือที่มีเงื่อนไขและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบโลกในทางปฏิบัติ

3. คำถามของงานวิจัย

1. เหตุใด SDG 17 ซึ่งเน้นการสร้างความร่วมมือและหุ้นส่วนระหว่างประเทศจึงเผชิญความท้าทายอย่างมากภายใต้บริบทของความปั่นป่วนและความไม่แน่นอนทางภูมิรัฐศาสตร์โลกในปัจจุบัน

2. กรอบแนวคิดสันนิยมนเชิงโครงสร้างสามารถช่วยอธิบายข้อจำกัดของความร่วมมือระหว่างประเทศดังกล่าวได้อย่างไร โดยเฉพาะเมื่อรัฐต่าง ๆ ยังคงให้ความสำคัญกับความอยู่รอด ความมั่นคง และการรักษาดุลอำนาจมากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมในเชิงพัฒนา

4. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 แนวคิดด้วย SDG ข้อที่ 17

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 17 (SDG 17 : Partnerships for the Goals) มุ่ง “เสริมความเข้มแข็งของกลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลก” โดยทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการสนับสนุนเป้าหมาย SDGs อื่น ๆ เนื่องจากปัญหาระดับโลกมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกันเกินกว่าที่รัฐใดรัฐหนึ่งจะแก้ไขได้โดยลำพัง (United Nations, 2023)

SDG 17 เน้นความร่วมมือระหว่างรัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ครอบคลุม 5 มิติสำคัญ ได้แก่

- (1) มิติด้านการเงิน: มุ่งเน้นการระดมทรัพยากรภายในประเทศและการสนับสนุนทางการเงินแก่ประเทศกำลังพัฒนา (SDG Move, 2021)
- (2) มิติด้านเทคโนโลยี: มุ่งส่งเสริมการเข้าถึง การถ่ายทอดวิทยาการ และเทคโนโลยี ตลอดจนการลดช่องว่างทางดิจิทัลระหว่างประเทศ (UN DESA, 2023)
- (3) มิติด้านการค้า: มุ่งส่งเสริมระบบการค้าพหุภาคีที่เปิดกว้าง มีกฎเกณฑ์ และเป็นธรรมภายใต้กรอบองค์การการค้าโลก (WTO, 2023)
- (4) มิติด้านการเสริมสร้างขีดความสามารถ: มุ่งยกระดับศักยภาพของประเทศกำลังพัฒนาผ่านความร่วมมือระหว่างประเทศในหลากหลายรูปแบบ
- (5) มิติด้านประเด็นเชิงระบบ: มุ่งสร้างความสอดคล้องเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การสร้างหุ้นส่วนความร่วมมือจากหลายภาคส่วน และการพัฒนาจัดเก็บระบบข้อมูลเพื่อการติดตามผล (UNDP, 2023)

โดยสรุป SDG 17 ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนในโลกปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ สมมติฐานเชิงอุดมคติดังกล่าวมักเผชิญข้อจำกัดอย่างมีนัยสำคัญจากบริบทการเมืองระหว่างประเทศ พลวัตภูมิรัฐศาสตร์ที่ผันผวน และความไม่สมดุลของอำนาจระหว่างรัฐ ซึ่งเป็น

ประเด็นที่จำเป็นต้องพิจารณาผ่านแว่นตาทางทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในหัวข้อถัดไป

4.2 กรอบแนวคิดสังคมนิยมเชิงโครงสร้าง

สังคมนิยมเชิงโครงสร้าง (Structural Realism) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่าน “โครงสร้างของระบบโลก” โดยมองเห็นว่าระบบระหว่างประเทศมีลักษณะอนาธิปไตย (anarchy) หรือไม่มีรัฐบาลโลกที่มีอำนาจสูงสุดคอยค้ำประกันความปลอดภัยให้แก่รัฐต่างๆ (Waltz, 1979) ภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างนี้ รัฐจึงมีแนวโน้มต้องดำเนินนโยบายแบบพึ่งพาตนเอง (self-help) และให้ความสำคัญกับการรักษาความอยู่รอดและความมั่นคงแห่งชาติเป็นภารกิจหลัก

ด้วยเหตุนี้ ความร่วมมือระหว่างประเทศจึงอาจถูกจำกัดด้วยความหวาดระแวงด้านความมั่นคง โดยเฉพาะข้อจำกัดจากแนวคิด “ผลประโยชน์สัมพัทธ์” (relative gains) ที่ชี้ว่า รัฐไม่ได้คำนึงถึงเพียงผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับเท่านั้น แต่ยังมักเปรียบเทียบสัดส่วนผลประโยชน์กับรัฐอื่นด้วย หากคู่แข่งชนได้ประโยชน์มากกว่าความร่วมมือในลักษณะพหุภาคีก็อาจถูกประเมินว่าเป็นความเสี่ยงเชิงยุทธศาสตร์ (Grieco, 1988)

ในระดับมหาอำนาจ ตรรกะดังกล่าวมักจะปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด โดยรัฐต่างๆ พยายามรักษาดุลอำนาจและสกัดกันไม่ให้คู่แข่งขยายอิทธิพลเกินขอบเขต (Mearsheimer, 2001)

พฤติกรรมเหล่านี้ส่งผลให้ความร่วมมือระหว่างประเทศภายใต้กรอบ SDG 17 แม้จะตั้งอยู่บนเจตนารมณ์ที่ดี แต่ในภาคปฏิบัติก็มีแนวโน้มที่จะกลายสภาพเป็นความร่วมมือที่มีเงื่อนไข เพราะบาง และถูกกำกับด้วยตรรกะแห่งความมั่นคงและการแข่งขันเชิงอำนาจในท้ายที่สุด (Waltz, 1979; Grieco, 1988; Mearsheimer, 2001)

5. ระเบียบวิธีวิจัย

5.1 การรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยอาศัยข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) และการวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) เป็นหลัก ผ่านการรวบรวมและคัดสรรเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย บทความวารสารนโยบาย รายงานอย่างเป็นทางการจากองค์การระหว่างประเทศ ตลอดจน

ฐานข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือในระดับสากล ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเป้าหมาย SDG 17 กรอบแนวคิดสังคมนิยมเชิงโครงสร้าง และกรณีศึกษาทั้ง 4 กรณี อันได้แก่ วิกฤตการณ์รัสเซีย-ยูเครน ความสัมพันธ์สหรัฐอเมริกา-จีน กรณีเวเนซุเอลา และข้อพิพาทอินโดนีเซีย-มาเลเซีย

ทั้งนี้ การคัดเลือกเอกสารและข้อมูลดังกล่าวพิจารณาจากเกณฑ์ความสอดคล้องเชิงเนื้อหา ความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา และความร่วมสมัย เพื่อให้สามารถสะท้อนบริบทและพลวัตภูมิรัฐศาสตร์โลกในยุคปัจจุบันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมที่สุด

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยทำการตีความและเชื่อมโยงข้อมูลเชิงประจักษ์ผ่านกรอบแนวคิดสังคมนิยมเชิงโครงสร้าง (Structural Realism) เพื่ออธิบายพฤติกรรมเชิงนโยบายของรัฐและข้อจำกัดเชิงระบบของความร่วมมือระหว่างประเทศ

งานวิจัยนี้ได้นำกรณีศึกษาทั้ง 4 กรณีมาทำการวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบ (comparative analysis) เพื่อสังเคราะห์แบบแผนร่วม (common patterns) ของพฤติกรรมรัฐ โดยมุ่งเน้นการจำแนกประเด็นในมิติด้านความมั่นคง การแสวงหาอำนาจ พลวัตผลประโยชน์สัมพันธ์ และลักษณะของความร่วมมือที่มีเงื่อนไข ก่อนจะนำผลการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบดังกล่าวไปสังเคราะห์ในทางทฤษฎี เพื่ออธิบายและตอบคำถามวิจัยเกี่ยวกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อการขับเคลื่อนเป้าหมาย SDG 17 ในท้ายที่สุด

6. ผลการวิจัย

6.1 การวิเคราะห์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 17 (SDG 17) ผ่านมุมมองสังคมนิยมเชิงโครงสร้าง (Structural Realism)

SDG 17 ถูกกำหนดให้เป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ในการระดมทรัพยากร การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการสร้างหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ผ่านแว่นตาของสังคมนิยมเชิงโครงสร้าง จะพบว่าเจตนารมณ์พหุภาคีดังกล่าวเผชิญข้อจำกัดอย่างรากลึกจากโครงสร้างของระบบระหว่าง

ประเทศที่มีลักษณะอนาธิปไตย (Anarchy) สถานะที่ไร้ซึ่งอำนาจส่วนกลางในการบังคับใช้กฎเกณฑ์นี้ บังคับให้รัฐต่าง ๆ จำต้องดำเนินนโยบายบนหลักการพึ่งพาตนเอง (Self-help) และจำต้องจัดวางให้ความมั่นคงแห่งชาติเป็นเป้าหมายสูงสุดแกนหลัก (Waltz, 1979)

ภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างนี้ รัฐไม่ได้พิจารณาเพียงผลประโยชน์ในลักษณะสัมบูรณ์ (Absolute Gains) ที่ตนจะได้รับเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับ "ผลประโยชน์สัมพัทธ์" (Relative Gains) โดยประเมินว่าคู่ร่วมมือจะได้รับสัดส่วนผลประโยชน์ที่เหนือกว่าและอาจกลับกลายมาเป็นภัยคุกคามในอนาคตหรือไม่ พลวัตดังกล่าวส่งผลให้ความร่วมมือระหว่างประเทศมีลักษณะเป็น "ความร่วมมือภายใต้เงื่อนไขความมั่นคง" (Securitization of Cooperation) ซึ่งมีความเปราะบางและพร้อมแปรผันไปตามการจัดสรรดุลอำนาจในระบบโลกตลอดเวลา (Waltz, 1979; Mearsheimer, 2001)

ในทางปฏิบัติ ความร่วมมือภายใต้ SDG 17 มักถูกลดรูปหรือถูกใช้เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์เพื่อการแข่งขันของรัฐ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ การแข่งขันด้านเทคโนโลยีและห่วงโซ่อุปทานระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน ซึ่งแม้จะดำเนินอยู่ภายใต้กรอบความร่วมมือพหุภาคีเดิม แต่เนื้อแท้กลับสะท้อนการแสวงหาเขตอิทธิพลและการลดการพึ่งพาฝ่ายตรงข้าม แนวโน้มดังกล่าวทำให้ความร่วมมือแบบพหุภาคีในระดับโลก (Multilateralism) มักถูกบั่นทอนและแทนที่ด้วยความร่วมมือเฉพาะกลุ่มที่มีแนวคิดสอดคล้องกัน (Minilateralism) เพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์เชิงอำนาจและกลุ่มพันธมิตรของตนเป็นหลัก

นอกจากนี้ ความหวาดระแวงต่อการโกงหรือการละเมิดข้อตกลง (Cheating) ยังเป็นอุปสรรคสำคัญเชิงโครงสร้างที่ทำให้รัฐต่าง ๆ พร้อมทั้งจะลดระดับความร่วมมือหรือถอนตัวออกทันทีหากประเมินว่าขัดกับผลประโยชน์แห่งชาติขั้นพื้นฐาน (Mearsheimer, 2001) ส่งผลให้ข้อตกลงและหุ้นส่วนภายใต้ SDG 17 มีลักษณะเป็นเพียงมาตรการชั่วคราว ขาดความยั่งยืน และดำเนินไปควบคู่กับตรรกะแห่งการแข่งขันเชิงอำนาจอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

6.2 ความท้าทายของ SDG 17 จาก 4 กรณียศึกษา

เพื่อฉายภาพให้เห็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในภาคปฏิบัติ การศึกษานี้ได้วิเคราะห์ความท้าทายของ SDG 17 ผ่านกรณีศึกษาความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างรัฐในหลากหลายมิติ ดังต่อไปนี้:

6.2.1 สงครามรัสเซีย-ยูเครนกับการล่มสลายของความร่วมมือ

วิกฤตการณ์สงครามรัสเซีย-ยูเครน สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดขั้นสูงสุดของความร่วมมือระหว่างประเทศภายใต้โครงสร้างระบบอนาธิปไตย ซึ่งรัฐพร้อมที่จะตัดขาดจากพันธมิตรโลกและให้ความสำคัญกับการอยู่รอดเหนือสิ่งอื่นใด (Waltz, 1979) การที่ยูเครนพยายามกระชับความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์กับกลุ่มประเทศตะวันตกและองค์การ NATO ถูกตระหนักรู้ (Perceived) โดยสหพันธรัฐรัสเซียว่าเป็นภัยคุกคามโดยตรงต่อความมั่นคงและเขตอิทธิพลเชิงภูมิรัฐศาสตร์ของตน (Mearsheimer, 2014)

ปรากฏการณ์นี้สามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิด "ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทางความมั่นคง" (Security Dilemma) ที่การยกระดับความมั่นคงของฝ่ายหนึ่งกลับสร้างความรู้สึกไม่มั่นคงและหวาดระแวงให้แก่ฝ่ายตรงข้าม (Jervis, 1978) เมื่อความตึงเครียดขึ้นสู่จุดสูงสุด กลไกความร่วมมือและการเจรจาพหุภาคีจึงถูกแช่แข็ง สงครามไม่เพียงแต่ทำลายความไว้วางใจระหว่างรัฐ แต่ยังเปี่ยมเบนทรัพยากรทางเศรษฐกิจระดับโลกไปสู่การสะสมกำลังทหารและการจัดการวิกฤตเฉพาะหน้า แทนที่จะนำมาขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว กรณีนี้จึงชี้ชัดว่า ความร่วมมือตาม SDG 17 มีความเปราะบางและพร้อมจะล่มสลายลงทันทีเมื่อรัฐรับรู้ถึงภัยคุกคามต่อความมั่นคงในระดับสูงสุด

6.2.2 กรณีสหรัฐอเมริกา – จีน: ความพึงพาอาศัยที่ย่อนแอ

ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับจีนสะท้อนลักษณะ “พึ่งพาอาศัยกันสูงแต่ไม่ไว้วางใจ” ทั้งสองประเทศเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้งในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และห่วงโซ่อุปทาน (USTR, 2025) แต่ยังคงแข่งขันเชิงอำนาจอย่างต่อเนื่อง

ในมุมมองสันนิยมนิยมเชิงโครงสร้าง ความพึ่งพาทางเศรษฐกิจไม่ได้ทำให้ความร่วมมือมั่นคง เนื่องจากรัฐกังวลเรื่องผลประโยชน์สัมพัทธ์และความได้เปรียบเชิงยุทธศาสตร์ (Grieco, 1988; Waltz,

1979) ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจจึงถูกมองว่าเป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยง

การแข่งขันด้านเทคโนโลยีและห่วงโซ่อุปทานแสดงให้เห็นว่า ความพึ่งพาสามารถกลายเป็นความเปราะบางเชิงยุทธศาสตร์ที่รัฐพยายามลดลงหรือควบคุม กรณีนี้จึงชี้ว่า หุ่นส่วนทางเศรษฐกิจภายใต้ SDG 17 อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือของการแข่งขัน มากกว่าจะเป็นความร่วมมือเพื่อการพัฒนาอย่างแท้จริง

6.2.3 กรณีเวเนซุเอลา: การแทรกแซง มหาอำนาจ และความร่วมมือที่ถูกครอบงำด้วยอำนาจ

กรณีเวเนซุเอลาแสดงให้เห็นว่า ความร่วมมือระหว่างประเทศมักถูกกำกับด้วยความไม่สมดุลทางอำนาจ โดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวข้องกับทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์ เช่น น้ำมัน (Waltz, 1979; Mearsheimer, 2001)

มาตรการของสหรัฐฯ เช่น การคว่ำบาตรหรือแรงกดดันทางการทูต แม้อธิบายด้วยเหตุผลด้านประชาธิปไตยหรือสิทธิมนุษยชน แต่ในเชิงโครงสร้างสะท้อนการรักษาอิทธิพลและการถ่วงดุลมหาอำนาจ (Ellis, 2015)

ดังนั้น “ความช่วยเหลือ” หรือ “หุ่นส่วน” จึงอาจไม่เพียงกลาง หากแต่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ในการกำหนดทิศทางของรัฐอื่น กรณีนี้ชี้ว่า SDG 17 เผชิญข้อจำกัดจากโครงสร้างอำนาจที่ทำให้ความร่วมมือไม่เท่าเทียม

6.2.4 กรณีอินโดนีเซีย – มาเลเซีย: ข้อพิพาทอธิปไตยกับข้อจำกัดของหุ่นส่วนระดับภูมิภาค

ข้อพิพาท Ambalat (บล็อกอัมบาลัต) คือพื้นที่ข้อพิพาทเชิงยุทธศาสตร์ ระหว่างอินโดนีเซีย-มาเลเซีย สะท้อนว่า แม้มีกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคอย่างอาเซียน แต่รัฐยังคงให้ความสำคัญกับอธิปไตยและทรัพยากรเป็นหลัก (Acharya, 2001; Waltz, 1979)

แม้ทั้งสองฝ่ายพยายามใช้แนวทาง joint development (การพัฒนาร่วมกัน) เพื่อลดความตึงเครียด แต่ยังคงรักษาจุดยืน

ด้านอธิปไตยของตนอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่าความร่วมมือเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อไม่กระทบผลประโยชน์หลักของรัฐ

กรณีนี้จึงชี้ว่า แม้ในระดับภูมิภาค ความร่วมมือภายใต้ SDG 17 ก็ยังมีลักษณะ “มีเงื่อนไข” และทำหน้าที่เป็นเครื่องมือบริหารความขัดแย้ง มากกว่าการก้าวข้ามผลประโยชน์แห่งชาติ

7. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุป

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ความท้าทายของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 17 (SDG 17: Partnerships for the Goals) ภายใต้บริบทของความปั่นป่วนและความไม่แน่นอนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก โดยใช้กรอบแนวคิดสังคมนิยมเชิงโครงสร้างเป็นแว่นตาหลักในการอธิบายข้อจำกัดของความร่วมมือระหว่างประเทศ ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาที่เลือกสรร ได้แก่ วิกฤตการณ์รัสเซีย-ยูเครน ความสัมพันธ์สหรัฐอเมริกา-จีน กรณีเวเนซุเอลา และข้อพิพาทอินโดนีเซีย-มาเลเซีย

ชี้ให้เห็นในทิศทางเดียวกันว่า อุปสรรคสำคัญในการขับเคลื่อน SDG 17 ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในระดับปฏิบัติการเชิงนโยบายหรือการขาดเจตจำนงทางการเมืองของรัฐเท่านั้น หากแต่มีรากฐานสำคัญมาจากโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศที่มีลักษณะอนาธิปไตย ซึ่งมักส่งแรงกดดันให้รัฐต่างๆ จำต้องจัดวางความมั่นคง อำนาจ และการพิทักษ์ผลประโยชน์สัมพัทธ์ไว้เหนือความร่วมมือเพื่อการพัฒนาในหลายกรณี (Waltz, 1979; Grieco, 1988; Mearsheimer, 2001)

บริบทความสัมพันธ์ภายใต้กรณีศึกษาสะท้อนรูปแบบร่วมกันว่า ความร่วมมือระหว่างประเทศมักมีลักษณะ “มีเงื่อนไข” และมีความเปราะบางต่อพลวัตทางภูมิรัฐศาสตร์ กล่าวคือ เมื่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์แห่งชาติขั้นแกนหลัก อธิปไตย หรือการแข่งขันเชิงอำนาจปรากฏขึ้น กลไกความร่วมมือมีแนวโน้มที่จะเผชิญข้อจำกัด หรืออาจถูกลดทอนความสำคัญลงอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของสงครามเต็มรูปแบบ การแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจ การใช้อำนาจแทรกแซง หรือข้อพิพาทด้านการจัดสรรทรัพยากร

ดังนั้น ในมิติเชิงโครงสร้างระบบโลก SDG 17 จึงนับเป็นเป้าหมายที่มีความท้าทายอย่างยิ่งในบรรดาเป้าหมาย SDGs ทั้งหมด เพราะแม้ความร่วมมือแบบพหุภาคีจะเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ขาดไม่ได้สำหรับการบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ในขณะเดียวกัน แรงขับเคลื่อนเชิงโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศกลับอาจส่งผลให้ความร่วมมือดังกล่าวเกิดขึ้นได้ยาก มีต้นทุนเชิงยุทธศาสตร์ที่สูง และเผชิญกับสภาวะขาดเสถียรภาพบ่อยครั้ง

7.2 อภิปรายผล

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ผ่านกรณีศึกษาทั้งสี่ ประเด็นค้นพบสำคัญสามารถนำมาอภิปรายเพื่อขยายความหมายและเชื่อมโยงกับกรอบทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้างได้ใน 3 มิติหลัก ดังนี้

- (1) **ลำดับความสำคัญของความมั่นคงเหนือการพัฒนา (Security Priority Over Development):** ผลการศึกษาสะท้อนแนวโน้มว่า ในบริบทที่รัฐเผชิญความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ ความจำเป็นในการอยู่รอดและการรักษาสมดุลแห่งอำนาจมักจะถูกยกระดับขึ้นมาก่อนเป้าหมายการพัฒนาเชิงอุดมคติ ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับข้อสมมติฐานของทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้างที่ว่า โครงสร้างอนาธิปไตยบีบให้รัฐต้องพึ่งพาตนเอง (Self-help) เป็นหลัก (Waltz, 1979) การที่เป้าหมาย SDG 17 เผชิญข้อจำกัด จึงไม่ใช่เพียงเพราะความล้มเหลวในการบริหารจัดการ แต่เป็นเพราะเป้าหมายด้านการพัฒนาถูกดึงเข้าไปสัมพันธ์กับตรรกะด้านความมั่นคง (Securitization) ดังที่ปรากฏเด่นชัดในวิกฤตการณ์รัสเซีย-ยูเครน
- (2) **ลักษณะมีเงื่อนไขของความร่วมมือและข้อจำกัดจากผลประโยชน์สัมพัทธ์ (Conditional Cooperation and Relative Gains):** ในหลายกรณีที่ทำการศึกษา รัฐแสดงท่าทีที่จะเข้าร่วมในหุ้นส่วนการพัฒนาต่อเมื่อการดำเนินการนั้นไม่ส่งผลกระทบเชิงลบต่อฐานอำนาจของตน และไม่เปิดโอกาสให้รัฐคู่แข่งได้รับสัดส่วนผลประโยชน์ที่เหนือกว่า ข้อค้นพบนี้สนับสนุนคำอธิบายของ Grieco (1988) เรื่องผลประโยชน์สัมพัทธ์ (Relative Gains) ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความร่วมมือพหุภาคี ตรรกะนี้ช่วยอธิบายว่าเหตุใดกลไกของ SDG 17 จึงมักถูกแปรสภาพหรือถูกกลืนรูปไปสู่ความร่วมมือเฉพาะกลุ่ม

(Minilateralism) ที่เลือกปฏิบัติ เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงเชิงยุทธศาสตร์และการสูญเสียเปรียบทางการเมือง

- (3) **ความย้อนแย้งของสถานะพึ่งพาอาศัยกัน (The Paradox of Interdependence):** ผลการศึกษาในกรณีสหรัฐฯ-จีน และอินโดนีเซีย-มาเลเซีย ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจทรัพยากร หรือสถาบันระดับภูมิภาค ไม่ได้เป็นหลักประกันที่ช่วยลดความขัดแย้งได้อย่างเด็ดขาด แต่มักกลับแฝงไว้ด้วยความเปราะบางเชิงยุทธศาสตร์ที่รัฐสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมือง ซึ่งจุดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Waltz (1979) ที่มองว่าความพึ่งพาอาศัยกันอย่างไม่สมมาตรอาจกลายเป็นช่องทางของความเปราะบางและการเผชิญหน้า โดยสรุป การอภิปรายผลชี้ให้เห็นว่า ข้อจำกัดของ SDG 17 เป็นปรากฏการณ์เชิงโครงสร้างที่ได้รับการยืนยันผ่านทฤษฎีสังคมนิยมเชิงโครงสร้าง ระบบโลกที่ยังคงถูกขับเคลื่อนด้วยพลวัตแห่งอำนาจส่งผลให้ความร่วมมือระหว่างประเทศมีแนวโน้มที่จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นกลางทางการเมืองหรือมีความมั่นคงถาวรในตัวเอง แต่จะแปรผันไปตามการจัดสรรดุลอำนาจระหว่างรัฐอยู่เสมอ

7.3 ข้อเสนอแนะเชิงวิเคราะห์

จากข้อค้นพบและผลการอภิปรายข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการพิจารณาและศึกษาต่อยอดเกี่ยวกับการขับเคลื่อนเป้าหมาย SDG 17 ภายใต้ข้อเท็จจริงของระบบระหว่างประเทศ ดังนี้

- (1) **การพิจารณาออกแบบความร่วมมือเพื่อลดความระแวงเชิงยุทธศาสตร์:** การผลักดันความร่วมมือภายใต้ SDG 17 อาจเพิ่มความเป็นไปได้มากขึ้น หากมีการศึกษาและพัฒนากลไกที่มุ่งเน้นการสร้างความโปร่งใสและระบบตรวจสอบที่รัดกุม เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่รัฐภาคีว่า ข้อมูลหรือทรัพยากรในหุ้นส่วนการพัฒนาจะไม่ถูกเปลี่ยนสภาพไปเป็นความได้เปรียบเชิงอำนาจหรือภัยคุกคามในอนาคต
- (2) **การศึกษาแนวทางการลดต้นทุนเชิงความมั่นคงของรัฐ:** รูปแบบของหุ้นส่วนระหว่างประเทศมีแนวโน้มที่จะมีความยั่งยืนมากขึ้น หากการออกแบบข้อตกลงหรือกิจกรรมการพัฒนาาร่วมกัน (such as joint

development) ดำเนินไปโดยไม่สร้างสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกทางความมั่นคง (Security Dilemma) หรือไม่กระทบต่ออธิปไตยขึ้นพื้นฐานของรัฐผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

- (3) การตระหนักถึงความไม่สมดุลของอำนาจในโครงสร้างสากล: ในทางวิชาการสามารถนำไปพิจารณาได้ว่า การออกแบบกลไกพหุภาคีในอนาคตควรเพิ่มการให้ความสำคัญกับช่องทางที่ช่วยให้รัฐขนาดเล็กหรือประเทศกำลังพัฒนา มีขีดความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีทรัพยากร และเพิ่มอำนาจต่อรองเชิงโครงสร้าง เพื่อบรรเทาผลกระทบจากแรงกดดันและการครอบงำจากชาติมหาอำนาจ

โดยสรุป การสร้างความเป็นไปได้ให้แก่ SDG 17 ภายใต้ความผันผวนทางภูมิรัฐศาสตร์ ไม่ใช่การปฏิเสธหลักการความร่วมมือระหว่างประเทศ แต่คือการปรับทัศน態และการออกแบบกลไกความร่วมมือให้มีความเท่าทันต่อโครงสร้างอนาธิปไตยของระบบโลก กล่าวคือ ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นขึ้น ก็ต่อเมื่อรัฐต่างๆ ประเมินแล้วว่าแนวทางดังกล่าวสอดคล้องหรือไม่ขัดแย้งกับผลประโยชน์แห่งชาติและความมั่นคงขึ้นพื้นฐานของตนเอง

8. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้พัฒนาขึ้นจากรายวิชา 192344 ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา คณะผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์ผู้สอนที่ได้ให้คำแนะนำ แนวคิด และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการเขียนบทความฉบับนี้อย่างยิ่ง

นอกจากนี้ คณะผู้เขียนขอขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งมีส่วนช่วยพัฒนามุมมองและเนื้อหาของบทความนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้ คณะผู้เขียนขอขอบคุณตนเองสำหรับความพยายามและความตั้งใจในการศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงบทความฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วง

9. บรรณานุกรม

ยุทธฤทธิ์ บุนนาค, ณัฐชนนธ์ ลิ้มบุญสืบสาย, และธนัชฐา สุกกล้า. (16 พฤษภาคม 2564). *การแข่งขันทางเทคโนโลยีระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน*:

นัยต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและไทย. ศูนย์การศึกษาการต่างประเทศ.

<https://isc.mfa.go.th/en/content/การแข่งขันทางเทคโนโลยีระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน>

ศุภมิตร ปิติพัฒน์. (15 พฤษภาคม 2563). *สังคมนิยมกับโคกนาฏกรรมของ*

การเมืองระหว่างประเทศ. The.101 World.

<https://www.the101.world/realism-and-tragedy>

อดิญาดา ศรีบุญแสน (2564). *ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและ*

สาธารณรัฐประชาชนจีนในสมัยประธานาธิบดีบารัค โอบามา (ค.ศ. 2009-2016). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2021/TU_2021_5603030676_16118_22107.pdf

อาชนัน เกาะไพบูลย์. (13 มีนาคม 2566). *Decoupling ระหว่างสหรัฐฯและ*

จีน: การถดถอยของโลกาภิวัตน์ และผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย. The.101 World. <https://www.the101.world/decoupling-us-china-global-supply-chain/>

Acharya, A. (2001). *Constructing a security community in*

Southeast Asia: ASEAN and the problem of regional order.

Routledge. [https://fmc90.wordpress.com/wp-](https://fmc90.wordpress.com/wp-content/uploads/2010/05/constructing-a-security-in-asean.pdf)

[content/uploads/2010/05/constructing-a-security-in-asean.pdf](https://fmc90.wordpress.com/wp-content/uploads/2010/05/constructing-a-security-in-asean.pdf)

ANTARA News. (2025, June 27). *Indonesia, Malaysia to cooperate on Ambalat sea block despite dispute*. ANTARA

News.<https://en.antaranews.com/news/362457/indonesia-malaysia-to-cooperate-on-ambalat-sea-block-despite-dispute>

- Brown, P., Margesson, R., Nelson, R. M., & Seelke, C. R. (2022, December 6). *Venezuela: Background and U.S. relations* (CRS Report No. R44841). Congressional Research Service.
https://www.congress.gov/crs_external_products/R/PDF/R44841/R44841.35.pdf
- Cai, F. (2011 Apr 28). *Absolute and Relative Gains in the Real World*. E-International Relations. https://www.e--ir-info.translate.goog/2011/04/28/absolute-and-relative-gains-in-the-real-world/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=th&_x_tr_hl=th&_x_tr_pto=sge
- Council on Foreign Relations (CFR). (2023). *The Realist Guide to International Relations*. <https://www.cfr.org/world-politics-realism>
- Dr. R. Evan Ellis. (2015, April 24). *Russian engagement in Latin America and the Caribbean: Return to the “Strategic Game” in a Complex-Interdependent Post-Cold War World?*. U.S. Army War College Strategic Studies Institute.
<https://ssi.armywarcollege.edu/SSI-Media/Recent-Publications/Article/3961766/russian-engagement-in-latin-america-and-the-caribbean-return-to-the-strategic-g/>
- Diana Roy. (2026, January 3). *The U.S. Military Campaign Targeting Venezuela and Nicolás Maduro*. Council on Foreign Relations.
<https://www.cfr.org/articles/operation-southern-spear-us-military-campaign-targeting-venezuela>
- Grieco, J. M. (1988). Anarchy and the limits of cooperation: A realist critique of the newest liberal institutionalism. *International Organization*, 42(3), 485–507.
http://lib.jnu.ac.in/sites/default/files/RefrenceFile/Anarchy_and_the_Limits_of_Cooperation_A.pdf
- Hanan, A. (2025, August 18). *The Ambalat dispute is a chance*

for Indonesia and Malaysia to lead by example in Asia-Pacific diplomacy. Lowy Institute. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/ambalat-dispute-chance-indonesia-malaysia-lead-example-asia-pacific-diplomacy>

Jervis, R. (1978). Cooperation under the security dilemma. *World Politics*, 30(2), 167–214.

<https://www.sfu.ca/~kawasaki/Jervis%20Cooperation.pdf>

Lee, S. (2025, August 3). *Malaysia-Indonesia Ambalat discussions a sign of friendship, says Anwar.* *The Star*.
<https://www.thestar.com.my/news/nation/2025/08/03/malaysia-indonesia-ambalat-discussions-a-sign-of-friendship-says-anwar>

Mearsheimer, J. J. (1994/1995). The false promise of international institutions. *International Security*, 19(3), 5–49.

https://www.columbia.edu/itc/sipa/U6800/readings-sm/Mearsheimer_False_Promise.pdf

Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. W. Norton & Company.

<https://bxscience.edu/ourpages/auto/2015/12/17/46553148/Mearsheimer%20-%20Tragedy%20of%20Great%20Power%20Politics.pdf>

Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin. *Foreign Affairs*.

<https://www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/06/Why-the-Ukraine-Crisis-Is.pdf>

The State Council Information Office of the People's Republic of China. (2025, April 09). *China's position on some issues concerning China-US economic and trade relations*. Embassy of the People's Republic of China in Spain. <https://es.china->

- embassy.gov.cn/esp/ggwj/202504/t20250410_11591082.htm?utm_source.com
- The Star. (2025, August 3). *Malaysia-Indonesia Ambalat discussions a sign of friendship, says Anwar*.
https://www.thestar.com.my/news/nation/2025/08/03/malaysia-indonesia-ambalat-discussions-a-sign-of-friendship-says-anwar#goog_rewarded
- SDG Move. (2021). SDG Guide: SDG 17 – Partnerships for the Goals. <https://www.sdgmovement.com/sdg-17/>
- Sterling-Folker, J. (2015). Realism and the Study of International Organization. In *The Oxford Handbook of International Organizations*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199672868.013.2>
- U.S. Energy Information Administration. (2024). *Venezuela energy data, statistics and analysis 2024*.
https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Venezuela/pdf/venezuela_2024.pdf
- UN DESA. (2023). Goal 17: Strengthen the means of implementation and revitalize the Global Partnership for Sustainable Development. United Nations Department of Economic and Social Affairs.
<https://sdgs.un.org/goals/goal17>
- UNDP. (2023). Goal 17: Partnerships for the goals. United Nations Development Programme. <https://www.undp.org/sustainable-development-goals/partnership-for-the-goals>
- United Nations. (2023). The Sustainable Development Goals Report 2023. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/>
- Valencia, M. J. (1991). *Malaysia and the law of the sea*. Institute of Strategic and International Studies. Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.

https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf

Wohlforth, W. C. (1994). Realism and the end of the Cold War. *International Security*, 19(3), 91–129.

https://www.researchgate.net/publication/237143282_Realism_and_the_End_of_the_Cold_War

World Trade Organization. (2023). Trade and the Sustainable Development Goals.

https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/sdg_e.pdf

Zalani, A. (2025, August 5). “*Malaysia reaffirms sovereignty over Sulawesi Sea blocks, rejects ‘Ambalat’ term*”. Malaymail. <https://www.malaymail.com/news/malaysia/2025/08/05/malaysia-reaffirms-sovereignty-over-sulawesi-sea-blocks-rejects-ambalat-term/186519>

การทูตดิจิทัลกับการเมืองของความยั่งยืน: อุปสรรค SDGs
ภายใต้ภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ในรัสเซียและยูเครน
Digital Diplomacy and the Politics of Sustainability: SDG
Obstacles under New Geopolitics in Russia and Ukraine

สุภักดิ์สร โยสัมพันธ์พงศ์¹, อัจฉราภรณ์ จະวะนะ² และ ศิวัฐ วรรณโกมล³

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของการทูตดิจิทัลในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภายใต้ความท้าทายของสงครามไซเบอร์และความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการวิจัยเอกสาร และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาภายใต้กรอบแนวคิดการทูตดิจิทัล ควบคู่กับกรณีศึกษาความขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครน ผลการศึกษาพบว่า การทูตดิจิทัลมีบทบาททั้งในฐานะเครื่องมือในการส่งเสริมความร่วมมือและเป็นเครื่องมือเชิงอำนาจของรัฐในยุคดิจิทัล ขณะเดียวกัน สงครามไซเบอร์ซึ่งมีลักษณะคลุมเครือและยากต่อการระบุผู้กระทำ ได้ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างรัฐ และบั่นทอนเสถียรภาพของระบบระหว่างประเทศ ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครนแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างสงครามรูปแบบเดิมและการโจมตีทางไซเบอร์ รวมถึงการนำการทูตดิจิทัลมาใช้เพื่อสื่อสารเชิงนโยบายและจัดการข้อมูลข่าวสาร นอกจากนี้ ความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์และการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจยังส่งผลกระทบอย่างมากต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะในด้านความร่วมมือระหว่างประเทศ ความมั่นคง และการพัฒนาที่เท่าเทียมการศึกษานี้จึงชี้ให้เห็นว่าความท้าทายสำคัญของ SDGs ในยุคดิจิทัลอยู่ที่การขาดความไว้วางใจและข้อจำกัดของความร่วมมือระหว่างรัฐ ดังนั้น การเสริมสร้างบรรทัดฐานสากลด้านไซเบอร์ การพัฒนาการทูตดิจิทัลในเชิงความร่วมมือ และการลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนการขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการบรรลุ SDGs อย่างยั่งยืน

¹⁻² นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

คำสำคัญ: การทูตดิจิทัล, สงครามไซเบอร์, ความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์, เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, รัสเซีย-ยูเครน

Abstract

This study aims to analyze the role of digital diplomacy in the context of international relations amid the challenges posed by cyber warfare and geopolitical turbulence. The research adopts a qualitative approach through documentary research and content analysis, guided by the framework of digital diplomacy, alongside a case study of the Russia–Ukraine conflict. The findings indicate that digital diplomacy serves both as a tool for fostering international cooperation and as an instrument of state power in the digital era. At the same time, cyber warfare—characterized by ambiguity and difficulties in attribution—has contributed to a decline in trust among states and undermined the stability of the international system. The Russia–Ukraine conflict shows how traditional warfare and cyber-attacks can be combined, and how digital diplomacy is used to shape public messaging and manage information. At the same time, geopolitical tensions and competition among major powers have greatly affected progress toward the Sustainable Development Goals (SDGs), especially in the areas of international cooperation, security, and equal development. The study highlights that the key challenge to achieving the SDGs in the digital age lies not only in resource constraints but also in the erosion of trust and limitations in global cooperation. Therefore, strengthening international cyber norms, enhancing cooperative digital diplomacy, and reducing the global digital divide are essential for promoting sustainable international relations and achieving the SDGs.

Keywords: Digital diplomacy, Cyber warfare, Geopolitical turmoil, SDGs, Russia–Ukraine.

1. บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการติดต่อสื่อสารของสังคมโลกอย่างลึกซึ้ง โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารสามารถเผยแพร่ได้อย่างรวดเร็ว ไร้พรมแดน และเข้าถึงผู้คนจำนวนมากในเวลาอันสั้น ส่งผลให้พลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ รัฐไม่อาจผูกขาดการสื่อสารหรือกำหนดวาระทางการเมืองระหว่างประเทศได้เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป ขณะเดียวกัน สื่อสังคมออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลได้เปิดพื้นที่ให้ประชาชน องค์กรเอกชน และภาคประชาสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในประเด็นระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง (ชีวิน, อภัย และณรงค์, 2566, หน้า 1-13)

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้รูปแบบการทูตแบบดั้งเดิมที่เน้นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างรัฐเผชิญกับข้อจำกัด ทั้งในด้านความเร็ว ความยืดหยุ่น และการเข้าถึงสาธารณชนระหว่างประเทศ รัฐจึงจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การดำเนินนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับบริบทของโลกยุคใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญกับการสื่อสารเชิงรุก การสร้างภาพลักษณ์ และการบริหารจัดการข้อมูลข่าวสารในพื้นที่สาธารณะระดับโลก ในบริบทดังกล่าว แนวคิดเรื่อง การทูตดิจิทัล (Digital Diplomacy) จึงเกิดขึ้นและมีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การทูตดิจิทัลหมายถึง การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารกับรัฐบาลต่างชาติ การสร้างภาพลักษณ์ประเทศ การโน้มน้าวความคิดเห็นของประชาชนต่างชาติ หรือการตอบโต้ข้อมูลข่าวสารในเวทีโลก รูปแบบการทูตนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบันไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยรัฐเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ประชาชนและสังคมออนไลน์ก็มีบทบาทสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน (ญาณภา, 2562)

อย่างไรก็ตาม ภายใต้ศักยภาพดังกล่าว ประเด็นทางภูมิรัฐศาสตร์เป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญต่อบรรยากาศความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทุก ๆ ด้าน เพราะความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่มักจะเป็นความขัดแย้งของประเทศมหาอำนาจ จึงตามมาด้วยผลกระทบมหาศาลต่อประเทศทั้งหมดทั่วโลก โดยเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวอาจเรียกว่า ความเสี่ยงด้านภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitical risk) ซึ่งหมายถึงความขัดแย้งในหลากหลายมิติ เช่น ปัญหาสงครามที่มีการสู้รบที่เกิดขึ้นจริง ภาวะโลกร้อน หรือกรณี Brexit โดยหากพิจารณาถึงความเสี่ยงด้านภูมิรัฐศาสตร์ ก็จะ

พบว่าในปัจจุบันมีประเด็นความขัดแย้งระหว่างประเทศเกิดขึ้นในหลายภูมิภาค (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, 2567) ทำให้การทูตดิจิทัลกลับดำเนินไปท่ามกลางสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เต็มไปด้วยความผันผวน ความปั่นป่วนของภูมิรัฐศาสตร์จากการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจและความขัดแย้งในภูมิภาคต่าง ๆ บริบทของการสื่อสารระหว่างประเทศจึงมีความอ่อนไหวและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ความเสี่ยงและความท้าทายที่เกี่ยวข้องกับการทูตดิจิทัล โดย Ben Nimmo และ Thomas Rid ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อกังวลเกี่ยวกับข้อมูลที่ไมถูกต้อง การรณรงค์เผยแพร่ข้อมูลบิดเบือน และภัยคุกคามทางไซเบอร์ ซึ่งสามารถบั่นทอนความพยายามทางการทูตและทำให้ความขัดแย้งระหว่างประเทศทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น (Liyam Smith, 2024)

ปัจจัยเหล่านี้ไม่เพียงกระทบต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล แต่ยังบั่นทอนความไว้วางใจระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารในเวทีโลก ทำให้รัฐต้องเผชิญกับความท้าทายในการรักษาสันติระหว่างความรวดเร็วของการสื่อสารกับความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของเนื้อหา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความร่วมมือระหว่างประเทศในการรับมือกับความท้าทายร่วมกันของโลก ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นความร่วมมือเป็นกลไกสำคัญ แม้ว่าความผันผวนและความไม่แน่นอนจะเป็นอุปสรรคต่อการประสานความร่วมมือ แต่ก็ยังตอกย้ำว่าการสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจระหว่างประเทศยังคงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินนโยบายและการพัฒนาในระยะยาวต่อไป

รายงานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของการทูตดิจิทัลในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยมุ่งวิเคราะห์บทบาทของการทูตดิจิทัลในการจัดการความขัดแย้งทางไซเบอร์ การเสริมสร้างหรือบั่นทอนความไว้วางใจระหว่างรัฐ และผลต่อความร่วมมือระหว่างประเทศในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ภายใต้บริบทของความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก (Nye, 2017) นอกจากนี้ การศึกษายังมุ่งวิเคราะห์บทบาท ข้อจำกัด และความท้าทายของการทูตดิจิทัลในฐานะเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ของรัฐ รวมถึงศักยภาพในการสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศในยุคดิจิทัล (United Nations, 2023) โครงสร้างของการศึกษานี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง อธิบายแนวคิดและพัฒนาการของการทูตดิจิทัลในบริบทการเปลี่ยนแปลงของระบบระหว่างประเทศ ส่วนที่สอง วิเคราะห์กรณีศึกษาความขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครน เพื่อสะท้อนบทบาท

ของสงครามไชเบอร์และการทูตดิจิทัล (NATO, 2022) ส่วนที่สาม วิเคราะห์ความท้าทายของการทูตดิจิทัลต่อการบรรลุ SDGs ภายใต้ความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์ และส่วนที่สี่ สรุปผลการศึกษา พร้อมข้อค้นพบเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับบทบาทของการทูตดิจิทัลในระบบระหว่างประเทศร่วมสมัย

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของการทูตดิจิทัลในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2.2 เพื่อวิเคราะห์บทบาทของการทูตดิจิทัลในสงครามรัสเซีย-ยูเครนและการรับมือกับภัยคุกคามจากสงครามไชเบอร์

2.3 เพื่ออธิบายความท้าทายของการทูตดิจิทัลภายใต้ความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก

3. คำถามงานวิจัย

ความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการทูตดิจิทัลในการขับเคลื่อน SDGs อย่างไร

4. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของการสื่อสารในเวทีระหว่างประเทศภายใต้บริบทของโลกยุคดิจิทัล โดยใช้แนวคิดการทูตดิจิทัลเป็นกรอบในการอธิบายและทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐต้องปรับตัวอย่างมีนัยสำคัญ

แนวคิดการทูตดิจิทัล (Digital Diplomacy)

แม้ว่าคำศัพท์ด้านดิจิทัลในการทูตจะเคยอยู่ในช่วงที่มีความซบเซาและสร้างความสับสนอยู่บ้าง แต่ปัจจุบันได้เริ่มมีการแยกความหมายที่ชัดเจนมากขึ้น คำว่า "Digital Diplomacy" ได้กลายเป็นคำที่ครอบคลุมและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางที่สุดในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของการทูตในยุคอินเทอร์เน็ต ด้วยขอบเขตที่กว้าง ความหมายที่เป็นกลาง และการถูกนำไปใช้มากขึ้นทั้งในเชิงนโยบายและแวดวงวิชาการ ทำให้คำนี้เป็นตัวเลือกหลักสำหรับการอภิปรายในภาพรวม อีกทั้งยังสามารถครอบคลุม

ได้ทั้งในด้านเครื่องมือที่ใช้ เช่น โซเชียลมีเดีย และประเด็นเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น การกำกับดูแลด้านดิจิทัล (Diplo, n.d.) การทูตดิจิทัลยังสะท้อนถึงวิวัฒนาการของการดำเนินการทางการทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคใหม่ จนกลายเป็นวาระสำคัญของนโยบายต่างประเทศในหลายประเทศ โดยมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาปรับใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินงานทางการทูตอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดนี้จะได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น แต่ยังไม่มียามที่เป็นทางการเพียงหนึ่งเดียว โดยมีความหมายแตกต่างกันไปตามการให้คำนิยามของนักวิชาการ อาทิ Evan H. Potter นิยามการทูตดิจิทัลว่าหมายถึง การปฏิบัติงานทางการทูตโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ผ่านเครือข่ายเทคโนโลยีต่าง ๆ รวมถึงอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์เคลื่อนที่ และช่องทางสื่อสังคมออนไลน์

รวมถึง Antonio Deruda ผู้เขียนหนังสือ Digital Diplomacy Handbook ได้กล่าวถึงการทูตดิจิทัลไว้ว่า "เป็นการดำเนินการทางการทูตโดยใช้ประโยชน์จากเครื่องมือดิจิทัล รวมถึงเครือข่ายสังคมที่มีผู้ใช้เพิ่มขึ้นในหลาย ๆ ประเทศ และเป็นกระบวนการสำคัญ อันเป็นประโยชน์ต่อการบริหาร รวมถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ สร้างบทสนทนากับสาธารณชนที่เป็นชาวต่างชาติ" (วัลลภา, 2565, หน้า7-8) เพื่อให้เข้าใจการทูตดิจิทัลอย่างเป็นระบบ จึงมีความจำเป็นต้อง พิจารณากรอบแนวคิดเกี่ยวกับ การปฏิบัติงานทางการทูต (Diplomatic Practices) ตามที่ Geoff Berridge (2015) ได้อธิบายไว้ว่า การดำเนินงานด้านการทูตโดยพื้นฐานสามารถจำแนกได้เป็นสี่หน้าที่หลัก ได้แก่

- 1.การเจรจา (Negotiation) คือกระบวนการที่นักการทูตมีบทบาทในการแสวงหา ฉันทามติหรือข้อตกลงที่เอื้อต่อผลประโยชน์ของรัฐของตน ผ่านการใช้ทักษะการสื่อสารระหว่างตัวแทนของรัฐต่าง ๆ

- 2.การเป็นตัวแทน (Representation) คือการที่นักการทูตทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประเทศในการสื่อสารนโยบายท่าที และผลประโยชน์ต่อรัฐอื่น ๆ รวมถึงองค์กรระหว่างประเทศ

- 3.การสื่อสาร (Communication) เป็นภารกิจที่นักการทูตต้องส่งสารหรือข้อมูลที่แม่นยำ และมีประสิทธิภาพระหว่างรัฐบาลของตนกับรัฐบาลอื่น

- 4.การรวบรวมข้อมูล (Information Gathering) หรือการสังเกตการณ์ (Observation) คือการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอกเพื่อนำกลับมาประกอบการวางแผนนโยบายภายในประเทศ

ในบริบทของโลกดิจิทัล เครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการของทั้งสี่หน้าที่ดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญ เช่น การเจรจาไม่จำเป็นต้องอาศัยการพบปะกันโดยตรงอีกต่อไป แต่สามารถใช้การประชุมทางไกล (virtual meetings) เพื่อเร่งกระบวนการได้ หรือการเป็นตัวแทนของรัฐผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์เช่น การที่เอกอัครราชทูตใช้แพลตฟอร์มอย่างเอ็กซ์ (X) (เดิมคือ ทวิตเตอร์ Twitter) หรืออินสตาแกรม (Instagram) เพื่อ สื่อสารท่าทีและสร้างภาพลักษณ์ของประเทศอย่างรวดเร็วและเป็นกันเองมากขึ้น อีกทั้งการสื่อสาร ข้อมูลที่เคยอยู่ในรูปแบบสารลับหรือรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร ก็ถูกแทนที่ด้วยข้อความดิจิทัลที่รวดเร็วและเปิดเผยมากขึ้น (สุขมา, 2567, หน้า 21)

ประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีหลายประเทศได้นำนโยบายการทูตดิจิทัลมาใช้และเห็นผลเป็นรูปธรรมแล้ว อาทิ ฟินแลนด์ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศฟินแลนด์ได้ปรับตัวให้เข้าสู่ยุคดิจิทัล โดยนำเนื้อหาทั้งทางด้านการเมืองและวัฒนธรรมมาใส่ในสื่อสังคมออนไลน์ แคนาดา โดยนาย John Baird รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแคนาดาได้เน้นว่า การใช้การทูตดิจิทัลเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักการทูตแคนาดา เพื่อส่งเสริมนโยบายต่างประเทศการค้าและการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยใช้สื่อสังคมในการประชาสัมพันธ์ค่านิยมและผลประโยชน์ของแคนาดาในต่างประเทศให้เพิ่มมากขึ้น และได้ตั้งกลุ่มแคนาดาใน Twitter ที่จะเฝ้าระวังและเฝ้าระวังให้แคนาดาในประชาคมโลก สวีเดน ที่มีความตื่นตัวในการใช้การทูตดิจิทัลอย่างมากโดยเฉพาะการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารออนไลน์ของนาย Carl Bildt รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสวีเดน จนได้รับฉายาว่า เป็นผู้หน้าที่สามารถเชื่อมโยงกับผู้ใช้ Twitter มากที่สุด (ไพฑูรย์, 2558, หน้า11)

โดยสรุป จากการพิจารณานิยามของคำว่า "การทูตดิจิทัล" พบว่ามีลักษณะร่วมสำคัญ ได้แก่ การใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียเป็นช่องทางหลัก เป็นเครื่องมือสมัยใหม่ในการสื่อสาร การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวาง มีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนภารกิจทางการทูตในหลายมิติ และสามารถดำเนินการได้ในหลากหลายระดับ นอกจากบทบาทด้านการสื่อสารและการสร้างความเข้าใจแล้ว การทูตดิจิทัลยังมีบทบาทและความสำคัญอย่างมากกับการกำหนดนโยบายการต่างประเทศ บางประเทศใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างอำนาจและอิทธิพลของตนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพเพื่อควบคุมประเทศอื่น บางประเทศใช้เทคโนโลยีเพื่อขยายความร่วมมือ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจทางทหารหรือ

เศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันการทูตดิจิทัลยังมีบทบาทในการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบพหุภาคี (multilateral cooperation) ผ่านการเชื่อมโยงรัฐองค์กรระหว่างประเทศ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ เข้าด้วยกันบนแพลตฟอร์มดิจิทัล การแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และองค์ความรู้สามารถดำเนินไปได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การประสานงานระหว่างประเทศมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นที่ต้องอาศัยความร่วมมือข้ามพรมแดน เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความยากจน และสิทธิมนุษยชน

ดังนั้น การทูตดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการทูตแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดทิศทางของความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างประเทศในยุคดิจิทัล ทั้งในมิติของโอกาสและความท้าทาย ซึ่งรัฐจำเป็นต้องปรับตัวและขีดความสามารถให้สอดคล้องกับบริบทดังกล่าวเพื่อรักษาผลประโยชน์แห่งชาติและเสริมสร้างบทบาทของตนในเวทีโลกอย่างยั่งยืน

5. ระเบียบวิธีวิจัย

รายงานวิจัยฉบับนี้ศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก ในการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิที่น่าเชื่อถือ ได้แก่ บทความวิชาการ วารสารนานาชาติ รายงานจากองค์การระหว่างประเทศ และเอกสารออนไลน์ โดยคำนึงถึงความทันสมัย และความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพื่อเสริมสร้างความเที่ยงตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ภายใต้กรอบแนวคิดการทูตดิจิทัล (Digital Diplomacy) ควบคู่กับการวิเคราะห์กรณีศึกษา ความขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครน เพื่ออธิบายบทบาทและความท้าทายของการทูตดิจิทัลต่อสงครามไซเบอร์และการบรรลุ SDGs

6. ผลการวิจัย

ในยุคที่เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งในด้านความร่วมมือและความขัดแย้ง โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของสงครามไซเบอร์ซึ่งกลายเป็นรูปแบบใหม่ของการใช้อำนาจของรัฐ ท่ามกลางความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์ ปรากฏการณ์เหล่านี้ได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการบรรลุเป้าหมายการ

พัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างสงครามไซเบอร์ ความขัดแย้งระหว่างประเทศ และความท้าทายของ SDGs ในบริบทโลกยุคใหม่

6.1 สงครามไซเบอร์: สมรภูมิที่มองไม่เห็นของโลกยุคใหม่

เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของ “ไซเบอร์สเปซ” ซึ่งได้กลายเป็นพื้นที่ใหม่ของทั้งความร่วมมือและความขัดแย้งระหว่างรัฐ หนึ่งในปรากฏการณ์สำคัญที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือ “สงครามไซเบอร์” (Cyber Warfare) ซึ่งกำลังกลายเป็นองค์ประกอบหลักของความขัดแย้งระหว่างรัฐในยุคปัจจุบัน (Muna, 2025) สงครามไซเบอร์ไม่เพียงเปลี่ยนรูปแบบของสงครามจากการใช้กำลังทางกายภาพไปสู่การโจมตีทางดิจิทัล แต่ยังส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบบระหว่างประเทศ และกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบรรลุ “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development Goals: SDGs)

สงครามไซเบอร์หมายถึงการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเครือข่ายเพื่อโจมตีหรือแทรกแซงระบบของรัฐหรือองค์กรอื่น โดยมีเป้าหมายเพื่อทำลาย ขัดขวาง หรือควบคุมข้อมูลและโครงสร้างพื้นฐานสำคัญ การโจมตีดังกล่าวอาจเกิดขึ้นในรูปแบบของการแฮ็กข้อมูล การโจมตีระบบไฟฟ้า การแทรกแซงระบบการเงิน หรือการเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนเพื่อขึ้นนำความคิดเห็นของประชาชน ลักษณะสำคัญของสงครามไซเบอร์คือความยากในการระบุผู้กระทำ (attribution problem) และความสามารถในการสร้างผลกระทบสูงด้วยต้นทุนที่ต่ำ ซึ่งทำให้ไซเบอร์สเปซกลายเป็น “สนามรบใหม่” ที่รัฐใช้แข่งขันกันโดยไม่จำเป็นต้องเผชิญหน้าทางทหารโดยตรง (Muna, 2025)

ภายใต้บริบทของความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลกที่เพิ่มสูงขึ้นจากการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจและความขัดแย้งระหว่างรัฐ เทคโนโลยีดิจิทัลจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์มากขึ้น สงครามไซเบอร์ไม่เพียงเป็นเครื่องมือทางทหาร แต่ยังเป็น “เครื่องมือทางการทูตและอำนาจ” (instrument of power projection) ที่รัฐใช้ในการต่อรองและรักษาผลประโยชน์ของตน (IISPPR, 2025) นอกจากนี้ การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ยังช่วยเพิ่มขีดความสามารถของการโจมตีและการป้องกันทางไซเบอร์ ทำให้เส้นแบ่งระหว่าง “สงคราม” และ “การทูต” เริ่มเลือนลางมากขึ้น

ผลกระทบที่สำคัญของสงครามไซเบอร์คือการก่อให้เกิด “วิกฤตความไว้วางใจ” (trust deficit) ระหว่างรัฐ เนื่องจากการโจมตีทางไซเบอร์มักมีลักษณะ

คลุมเครือและยากต่อการพิสูจน์ ทำให้รัฐไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าใครเป็นผู้กระทำ ส่งผลให้เกิดความหวาดระแวงและความไม่ไว้วางใจในระบบระหว่างประเทศ (Muna, 2025) ดังที่งานศึกษาด้านความมั่นคงชี้ให้เห็นว่า ความไว้วางใจเป็นองค์ประกอบสำคัญของเสถียรภาพด้านความมั่นคง และเมื่อความไว้วางใจลดลงจะส่งผลกระทบต่อความสามารถของรัฐในการดำเนินนโยบายและความร่วมมือระหว่างประเทศ (Connections, 2026) ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิด “Security Dilemma” ซึ่งรัฐต่าง ๆ เพิ่มขีดความสามารถด้านไซเบอร์เพื่อป้องกันตนเอง แต่กลับยิ่งสร้างความไม่มั่นคงให้กับระบบโดยรวม

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว การบรรลุ SDGs ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างเข้มแข็งจึงเผชิญกับอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะ SDG 16 ที่มุ่งเน้นสันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง การโจมตีทางไซเบอร์สามารถบ่อนทำลายโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของรัฐและลดความน่าเชื่อถือของสถาบัน เช่น ระบบเลือกตั้งหรือระบบบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพทางการเมืองและสังคม (CyberPeace Institute, 2022) นอกจากนี้ SDG 17 ซึ่งเน้นความร่วมมือระหว่างประเทศก็ได้รับผลกระทบจากความไม่ไว้วางใจที่เพิ่มขึ้น ทำให้การแบ่งปันข้อมูล เทคโนโลยี และทรัพยากรระหว่างประเทศเป็นไปได้ยากขึ้น

ในมิติของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและนวัตกรรมตาม SDG 9 สงครามไซเบอร์ยังทำให้โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลกลายเป็นเป้าหมายสำคัญของการโจมตี ส่งผลให้รัฐต้องให้ความสำคัญกับการรักษาความมั่นคงมากกว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลระหว่างประเทศที่มีศักยภาพในการป้องกันภัยไซเบอร์แตกต่างกัน (Ige, 2024) ขณะเดียวกัน งานวิจัยด้าน SDGs ยังชี้ให้เห็นว่า ระบบความร่วมมือระดับโลกมีแนวโน้ม “แตกเป็นส่วน” (fragmentation) มากขึ้น ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการบูรณาการนโยบายเพื่อความยั่งยืน (Bogers et al., 2022)

เพื่อตอบสนองต่อภัยคุกคามไซเบอร์ รัฐต่าง ๆ จึงหันมาให้ความสำคัญกับแนวคิด “อธิปไตยทางดิจิทัล” (Digital Sovereignty) ซึ่งหมายถึงความสามารถของรัฐในการควบคุมและปกป้องข้อมูลและโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลของตน (Kaloudis, 2024) แนวคิดนี้สะท้อนถึงความพยายามของรัฐในการรักษาความมั่นคงในโลกดิจิทัล แต่ในขณะเดียวกันก็อาจนำไปสู่การจำกัดการไหลของข้อมูลและลดระดับความร่วมมือระหว่างประเทศ ส่งผลให้ระบบอินเทอร์เน็ตโลกเกิดการแตกแยก หรือที่เรียกว่า “Splinternet”

อย่างไรก็ตาม ประชาคมระหว่างประเทศได้พยายามสร้างกรอบความร่วมมือเพื่อรับมือกับความท้าทายดังกล่าว เช่น แนวคิด Global Digital Compact ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างความปลอดภัย ความไว้วางใจ และความร่วมมือในโลกดิจิทัล เพื่อสนับสนุนการบรรลุ SDGs (United Nations, 2024) แต่ความสำเร็จของความพยายามเหล่านี้ยังคงขึ้นอยู่กับระดับความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างรัฐเป็นสำคัญ

โดยสรุป สงครามไซเบอร์ ความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์ และความท้าทายของ SDGs มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบในลักษณะของ “วงจรความไม่มั่นคง” กล่าวคือ การแข่งขันทางไซเบอร์นำไปสู่ความไม่ไว้วางใจ ความไม่ไว้วางใจนำไปสู่การเพิ่มมาตรการควบคุมของรัฐ ซึ่งส่งผลให้ความร่วมมือระหว่างประเทศลดลง และท้ายที่สุดส่งผลกระทบต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น อุปสรรคสำคัญของ SDGs ในยุคดิจิทัลจึงไม่ได้อยู่ที่การขาดทรัพยากรหรือเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่คือ “การขาดความไว้วางใจ” ในระบบระหว่างประเทศ การสร้างบรรทัดฐานสากลด้านไซเบอร์และการเสริมสร้างความร่วมมือผ่านการทูตดิจิทัลจึงเป็นกุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหาในระยะยาว

6.2 ผลกระทบสงครามรัสเซีย-ยูเครนต่อ SDGs

สงครามระหว่าง รัสเซีย และ ยูเครน ซึ่งเริ่มต้นอย่างเต็มรูปแบบในปี ค.ศ. 2022 นับเป็นหนึ่งในเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อระบบระหว่างประเทศในศตวรรษที่ 21 อย่างลึกซึ้ง ความขัดแย้งดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางการทหารหรือภูมิรัฐศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังส่งผลต่อ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ภายใต้กรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ของ องค์การสหประชาชาติ อย่างมีนัยสำคัญ (United Nations, 2023)

สงครามได้ก่อให้เกิด “อุปสรรคเชิงโครงสร้าง” ต่อการบรรลุ SDGs หลายเป้าหมาย โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 1 (ขจัดความยากจน) และเป้าหมายที่ 2 (ขจัดความหิวโหย) เนื่องจากยูเครนเป็นหนึ่งในผู้ส่งออกธัญพืชรายสำคัญของโลก การหยุดชะงักของการผลิตและการส่งออกจากภูมิภาคทะเลดำส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลกเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาในแอฟริกาและตะวันออกกลาง (FAO, 2022) นอกจากนี้ มาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจต่อรัสเซียยังส่งผลให้ราคาพลังงานพุ่งสูงขึ้น ซึ่งยิ่งซ้ำเติมปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในระดับโลก (IEA, 2022) ความขัดแย้งดังกล่าวได้บ่อนทำลาย “ความร่วมมือระหว่างประเทศ” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของ SDGs โดยเฉพาะ

เป้าหมายที่ 17 ความตึงเครียดระหว่างมหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกา และรัสเซีย ส่งผลให้เวทีพหุภาคีมีข้อจำกัดมากขึ้น การเจรจาในระดับโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความมั่นคงทางพลังงาน และการพัฒนาเทคโนโลยี กลายเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและถูกครอบงำด้วยผลประโยชน์ทางการเมือง (OECD, 2023)

นอกจากนี้ สงครามยังสะท้อนถึงความท้าทายในยุคดิจิทัล โดยเทคโนโลยีมีบทบาททั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ด้านหนึ่ง ยูเครนใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงไซเบอร์และการทูตดิจิทัล แต่อีกด้านหนึ่ง เทคโนโลยีก็กลับถูกใช้ในสงครามข้อมูลข่าวสาร (information warfare) และการบิดเบือนข้อมูล (disinformation) ซึ่งส่งผลกระทบต่อเป้าหมายที่ 16 (สันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง) โดยเฉพาะในประเด็นความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของข้อมูล (NATO, 2022) อีกประเด็นสำคัญคือ “การจัดลำดับความสำคัญของงบประมาณใหม่” หลายประเทศได้เพิ่มงบประมาณด้านกลาโหมเพื่อตอบสนองต่อภัยคุกคามด้านความมั่นคง ส่งผลให้ทรัพยากรที่ควรนำไปใช้เพื่อการพัฒนา เช่น การศึกษา สาธารณสุข และโครงสร้างพื้นฐาน ถูกลดความสำคัญลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อ SDGs ในระยะยาว (SIPRI, 2023) ในด้านมนุษยธรรม สงครามได้ก่อให้เกิดวิกฤตผู้ลี้ภัยครั้งใหญ่ โดยมีชาวยูเครนจำนวนหลายล้านคนอพยพไปยังประเทศในยุโรป สถานการณ์ดังกล่าวสร้างแรงกดดันต่อระบบสวัสดิการของประเทศปลายทาง และก่อให้เกิดความท้าทายในการบูรณาการผู้ลี้ภัยเข้าสู่สังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ซึ่งเชื่อมโยงกับ SDGs เป้าหมายที่ 10 (ลดความเหลื่อมล้ำ) และเป้าหมายที่ 11 (เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน) (UNHCR, 2023)

กล่าวโดยสรุป สงครามรัสเซีย-ยูเครนเป็นมากกว่าความขัดแย้งทางทหาร แต่เป็น “ตัวเร่ง” ของความปั่นป่วนในระบบระหว่างประเทศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการบรรลุ SDGs ในหลายมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี สะท้อนให้เห็นว่าความมั่นคงและการพัฒนาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และการบรรลุการพัฒนาอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยเสถียรภาพทางภูมิรัฐศาสตร์ควบคู่ไปกับความร่วมมือระหว่างประเทศที่เข้มแข็ง

6.3 ความท้าทายของ SDGs ท่ามกลางความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก: การวิเคราะห์ผ่านมิติการทูตดิจิทัล

จากการวิเคราะห์กรอบแนวคิดการทูตดิจิทัลร่วมกับกรณีศึกษาสงครามไซเบอร์และความขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครน สามารถสังเคราะห์ได้ว่า ความท้าทายของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในยุคปัจจุบันมิได้เป็นเพียงปัญหาด้านการ

พัฒนา หากแต่เป็นผลผลิตของความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศที่กำลังเผชิญกับความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์อย่างต่อเนื่อง (United Nations, 2023)

การเสื่อมถอยของความร่วมมือระหว่างประเทศอันเนื่องมาจากการแข่งขันเชิงอำนาจของมหาอำนาจ ภายใต้บริบทดังกล่าว การทูตดิจิทัลซึ่งเคยถูกคาดหวังให้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความร่วมมือ กลับถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ ทั้งในรูปแบบของการโจมตีทางไซเบอร์ การจารกรรมข้อมูล และการปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (information operations) ส่งผลให้เกิดภาวะ “ความไม่ไว้วางใจเชิงโครงสร้าง” (structural distrust) ระหว่างรัฐ (Nye, 2017) เมื่อความไว้วางใจลดลง ความสามารถของรัฐในการร่วมมือกันเพื่อบรรลุ SDG 17 ซึ่งเน้นความร่วมมือระดับโลกจึงถูกจำกัดอย่างมีนัยสำคัญ

ความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์ได้เร่งให้เกิดกระบวนการ “การแบ่งขั้วทางดิจิทัล” (digital fragmentation) หรือที่เรียกว่า “Splinternet” ซึ่งสะท้อนถึงการแยกตัวของระบบอินเทอร์เน็ตออกเป็นหลายกลุ่มตามอิทธิพลของมหาอำนาจ (Mueller, 2017) ปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้การกำหนดมาตรฐานและกติกาสากลด้านดิจิทัลเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น และลดทอนบทบาทของการทูตดิจิทัลในฐานะเวทีกลางของความร่วมมือระหว่างประเทศ อันเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการขับเคลื่อน SDGs ในระดับโลก

การเพิ่มขึ้นของภัยคุกคามทางไซเบอร์ได้ทำให้รัฐหันมาให้ความสำคัญกับ “ความมั่นคงทางดิจิทัล” มากกว่าการเปิดกว้างของข้อมูล ส่งผลให้เกิดนโยบายควบคุมข้อมูลและโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลอย่างเข้มงวด เช่น กฎหมายความมั่นคงไซเบอร์และการจำกัดการไหลของข้อมูลข้ามพรมแดน แม้มาตรการดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อการแลกเปลี่ยนความรู้ นวัตกรรม และความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของ SDG 9 และ SDG 16 (Kello, 2017; World Bank, 2021)

ความขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครนสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างสงครามแบบดั้งเดิมและสงครามไซเบอร์ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบระหว่างประเทศในหลายมิติ ไม่เพียงแต่ในด้านความมั่นคงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเศรษฐกิจ พลังงาน และความมั่นคงทางอาหารในระดับโลก นอกจากนี้ การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อและการควบคุมข้อมูลยังส่งผลให้ความจริงกลายเป็นสิ่งที่ถูกตีความได้

หลากหลาย และยังบั่นทอนความไว้วางใจระหว่างรัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อน SDGs

ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบรรลุ SDGs โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งยังขาดโครงสร้างพื้นฐานและศักยภาพด้านเทคโนโลยี ทำให้ไม่สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการทูตดิจิทัลได้อย่างเท่าเทียม (United Nations Development Programme [UNDP], 2021) ความไม่เท่าเทียมนี้ส่งผลให้การกำหนดนโยบายและทิศทางของการพัฒนาโลกถูกครอบงำโดยประเทศที่มีศักยภาพสูง ซึ่งขัดแย้งกับหลักการ “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ของ SDGs เมื่อพิจารณาในภาพรวม จะเห็นได้ว่าความท้าทายของ SDGs ในบริบทของความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์มีลักษณะเป็น “ความท้าทายเชิงโครงสร้าง” ที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างตรรกะของความมั่นคง และการพัฒนาการทูตดิจิทัล ซึ่งควรเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงทั้งสองมิติ แต่กลับต้องเผชิญกับข้อจำกัดจากการแข่งขันเชิงอำนาจ ความไม่ไว้วางใจ และการขาดบรรทัดฐานสากลด้านไซเบอร์

ดังนั้น ข้อค้นพบเชิงวิเคราะห์ที่สำคัญคือ การบรรลุ SDGs ในยุคดิจิทัลไม่สามารถพึ่งพาเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการสร้างความร่วมมือทางการเมืองระหว่างประเทศ การพัฒนากรอบกติกาสากลด้านไซเบอร์ และการลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล เพื่อให้การทูตดิจิทัลสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

7. สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุป

การศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การทูตดิจิทัลได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในศตวรรษที่ 21 ภายใต้บริบทของโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่รวดเร็ว ไซเบอร์สเปซมิได้เป็นเพียงพื้นที่ของความร่วมมือ หากแต่เป็นพื้นที่ของการแข่งขันเชิงอำนาจที่รัฐใช้เพื่อรักษาผลประโยชน์และความมั่นคงของตน สงครามไซเบอร์ในฐานะรูปแบบใหม่ของความขัดแย้งมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ ได้แก่ ความคลุมเครือในการระบุผู้กระทำ (attribution problem) และความสามารถในการสร้างผลกระทบสูงในต้นทุนต่ำ ส่งผลให้ความไว้วางใจระหว่างรัฐลดลงและนำไปสู่ภาวะ “ความไม่ไว้วางใจเชิงโครงสร้าง” ซึ่งบั่นทอนเสถียรภาพของระบบระหว่างประเทศ (Nye, 2017) กรณีศึกษาความขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครน

แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างสงครามแบบดั้งเดิมและสงครามไซเบอร์ รวมถึงบทบาทของการทูตดิจิทัลในการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์และการดำเนินปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งดังกล่าวยังสะท้อนข้อจำกัดของการทูตดิจิทัลในการลดความตึงเครียดในบริบทที่ผลประโยชน์ของรัฐขัดแย้งกันอย่างรุนแรง (NATO, 2022) ในมิติของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์และสงครามไซเบอร์ได้ส่งผลกระทบต่อการบรรลุ SDGs อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านความมั่นคงทางอาหาร พลังงาน เศรษฐกิจ และความร่วมมือระหว่างประเทศ (United Nations, 2023) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาหลักมิใช่เพียงการขาดทรัพยากร แต่คือการขาดความไว้วางใจและกลไกความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การทูตดิจิทัลจึงมีลักษณะเป็นทั้ง “โอกาส” และ “ความท้าทาย” โดยความสำเร็จในการขับเคลื่อน SDGs ในยุคดิจิทัลจะขึ้นอยู่กับความสามารถของรัฐในการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

7.2 อภิปรายผล

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การทูตดิจิทัลไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องมือสื่อสารของรัฐเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการทูตดิจิทัล (Digital Diplomacy) ที่อธิบายว่า เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินนโยบายต่างประเทศจากการทูตแบบดั้งเดิมไปสู่การสื่อสารที่รวดเร็ว เปิดกว้าง และมีผู้แสดงบทบาทที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งรัฐ องค์กรระหว่างประเทศ ภาคเอกชน และภาคประชาชน (Diplo, n.d.)

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิดของ Berridge (2015) ที่มองว่าหน้าที่สำคัญของการทูตประกอบด้วย การเจรจา การเป็นตัวแทน การสื่อสาร และการรวบรวมข้อมูลข่าวสาร โดยพบว่าเทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงกระบวนการเหล่านี้อย่างมีนัยสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสร้างภาพลักษณ์ของรัฐ การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการเจรจาระหว่างประเทศ หรือการใช้ข้อมูลข่าวสารเป็นเครื่องมือทางยุทธศาสตร์ในบริบทของสงครามไซเบอร์ (Liyam Smith, 2024)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการทูตดิจิทัลจะถูกคาดหวังให้เป็นกลไกในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ แต่ผลการศึกษากลับพบว่า ภายใต้บริบทของความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์ การทูตดิจิทัลกลับถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแข่งขันทาง

อำนาจมากขึ้น ทั้งในรูปแบบของการโจมตีทางไซเบอร์ การจารกรรมข้อมูล และการบิดเบือนข้อมูลข่าวสาร (IISPPR, 2025) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “Security Dilemma” ที่อธิบายว่า การที่รัฐเพิ่มขีดความสามารถด้านความมั่นคงเพื่อป้องกันตนเอง อาจทำให้รัฐอื่นเกิดความหวาดระแวงและตอบโต้ด้วยการเพิ่มศักยภาพด้านความมั่นคงเช่นเดียวกัน จนนำไปสู่ภาวะความไม่มั่นคงในระบบระหว่างประเทศโดยรวม

กรณีศึกษาความขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครนยังสะท้อนให้เห็นว่า สงครามในยุคดิจิทัลได้จำกัดอยู่เพียงการใช้อาวุธทางทหาร หากแต่รวมถึงการแข่งขันด้านข้อมูล ข่าวสาร และไซเบอร์สเปซ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการบรรลุ SDGs โดยเฉพาะ SDG 16 ด้านสันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง เนื่องจากการโจมตีทางไซเบอร์และการเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนสามารถลดทอนความน่าเชื่อถือของสถาบันรัฐและสร้างความแตกแยกในสังคมได้

ขณะเดียวกัน ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า ความไม่ไว้วางใจระหว่างรัฐส่งผลกระทบต่อ SDG 17 ซึ่งเน้นความร่วมมือระหว่างประเทศ เนื่องจากรัฐต่าง ๆ มีแนวโน้มจำกัดการแบ่งปันข้อมูล เทคโนโลยี และทรัพยากรทางดิจิทัลมากขึ้น ส่งผลให้ระบบความร่วมมือระหว่างประเทศเกิดลักษณะ “การแบ่งขั้วทางดิจิทัล” (Digital Fragmentation) หรือ “Splinternet” ซึ่งลดทอนบทบาทของการทูตดิจิทัลในฐานะเวทีกลางของความร่วมมือระดับโลก

อีกทั้ง ผลการศึกษายังสะท้อนปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบรรลุ SDGs โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา (UNDP, 2021) เนื่องจากประเทศที่มีศักยภาพด้านเทคโนโลยีสูงสามารถกำหนดมาตรฐานและกติกาของโลกดิจิทัลได้มากกว่า ขณะที่ประเทศที่ขาดโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรทางเทคโนโลยีไม่สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการทูตดิจิทัลได้อย่างเท่าเทียม (World Bank, 2021) ซึ่งขัดแย้งกับหลักการ “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ของ SDGs

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า การบรรลุ SDGs ในยุคดิจิทัลไม่สามารถอาศัยเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือทางการเมืองระหว่างประเทศ การสร้างบรรทัดฐานสากลด้านไซเบอร์ และการเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐควบคู่กันไป (United Nations, 2024) เพื่อให้การทูตดิจิทัลสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

7.3 ข้อเสนอแนะ

จัดทำกรอบบรรทัดฐานสากลด้านไซเบอร์ (Global Cyber Norms) ควรเร่งพัฒนาการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ไซเบอร์สเปซ โดยเฉพาะในประเด็นการห้ามโจมตีโครงสร้างพื้นฐานสำคัญ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและลดความขัดแย้ง

7.2.1. ส่งเสริมบทบาทของการทูตดิจิทัลในเวทีพหุภาคี องค์การระหว่างประเทศควรใช้การทูตดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการเจรจาและสร้างความร่วมมือด้าน SDGs มากขึ้น

7.2.2. พัฒนา Global Digital Governance ควรมีการกำหนดกลไกกำกับดูแลเทคโนโลยีดิจิทัลในระดับโลก เพื่อป้องกันการแบ่งขั้วของระบบอินเทอร์เน็ต (Splinternet)

ระดับภูมิภาค (อาเซียน)

สร้างกรอบความร่วมมือด้านไซเบอร์ในอาเซียนควรพัฒนากลไกความร่วมมือด้านความมั่นคงไซเบอร์และการทูตดิจิทัล เพื่อรับมือภัยคุกคามร่วมกัน ลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในภูมิภาค ส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐานในประเทศสมาชิก เพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในเวทีดิจิทัลได้อย่างเท่าเทียม

ระดับรัฐ

พัฒนายุทธศาสตร์การทูตดิจิทัลแห่งชาติ รัฐควรกำหนดนโยบายการทูตดิจิทัลที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอิทธิพลและความร่วมมือระหว่างประเทศ เสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงไซเบอร์ ลงทุนในเทคโนโลยี บุคลากร และระบบป้องกัน เพื่อรองรับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ สร้างสมดุลระหว่างความมั่นคงและเสรีภาพดิจิทัล หลีกเลี่ยงการควบคุมข้อมูลมากเกินไป ซึ่งอาจกระทบต่อความร่วมมือและนวัตกรรม

8. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ถูกพัฒนามาจากรายงานของรายวิชา 192445 การทูตและการเจรจาระหว่างประเทศ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะผู้จัดทำขอขอบคุณ อาจารย์ศิวัฐ วรรณโกมล ที่ให้คำปรึกษา ความรู้ ข้อคิด ข้อเสนอแนะ รวมไปถึงปรับปรุงแก้ไขส่วนต่าง ๆ ของงานจนกระทั่งลุล่วงด้วยดี สุดท้ายนี้ผู้จัดทำหวังว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่านทุกท่านและผู้สนใจศึกษาประเด็นดังกล่าวต่อไป

9. บรรณานุกรม

- ชีวิน อ่อนละออ, อภัย ประกอบผล, ณรงค์ ชูสกุล. (2566). การทูตดิจิทัลในศตวรรษที่ 21: โลกแห่งดิจิทัล. วารสารส่งเสริมการเรียนรู้, 3(5), 1-20.
- ญาณภา ฉัตรกุล ณ อยุธยา. (2562). โซเชียลมีเดีย เครื่องมือการทูตยุคดิจิทัล. <https://www.depa.or.th/en/article-view/Social-Media-Tools-of-Diplomacy-in-Digital-Era>.
- ไพฑูรย์ มหาพัฒนภรณ์. (2558). การทูตดิจิทัล (Digital Diplomacy) การสร้างเสริมผลประโยชน์ของไทย ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทย-โปแลนด์. <https://image.mfa.go.th/mfa/0/yZ0EO327fd/%E0%B9%80%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A3/nbt/nbt14/IS/14007.pdf>
- วัลลภา จิตรสมบูรณ์. (2565). บทบาทการทูตดิจิทัลในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน. <https://image.mfa.go.th/mfa/0/yZ0EO327fd/%E0%B9%80%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A3/nbt/nbt14/IS/14007.pdf>.
- สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า. (2567). ความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์โลกและแนวทางการรับมือของต่างประเทศ. <https://shorturl.asia/Ng1mq>.
- สุขมา อุทริกษ์. (2567). การทูตดิจิทัลของสหประชาชาติ: กรณีศึกษายูเนสโกกับการส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมของรัฐสมาชิกในเอเชียใต้. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2024/TU_2024_6607011290_21022_31508.pdf.
- Barrinha, A., & Renard, T. (2017). Cyber-diplomacy: The making of an international society in the digital age. *Global Affairs*, 3(4-5), 353-364. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23340460.2017.1414924>.

- Bogers, M., Biermann, F., Kalfagianni, A., Kim, R. E., Treep, J., & de Vos, M. G. (2022). The impact of the Sustainable Development Goals on a network of international organizations. *Global Environmental Change*.
https://www.researchgate.net/publication/362191476_The_Impact_of_the_Sustainable_Development_Goals_on_a_Network_of_276_International_Organizations
- Connections. (2026). Public trust in national security institutions as a key to sustainable security.
<https://connections-qj.org/article/public-trust-national-security-institutions-key-sustainable-security>.
- CyberPeace Institute. (2022). *Cyber peace and the UN SDGs*.
<https://cyberpeaceinstitute.org/news/cyber-peace-and-the-un-sdgs/>.
- Diplo. (n.d.) .*Internet and social media: A focus on diplomacy*.
<https://www.diplomacy.edu/histories/internet-and-social-media-a-focus-on-diplomacy/>.
- Diplo. (n.d.). *Digital diplomacy*.
<https://www.diplomacy.edu/topics/digital-diplomacy/>.
- IEA. (2022). *World Energy Outlook 2022*. International Energy Agency. <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2022>.
- Ige, A. B. (2024). Aligning sustainable development goals with cybersecurity.
https://www.researchgate.net/publication/381891570_Aligning_Sustainable_Development_Goals_with_Cybersecurity_Strategies_Ensuring_A_Secure_and_Sustainable_Future.
- IISPPR. (2025). *Cyberwarfare and AI in diplomacy*.
<https://iisppr.org.in/cyberwarfare-and-ai-in-diplomacy/>.
- Kaloudis, M. (2024). Digital sovereignty as a weapon of diplomacy in cyber conflicts.

- <https://www.intechopen.com/chapters/1175430>.
- Kello, L. (2017). *The virtual weapon and international order*. Yale University Press.
https://www.academia.edu/61597942/The_Virtual_Weapon_and_International_Order.
- Liyam Smith. (2024). *Digital diplomacy: How social media influences international relations in the 21st century*. ResearchGate.
https://www.researchgate.net/publication/383847664_Digital_Diplomacy_How_Social_Media_Influences_International_Relations_in_the_21st_Century.
- Mueller, M. (2017). *Will the Internet fragment? Sovereignty, globalization and cyberspace*. Polity Press.
https://www.researchgate.net/publication/326861681_Will_the_Internet_fragment_Sovereignty_globalization_and_cyberspace.
- Muna, A. F. (2025). Cyber warfare in global politics: The evolving landscape of inter-state conflict.
https://www.researchgate.net/publication/395573333_Cyber_Warfare_in_Global_Politics_The_Evolving_Landscape_of_Inter-State_Conflict.
- Nye, J. S. (2017). Deterrence and dissuasion in cyberspace. *International Security*, 41(3), 44–71.
https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00266.
- OECD. (2023). *Global cooperation in a time of geopolitical tension*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/02/development-co-operation-report-2023_be7899d0/f6edc3c2-en.pdf.
- United Nations. (2023). *The sustainable development goals*

- report 2023*. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/>.
- United Nations. (2024). *Global Digital Compact*.
<https://www.un.org/digital-emerging-technologies/global-digital-compact>.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2021). *Digital strategy 2022–2025*. <https://digitalstrategy.undp.org/>.
- UNHCR. (2023). *Ukraine refugee situation*. United Nations High Commissioner for Refugees.
<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
- World Bank. (2021). *World development report 2021: Data for better lives*. World Bank. <https://wdr2021.worldbank.org/>

คาร์บอนเครดิตในฉากละคร (บังหน้า) สีเขียวของประเทศไทยบนเวทีโลก:
ห้วงการบริหารสมัยนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน
Carbon Credits in Thailand's Green (Pretense) Stage Play on the
Global Stage: During the Administration of Prime Minister Srettha
Thavisin.

นายคมสัน เอี่ยมสอาด¹

บทคัดย่อ

“คาร์บอนเครดิต (Carbon Credits)” คือสิทธิจากการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกหรือคาร์บอนไดออกไซด์ รวมถึงการเก็บกักหรือดูดกลับคาร์บอนจากกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ซึ่งสามารถซื้อ-ขายได้ในตลาดคาร์บอนเครดิต ประเทศไทยภายหลังการลงนามในข้อตกลงปารีสจึงประกาศนโยบาย Carbon Neutrality ตั้งแต่สมัยรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา และดำเนินต่อในรัฐบาล เศรษฐา ทวีสิน ทว่าได้เกิดปัญหาสะสมจากการดำเนินนโยบายดังกล่าว แม้นโยบายจะมีเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจ แต่กลับเกิด “ปัญหาการฟอกเขียว” จากการเปลี่ยนป่าเดิมและป่าชุมชนให้เป็นป่าคาร์บอนเพื่อสิทธิทางคาร์บอนและการค้าคาร์บอนเครดิต อันนำไปสู่การดึงดูดกลุ่มทุนโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ ทั้งปัญหาการกดขี่ การไล่ที่ทำกิน และความไม่เป็นธรรมในการแบ่งผลประโยชน์จากคาร์บอนเครดิต แม้ประชาชนหลายกลุ่มจะออกมาเรียกร้องและตั้งคำถามต่อรัฐบาล แต่กลับไม่ได้รับคำตอบหรือการแก้ไขปัญหายอย่างจริงจัง แม้เปลี่ยนผ่านมาสู่รัฐบาล แพทองธาร ชินวัตร และ อนุทิน ชาญวีรกูล ก็ยังไม่มีมาตรการที่ชัดเจนต่อปัญหานี้ ดังนั้นประเทศไทยจำเป็นต้องเร่งให้คำตอบและแก้ไขปัญหายอย่างตรงจุด ก่อนที่ผลกระทบจะตกสู่คนรุ่นต่อไป

คำสำคัญ: คาร์บอนเครดิต, ประเทศไทย, การฟอกเขียว

¹ นิสิตหลักสูตร รัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

Abstract

“Carbon credits” refer to rights obtained through the reduction of greenhouse gas or carbon dioxide emissions, including carbon sequestration and carbon removal activities conducted through various projects or initiatives. These credits can be traded within the carbon market system. Following Thailand’s ratification of the Paris Agreement, the Thai government introduced the Carbon Neutrality policy during the administration of Prime Minister Prayut Chan-o-cha, and the policy was later continued under Prime Minister Srettha Thavisin. However, serious accumulated problems emerged from its implementation. Although the policy appears promising in terms of environmental sustainability, it has also generated severe “greenwashing” practices. Existing forests and community forests have been converted into carbon forests for carbon rights and carbon credit trading. This process has attracted major investment capital while disregarding impacts on local communities, including exploitation by groups granted carbon forest rights, displacement of residents from their agricultural lands, and inequitable distribution of profits from carbon credit trading. Despite repeated demands and inquiries from the public, the government has failed to provide adequate responses or meaningful solutions. Even after the transition to the administrations of Prime Minister Paetongtarn Shinawatra and Anutin Charnvirakul, no clear measures have been introduced to address these issues. Therefore, the Thai state must urgently implement effective corrective measures before the consequences are passed on to future generations.

Keywords : Carbon Credits, Thailand, Greenwashing.

บทนำ

“We are on a highway to climate hell with our foot still on the accelerator.”

“เรากำลังอยู่บนทางหลวงสู่หายนะด้านสภาพภูมิอากาศ และเท้าของเรายังคงเหยียบคันเร่งอยู่”¹

ถ้อยแถลงดังกล่าวสะท้อนปัญหาสภาพอากาศของโลกและการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของมนุษย์ ซึ่งมนุษยชาติเริ่มตระหนักถึงปัญหานี้ตั้งแต่การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ปี 1972 ณ กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน อันนำไปสู่การประกาศ “Stockholm Declaration” ว่าด้วยความรับผิดชอบของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ และการจัดตั้ง United Nations Environment Programme (UNEP) ซึ่งทำให้ประเด็นสิ่งแวดล้อมกลายเป็นวาระสำคัญของโลก ต่อมาในปี ค.ศ.1988 (พ.ศ.2531) ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Intergovernmental Panel on Climate Change : IPCC) เพื่อศึกษาปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยตรง องค์การอุตุนิยมวิทยาโลก (WMO) และโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) ได้จัดตั้งคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (IPCC) เพื่อประเมินงานวิจัยด้าน Climate Change จนนำไปสู่กรอบ UNFCCC วาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 และเป้าหมาย SDGs แม้มนุษยชาติจะตระหนักต่อปัญหาสภาพภูมิอากาศล่าช้า แต่ก็ยังไม่สายเกินไปที่จะแก้ไขตามเป้าหมาย SDGs ภายในปี 2030

“There is no Plan B because we do not have a Planet B.”

“เราไม่มีแผนสำรอง เพราะเราไม่มีดาวเคราะห์ดวงที่สอง”²

¹ ส่วนหนึ่งจากถ้อยแถลงบนเวทีการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ปี ค.ศ. 2022 (พ.ศ. 2565) (2022 United Nations Climate Change Conference) โดยนายกรัฐมนตรี กูเตร์เรซ (António Guterres) เลขาธิการสหประชาชาติ

² ส่วนหนึ่งจากถ้อยแถลงบนเวทีสุดยอดของสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ปี ค.ศ. 2014 (พ.ศ. 2557) (United Nations Climate Summit 2014) โดยนายบัน คี-มูน (Ban Ki-moon) อดีตเลขาธิการสหประชาชาติ

คาร์บอนเครดิตกับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตาม SDGs

ภายหลังการลงนามในวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ.2030 และข้อตกลงปารีส (Paris Agreement) ภายใต้กรอบ UNFCCC เพื่อกำหนดมาตรการลดการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ ประเด็นสำคัญคือการปฏิบัติตามเป้าหมาย SDGs ผ่านมาตรการชดเชยการปล่อยมลพิษในรูปแบบของ “คาร์บอนเครดิต”

วิธีการที่เรียกว่า คาร์บอนเครดิต (Carbon Credit) หมายถึง สิทธิที่เกิดจากการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก หรือ คาร์บอนไดออกไซด์ออกสู่สิ่งแวดล้อม (ปกติการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอื่น ๆ จะเทียบกับสัดส่วนการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์) รวมถึง การเก็บกัก หรือ การดูดกลับด้วยจากกิจกรรมหรือโครงการ ซึ่งสิทธิดังกล่าวจะต้องมีการรับรองโดยหน่วยรับรอง ตามระเบียบหรือวิธีการของทางราชการที่เป็นที่ยอมรับหรือเทียบได้กับระดับสากล โดยประเทศไทยก็มีหน่วยงานชื่อว่า องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (อบก.) เป็นองค์การมหาชน ภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยวิเคราะห์ กลั่นกรอง และรับรองโครงการ และสามารถทำในลักษณะระบบการซื้อขายสิทธิการปล่อย-ลด คาร์บอนในฐานะที่เป็นทรัพย์สิน (ที่ไม่ได้ต่างจากระบบเงินตรา หรือหุ้น) เป้าหมายเพื่อสร้างแรงจูงใจหรือประโยชน์ตอบแทนให้กับผู้ปล่อยคาร์บอนรายใหญ่ได้ปรับลดการปล่อยคาร์บอนของตนเอง (กฤษฎา บุญชัย, 2566)

กลไกของคาร์บอนเครดิตมีลักษณะไม่ต่างจากระบบเงินตราหรือการเทรดหุ้น สามารถซื้อขายผ่านกลไกตลาดได้ โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ตลาดคาร์บอนภาคบังคับ (Compliance Carbon Market / Regulated Market) ที่ภาครัฐกำหนดเพดานการปล่อยก๊าซ และใช้ระบบ Cap-and-Trade System เช่น EU ETS ตลาดคาร์บอนในแคลิฟอร์เนีย เกาหลีใต้ และบางเมืองในจีน และตลาดคาร์บอนภาคสมัครใจ (Voluntary Carbon Market: VCM) ที่เปิดโอกาสให้ธุรกิจและบุคคลทั่วไปซื้อคาร์บอนเครดิตเพื่อชดเชยการปล่อยก๊าซเรือนกระจก สนับสนุนเป้าหมาย Carbon Neutrality, Net Zero และเป้าหมาย NDCs ของประเทศ

การได้มาซึ่งคาร์บอนเครดิตสามารถดำเนินการได้โดยภาคเอกชน รัฐบาล และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ผ่านการดำเนินงานที่สามารถตรวจสอบได้ ได้แก่ โครงการพลังงานหมุนเวียน การจัดทำโครงการด้านป่าไม้และการเกษตร การลดการปล่อยมลพิษของภาคอุตสาหกรรม โครงการกักเก็บคาร์บอน (Carbon Capture and Storage) และโครงการ

ชุมชนที่เน้นการใช้พลังงานอย่างยั่งยืน ซึ่งล้วนมีส่วนช่วยลดหรือกักเก็บก๊าซเรือนกระจกและสร้างคาร์บอนเครดิตได้

จากกลไกตลาดของคาร์บอนเครดิตที่ใช้สร้างแรงจูงใจให้โรงงานหรือผู้ประกอบการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ผ่านการกำหนดมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับการลดหรือกักเก็บคาร์บอน ทำให้แนวคิดคาร์บอนเครดิตมีส่วนช่วยในการปฏิบัติตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) จำนวน 2 ข้อ ได้แก่ SDGs ข้อที่ 13 ว่าด้วยการปฏิบัติกรอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยช่วยผลักดันการลงทุนในเทคโนโลยีสะอาดและโครงการลดคาร์บอน เช่น พลังงานหมุนเวียน และ SDGs ข้อที่ 15 ว่าด้วยการปกป้องและฟื้นฟูระบบนิเวศบนบก ซึ่งนอกจากการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์แล้ว ยังผลักดันให้เกิดการขุดเขยคาร์บอนผ่านโครงการด้านป่าไม้และการเกษตร อาทิ การปลูกป่าใหม่ การอนุรักษ์ป่าไม้ และการฟื้นฟูดินเพื่อกักเก็บคาร์บอน รวมถึงการสร้างป่าคาร์บอนเครดิตเพื่อขายให้แก่โรงงานหรืออุตสาหกรรมที่มีการปล่อยคาร์บอน อันเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติตาม SDGs 15 อย่างยั่งยืนตามเป้าหมาย

รัฐไทยกับการค้าคาร์บอนเครดิต “ภาคละครสีเขียวของประเทศไทยบนเวทีโลก”

ในประเทศไทย ตลาดคาร์บอนเครดิตถือเป็นเรื่องสำคัญและถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 และแผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ.2558-2593 โดยตลาดคาร์บอนเครดิตภาคสมัครใจมี 2 รูปแบบหลัก คือ การซื้อขายแบบ Over the Counter (OTC) และการซื้อขายผ่าน Exchange Platform ซึ่งการซื้อขายแบบ OTC ได้รับความนิยมมากกว่า ทั้งนี้ราคาคาร์บอนเครดิต TVERs แตกต่างกันตามประเภทโครงการ ความน่าเชื่อถือ ที่ตั้ง และประโยชน์ร่วมของโครงการนอกเหนือจากการลดก๊าซเรือนกระจก

นอกจากภาคเอกชนแล้ว ภาครัฐไทยก็มีบทบาทต่อการดำเนินการด้านคาร์บอนเครดิตเช่นกัน โดยในสมัยรัฐบาล นายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน ภายหลังเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและแถลงนโยบายต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 11-12 กันยายน พ.ศ.2566 โดยจุดที่น่านสนใจคือส่วนหนึ่งของถ้อยแถลงนโยบายความว่า “รัฐบาลจะสร้างบทบาทในเวทีโลก

ให้ความสำคัญกับการดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศต่าง ๆ อย่างสมดุล ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของประเทศเป็นสำคัญ กระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน และรักษาบทบาทนำของประเทศไทยในภูมิภาคและอนุภูมิภาค รวมทั้งสร้างความร่วมมือกับกลุ่มประเทศ องค์การทางเศรษฐกิจและการพัฒนาระหว่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความมั่นคงของประเทศไทย รัฐบาลจะไม่ละเลยเรื่องเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ รัฐบาลจะมุ่งลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย การส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคน อาทิ ความปลอดภัยทางถนน การลดอัตราการเจ็บป่วยและการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร การสร้างการแข่งขันที่เป็นธรรม ควบคู่กับการสร้างสันติภาพและการปกป้องสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ รัฐบาลจะสานต่อนโยบาย Carbon Neutrality เพื่อให้ประเทศไทยเป็นผู้นำของอาเซียนในด้านการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่ชั้นบรรยากาศ...”¹ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญต่อกระบวนการที่ดำเนินการภายใต้รัฐบาลดังกล่าว

อนึ่งประเด็นแรกจากการที่รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสินเลือกที่จะดำเนินการสานต่อนโยบาย Carbon Neutrality ซึ่งเป็นนโยบายที่ต้องยอมรับว่าเป็นการสานต่อนโยบายมาจากการประกาศใช้นโยบายในห้วงการบริหารสมัยนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เมื่อปี พ.ศ. 2564 โดยมีเป้าหมายหลักคือการทำให้ประเทศไทยปล่อยคาร์บอนสุทธิเป็นศูนย์ภายในปี ค.ศ. 2050(พ.ศ. 2593) และปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ (Net Zero) ภายในปี ค.ศ. 2065(พ.ศ. 2608) หากมองเพียงผิวเผินก็ดูเป็นการสานต่อนโยบายที่ดีระหว่างรัฐบาลเดิมและรัฐบาลใหม่ที่มีการรับช่วงต่อมา ทว่านโยบาย Carbon Neutrality ในห้วงการบริหารสมัยนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่ว่ามานั้นกลับมีผลงานที่เป็นรูปธรรมไม่เป็นไปตามแผนนโยบายที่วางไว้ กลับกันจากการรายงานการประเมินผลของ CAT หรือ Climate Action Tracker คือหน่วยงานวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์อิสระที่ติดตามและประเมินผลนโยบายด้านสภาพภูมิอากาศของรัฐบาลต่างๆ ทั่วโลก จากการเทียบกับเป้าหมายข้อตกลงปารีส รายงานผลว่า ประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2566 จัดอยู่ในระดับ “แย่ที่สุดถึงขั้นวิกฤต”

ภาพที่ 1 ที่มา : ประสาท มิแฉ่ม. (2 พฤษภาคม 2565). ทำไมประเทศไทยจึงถูกประเมิน “นโยบายโลกร้อน” ให้แย่ที่สุดถึงขั้นวิกฤต?. Thaipublica.
<https://thaipublica.org/2022/11/thai-climate-justice->

¹ ความตอนหนึ่งจากถ้อยแถลงนโยบาย

ถือเป็นเครื่องบอกถึงการที่ประเทศไทยของเรายังขาดการดำเนินงานอย่างจริงจังภายหลังจากการร่วมลงนามในข้อตกลงปารีส อันจะส่งผลต่อการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมกับการดำเนินงานตามข้อตกลงปารีสที่นายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสินต้องแบกรับจากฐานการดำเนินงานตามกรอบนโยบาย Carbon Neutrality ไม่แข็งแรงและไร้ซึ่งรูปธรรมเป็นอย่างมาก และอีกหนึ่งความท้าทายหลักที่นายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสินต้องแบกรับนอกเหนือจากการที่นโยบายไม่มีฐานรากที่มั่นคงคือนโยบายที่อยู่ภายใต้กรอบการผลักดันนโยบาย Carbon Neutrality ที่รับต่อมาจากรัฐบาลของนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นั่นคือนโยบาย “ป่าคาร์บอน”

นโยบาย “ป่าคาร์บอน” เป็นนโยบายนี้มีเป้าหมายเพื่อการจัดสรรเป็นคาร์บอนเครดิตขายให้กับบริษัทหรือบริษัทข้ามชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทยอันเป็นไปเพื่อการดำเนินการอุตสาหกรรมที่จำเป็นต้องปล่อยคาร์บอนเครดิต (ตามที่ได้กล่าวอธิบายไว้ข้างต้น) ซึ่งจะสามารถลดทอนการเสียภาษีคาร์บอนได้ โดยนิยามของการทำป่าคาร์บอนสามารถให้นิยามได้ว่า เป็นป่าไม้ที่มีบทบาทสำคัญในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์โดยกระบวนการสังเคราะห์แสงของใบ (photosynthesis) เพื่อสร้างอินทรีย์สารซึ่งมีคาร์บอนเป็นองค์ประกอบนำมาสะสมไว้ในส่วนต่างๆ ของต้นไม้ หรือที่เรียกว่า มวลชีวภาพ (biomass) ทั้งมวลชีวภาพที่อยู่เหนือพื้นดิน ได้แก่ ลำต้น กิ่ง และใบ และมวลชีวภาพที่อยู่ใต้ดิน คือ ราก ในขณะที่ยวกันต้นไม้ ก็มีการปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่บรรยากาศโดยกระบวนการหายใจของส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ลำต้น กิ่ง ใบ และ ราก เรียกว่า autotrophic respiration ดังนั้น ปริมาณคาร์บอนสุทธิจากกระบวนการแลกเปลี่ยนก๊าซของต้นไม้จึงเป็นปริมาณคาร์บอนที่สะสมอยู่ในมวลชีวภาพของต้นไม้ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ศักยภาพในการกักเก็บคาร์บอนของป่าไม้ชนิดต่าง ๆ (สาพิศ, 2550) หรือกล่าวโดยง่ายคือ เป็นการปลูกป่าเพื่อการชดเชยคาร์บอนที่ถูกปล่อยออกไปโดยอุตสาหกรรมของบริษัทหรือบริษัทข้ามชาติต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน ได้ยกมาเป็นนโยบายดำเนินการสานต่อจากห้วงการบริหารสมัยนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ตามกรอบนโยบาย Carbon Neutrality โดยที่รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสินให้วาทกรรมที่น่าสนใจเกี่ยวกับป่าคาร์บอนนี้ว่า “รัฐได้ป่า เอกชนได้คาร์บอนเครดิต”

“แต่กระนั้นที่ต้องเรียกว่า ฉากละคร(บังหน้า)สีเขียว ของรัฐไทยเพราะว่าสิ่งนี้ไม่ใช่การดูดกลับคาร์บอน ๑ แต่มันคือการฟอกเขียว ภายใต้นโยบายป่าคาร์บอน”

เมื่อมองเพียงผืนผ่านนโยบายป่าคาร์บอนของรัฐบาลเศรษฐา ทวีสิน ดูเสมือนเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า สร้างรายได้จากคาร์บอนเครดิต เพิ่มแรงจูงใจการลงทุน และทำให้อุตสาหกรรมมีความเป็นสีเขียวมากขึ้น กระนั้นเมื่อมองถึงการปฏิบัติจริงกลับกลายเป็นพื้นที่ฟอกเขียวของกลุ่มทุนและอุตสาหกรรมใหญ่ ขณะที่ประชาชนถูกกลืนรอน ขบไล่ และสูญเสียพื้นที่ทำกินจากการอ้างว่าเป็นพื้นที่ป่าคาร์บอนหรือพื้นที่ทับซ้อนกับเขตป่าของกลุ่มทุนดังเมื่อแถลงนโยบายของนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน (วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2566) โดย ศนิवार บัวบาน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคก้าวไกล ที่อภิปรายว่า “นโยบายนี้เป็นการเกาไม่ถูกที่คัน” ประเทศไทยปล่อยก๊าซเรือนกระจกเป็นอันดับที่ 18 ของโลก แต่มีดัชนีความเสี่ยงจากโลกร้อนเป็นอันดับที่ 9 ของโลก สะท้อนว่าประเทศไทยได้รับผลกระทบสูง แม้ไม่ได้เป็นผู้ปล่อยอันดับต้น ๆ ของโลก อย่างไรก็ตาม รัฐบาลนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน กลับมุ่งดำเนินนโยบายป่าคาร์บอน โดยเมื่อปี พ.ศ.2565 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้จัดสรรพื้นที่ปลูกป่าชายเลนเพื่อคาร์บอนเครดิตให้ 17 กลุ่มทุน รวมกว่า 4 หมื่นไร่ ครอบคลุมหลายพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งชุมชนผู้ดูแลป่าจะได้รับส่วนแบ่งเพียง 20% หรือประมาณ 400 ล้านบาทใน 30 ปี ขณะที่เอกชนได้รับสูงถึง 1,500 ล้านบาท “ท่านคิดว่านี่ยุติธรรมแล้วหรือไม่ ชาวบ้านที่เขาสู้อุตสาหกรรมพื้นที่ฟู ดูแลรักษามาอย่างยาวนาน แต่อยู่ ๆ กลุ่มทุนเหล่านั้นกลับได้ประโยชน์มากกว่า นี่คือการเหลื่อมล้ำที่เห็นได้ชัดจนมากดิฉันจึงตั้งคำถามว่า การขายคาร์บอนเครดิตอย่างยุติธรรมคือ ยุติธรรมสำหรับใครคะ นายทุน หรือชุมชน...”¹

ภายหลังการอภิปรายของ ศนิवार บัวบาน เมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2566 รัฐบาลเศรษฐา ทวีสิน มิได้ตรวจสอบหรือให้คำตอบแก่ประชาชน ต่อมา มีรายงานข่าวว่าป่าชุมชนและป่าอื่น ๆ จำนวน 211 แห่ง ใน 18 จังหวัด ถูกขึ้นทะเบียนเป็น “ป่าคาร์บอนเพื่อชุมชน” เพื่อเข้าสู่ตลาดคาร์บอนเครดิต ซึ่งสะท้อนว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าเดิมของชุมชน มิใช่การสร้างป่าคาร์บอนใหม่ตามหลักการเดิม

¹ ถ้อยคำการอภิปรายโดย ศนิवार บัวบาน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคก้าวไกล ในการประชุม ร่วมกันของรัฐสภาเพื่อรับฟังและอภิปรายการแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี ของนายกรัฐมนตรี เศรษฐา ทวีสิน ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 162

ซึ่งกฤษฎา บุญชัย จากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นนี้ว่า “หลักคิดคาร์บอนเครดิตป่าไม้ (แบบนี้) ผิดตรงที่เอาธรรมชาติเป็นเครื่องจักร เอาชุมชนเป็นแรงงานรับจ้าง ผลผลิตสิทธิการปล่อยคาร์บอนราคาถูกให้ทุนรายใหญ่ใช้เสริมความมั่งคั่งจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และยังอ้างว่าช่วยโลกช่วยชุมชนด้วย...”¹ อีกทั้งการดำเนินนโยบายนี้นอกจากเป็นการเอาอัฐยายซื้อขนมยาย ยังเป็นการไล่ยาย (ประชาชน) ออกจากที่ของตัวเธออีกด้วย จากกันยา ปันกิติ เครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมกล่าวว่า “หลายปีที่ผ่านมาเกษตรกรในพื้นที่ที่ถูกเขตอุทยานฯ ประกาศทับที่ หากตัดโค่นต้นยางพาราเพื่อปลูกใหม่จะถูกฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายข้อหาทำให้โลกร้อน แต่โรงงานอุตสาหกรรมที่ทำให้โลกร้อนกลับไม่ถูกเรียกค่าเสียหายอะไร เขาต้องการให้เราปลูกป่าเพื่อชดเชยกับสิ่งที่เขาปล่อยมา เขาได้เครดิตในการปล่อยคาร์บอนต่อ ทำโรงงานต่อ หรือทำเพิ่มมากขึ้น เขาไม่ได้ลดของเขาเลย บริษัทเอาคาร์บอนเครดิตจากชุมชนไปขายต่อ เขาได้กำไร เขาไม่หยุดปล่อยคาร์บอน ลดโลกร้อนไม่ได้...”² ต่อมาในการประชุมภาคีการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของไทยครั้งที่ 2 กลุ่ม Greenpeace Thailand ได้กางป้าย “ผืนป่า ≠ คาร์บอนเครดิต หยุดฟอกเขียว” และฉายข้อความ “หยุดใช้ผืนป่าแลกคาร์บอน Real Zero Not Net Zero” เพื่อเป็นการตอกย้ำแนวทางการใช้ป่าไม้ที่ไม่ถูกต้อง

จากกรณีเหล่านี้เป็นภาพให้เห็นว่านโยบายป่าคาร์บอนที่รัฐไทยชูว่าเป็นนโยบายที่ตอบโจทย์สำหรับการลดการปล่อยคาร์บอน ฯ และดึงดูดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์ พืชพันธุ์ พื้นที่ป่าไม้ เป็นเพียง “ฉลากละคร(บังหน้า)สีเขียว” ที่เต็มไปด้วยการฟอกเขียวทางสิ่งแวดล้อมย่อมหมายความว่า เป็นการดำเนินการสร้างพื้นที่ป่าแหล่งใหม่ หรือสร้างการพัฒนาพื้นที่ป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์และนำมาเป็นการสร้างคาร์บอนเครดิต รวมไปถึงแสดงให้เห็นว่ารัฐไทยภายใต้การนำของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสินไม่ได้ลงมามองให้เห็นถึงภาพจริงของตัวนโยบายที่มีความไม่เป็นธรรม เหนือไปกว่านั้นรัฐบาลยังนิ่งเฉยต่อเสียงการเรียกร้องและการตั้งคำถามจากประชาชนและผู้แทนของประชาชน อันเป็นการตอกย้ำว่ารัฐบาลทำเป็นมองไม่เห็นปัญหาการฟอกเขียวและความไม่เป็นธรรมนี้ที่ประชาชนได้รับ

¹⁻² คำให้สัมภาษณ์ของกฤษฎา บุญชัย และกันยา ปันกิติ ให้แก่นักข่าวชาวไทย เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2566

ไม่เพียงเท่านั้นเมื่อย้อนกลับไปถึงถ้อยแถลงของนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน ที่ได้กล่าวเมื่อแถลงนโยบายต่อรัฐสภา (วันที่ 11-12 กันยายน พ.ศ. 2566) ก็เน้นย้ำซ้ำที่จุดเดิมว่าไม่สามารถดำเนินการตามนโยบายที่จะทำให้ประเทศไทยได้เป็นผู้นำของอาเซียนในด้านการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่ชั้นบรรยากาศ หรือการที่รัฐบาลจะส่งเสริมแนวทางที่สร้างรายได้จากผืนดินและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน เพราะมันเป็นโมฆะไปจากการฟอกเขียว อีกทั้งการที่รัฐบาลจะทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่ได้รับความน่าเชื่อถือบนเวทีโลก ก็น่าจะเป็นเพียงการที่รัฐบาลหลงฝันไปเองว่าสามารถสร้างการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่ชั้นบรรยากาศ แม้กระทั่งการทำตามข้อตกลงปารีสได้อย่างน่าชื่นชม บนปัญหาความไม่เป็นธรรมด้านพื้นที่ป่าต่อประชาชนจากกลุ่มทุน (บริษัทหรือบริษัทข้ามชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทย) ที่รัฐบาลไม่คิดจะมองถึงการแก้ไขปัญหา และจบด้วยการที่รัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน เลือกที่จะปิดตา ทำเป็นมองไม่เห็นปัญหา “การฟอกเขียวในประเทศไทย”

ฉากละคร “บังหน้า” สีเขียว ที่ถึงเวลาต้องปิดม่านลง

การที่รัฐบาลนิ่งเงียบต่อปัญหาและไม่รับฟังเสียงของประชาชน สะท้อนให้เห็นถึงการเมินเฉยของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งกรณีการแปลงป่าเดิมเป็นป่าคาร์บอนเครดิต การหนุนกลุ่มทุนเข้าถือครองพื้นที่ป่าชุมชน และปัญหาการฟอกเขียวที่รัฐบาลรับรู้แต่กลับเพิกเฉย ส่งผลให้เกิดความน่ากังวลต่อความสามารถของประเทศไทยในการดำเนินการตามเป้าหมาย Sustainable Development Goals (SDGs) โดยเฉพาะ SDGs ข้อที่ 13 และข้อที่ 15 ที่เกี่ยวข้องกับการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการอนุรักษ์ระบบนิเวศบนบก แม้นายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน จะกล่าวบนเวที Sustainable Development Goals (SDGs) Summit 2023 ถึงความมุ่งมั่นของประเทศไทยในการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและส่งเสริม modern energy services ภายในปี ค.ศ.2030 แต่ในทางปฏิบัติกลับสะท้อนความล่าช้าและความไม่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหา ซึ่งอาจส่งผลต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติตามเป้าหมาย SDGs ของประเทศไทยในระยะยาว

จวบจนหมดวาระการบริหารของนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน ปัญหาการฟอกเขียวยังคงดำเนินอยู่ โดยไม่มีการยกเลิก ทบทวน หรือสั่งการใด ๆ จากรัฐบาล รวมถึงไม่มีการสร้างความยุติธรรมให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากกลุ่มทุน ต่อมาในสมัยนายกรัฐมนตรีแพทองธาร ชินวัตร เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2567 ได้มีการชุมนุมของเครือข่ายประชาชนเพื่อความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศและหยุดคาร์บอนเครดิต เพื่อทำกิจกรรม “ยุติภาวะโลกเดือดที่ต้นเหตุ: System Change Not Climate Crisis” และเรียกร้อง Climate Justice ก่อนการประชุมภาคีกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สมัยที่ 29 (29th Session of the Conference of the Parties to the UNFCCC) ณ สาธารณรัฐอาเซอร์ไบจาน เพื่อสะท้อนปัญหาการฟอกเขียวและความไม่เป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อม แต่รัฐบาลก็ยังไม่มีคำตอบหรือแนวทางแก้ไขที่ชัดเจน กระทั่งเข้าสู่การบริหารของนายกรัฐมนตรีอนุทิน ชาญวีรกูล และสิ้นสุดด้วยการยุบสภาเมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2569 โดยยังไม่มี การดำเนินการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และยังคงดำเนินการตามแผนเดิมต่อไป

ซึ่งจากที่กล่าวมาตั้งแต่ข้างต้นนั้น เสมือนดินพอกหางหมู แห่งการเมินเฉย ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐไทยได้นำเอาระบบที่เรียกว่า “คาร์บอนเครดิต” มาใช้เพื่อ การดำเนินการตามข้อตกลงปารีส ตามกรอบนโยบาย Carbon Neutrality ที่มีการริเริ่มมาตั้งแต่การบริหารงานของนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา สืบเนื่อง มาที่นายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน ที่ปัญหานี้ทวีความรุนแรงมากขึ้นจากการที่แกน นโยบายหลักของห้วงสมัยนี้เป็นการดึงดูดการลงทุนจากกลุ่มทุน และการที่รัฐบาลเสนอ การจัดทำป่าชุมชน และป่าอื่น ๆ ให้กลายเป็นป่าที่มีการขึ้นทะเบียนเป็นป่าคาร์บอน เพื่อการสร้างเป็นคาร์บอนเครดิตให้กับกลุ่มทุนต่าง ๆ ที่จะเข้ามาลงทุนในประเทศไทย ส่งผลทำให้เกิดปัญหาสะท้อนกลับสู่รัฐบาลทั้งจากฝ่ายของประชาชน ฝ่ายของกลุ่ม เคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จวบจนการนำขึ้นอภิปรายอย่างจริงจังที่รัฐสภา ก็ยังไม่มี การดำเนินการตรวจสอบ หรือมาตรการใด ๆ ในการที่จะคืนความยุติธรรมใน กับประชาชนที่ถูกกลุ่มทุนกดขี่ (จากอำนาจที่รัฐมอบให้โดยเรียกว่า “ขอบธรรม”) คืนป่าไม้ที่เป็นป่าไม้จริง ๆ ให้แก่พื้นป่าของประเทศไทย สิ่งที่ได้ตอบกลับมาคือความ เจียบ และนิ่งเฉย ปิดตา ทำที่เป็นมองไม่เห็น และบอกว่าตนเองเป็นประเทศที่พร้อม

ผลักดันร่วมมือกับหุ้นส่วนความร่วมมือทุกระดับ ในการดำเนินการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ถึงเวลาแล้วหรือยังที่รัฐไทยความตระหนักถึงว่าสิ่งที่เป็นอย่างนโยบายคาร์บอนเครดิต ที่เกิดขึ้นไม่ได้ช่วยให้มีการลดลงของการปล่อยคาร์บอน ๆ สู้ชั้นบรรยากาศโลกแม้แต่น้อย มากไปกว่านั้นกลับกลายเป็นผลร้ายแรงต่อผืนป่าที่ถูกดำเนินการแปลงเปลี่ยนสภาพจากป่าเดิมให้กลายเป็นป่าคาร์บอนเพื่อการค้าคาร์บอนเครดิตทั้ง ๆ ที่ตามหลักแล้วจำเป็นจะต้องมากจากการปลูกใหม่เพิ่มเติม หรือพัฒนาป่าที่อยู่ในสถานะความไม่สมบูรณ์ของผืนป่า แต่กลับเอาป่าเดิมมาขายอ้อมแมงบังหน้าว่าเป็นป่าใหม่ที่ได้รับการพัฒนาดูแลของภาครัฐ หลอกลวงประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ว่าป่านี้เป็นป่าคาร์บอนของชุมชน เพื่อการสร้างรายได้แก่ชุมชน ทั้งที่รายได้ที่จริงเกือบทั้งหมดตกอยู่ในมือของภาครัฐที่ก็ไม่มี ความสนใจจะนำเงินนั้นไปพัฒนาโครงการสิ่งแวดล้อมต่อไป เสมือนเป็นการกินเงินฟรี ไม่เสียแรง รายกาจที่สุดคือการที่รัฐไทยเผยแพร่ต่อการกดขี่ของกลุ่มทุน(ที่ได้รับความชอบธรรมจากรัฐในการถือสิทธิ์ในผืนป่าที่ได้มีการขึ้นเป็นป่าคาร์บอน) ต่อภาคประชาชน ความทุกข์ร้อนเหล่านี้ รัฐไทยไม่เคยสนใจ ปิดตา แต่มองเพียงแค่ผลกำไรที่ได้จากการลงทุนของกลุ่มทุน มองแค่เม็ดเงินที่ได้จากการค้าขายคาร์บอนเครดิตในกลไกตลาด รัฐไทยควรหันมาสนใจการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ถูกกับลักษณะของประเทศที่เป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาสภาพอากาศ สร้างมาตรการปรับตัว และการรับมือถึงผลที่จะเกิดขึ้นทั้งทางภาครัฐ เอกชน และประชาชน โดยอย่างยิ่งการยุติฉลากละคร บังหน้า สีเขียว ของประเทศที่อ้างว่าตนเองมีความสามารถและผลงานตามข้อตกลงปารีส ผนวกกับการดำเนินตามเป้าหมายพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs) ได้เป็นอย่างดีและราบรื่น ทั้งที่ในความเป็นจริงมันคือฉลากละครที่น่าอายที่สุดบนเวทีโลกด้านสิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

- กรีนพีซ ประเทศไทย. (6 ตุลาคม 2566). กรีนพีซ ประเทศไทย ส่งสารถึงนายกรัฐมนตรีให้
ทบพวนกรอบท่าทีเจรจา COP28 ซึ่งเอื้ออุตสาหกรรมฟอสซิลและบรรษัทขนาดใหญ่
ใหญ่ที่ทรงอิทธิพลทางการเมืองเข้าแสวงกำไรจากการค้าคาร์บอน. Greenpeace.
<https://www.greenpeace.org/thailand/press/28635/climate-greenpeace-thailand-messages-to-thaipm-negotiating-cop28-carbon-offset/>
- กรุงเทพธุรกิจ. (20 กันยายน 2566). “เศรษฐกิจ” ประกาศเวที UNGA78 มุ่งมั่นขับเคลื่อนไทยสู่
เป้าหมาย SDGs. Bangkokbiznews. <https://www.bangkokbiznews.com/finance/investment/1089363>
- กฤษฎา บุญชัย. (12 ตุลาคม 2566). คาร์บอนเครดิต กับกระบวนการเปลี่ยนความหมายของ
ธรรมชาติและโลก. Sac. <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/529>
- คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภา.
(11 กันยายน 2566).
- คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรีเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภา. (11
กันยายน 2566). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 140 ตอนพิเศษ 221 ง. หน้า 13.
- นิชา เวชพานิช. (9 ตุลาคม 2567). ป่าชายเลนคาร์บอนเครดิต ได้ความกังวลฟอกเขียว.
Hardstories. <https://hardstories.org/th/stories/natural-resources/restoration-or-greenwashing>
- ประชาไท. (20 กันยายน 2566). 4 เรื่องที่ควรรู้ เมื่อรัฐบาลเศรษฐาสานต่อ ‘คาร์บอนเครดิต’
จากรัฐบาลประยุทธ์. Prachatai. <https://prachatai.com/journal/2023/09/105978>
- ประชาไท. (12 กันยายน 2566). ก้าวไกล ดึง ‘กรม.เศรษฐกิจ’ นโยบายค้าคาร์บอนเครดิต
ไม่แก้ต้นเหตุ
- ประชาไท. (25 กันยายน 2566). เมื่อป่าชุมชนกว่า 200 แห่ง กำลังกลายเป็น ‘ป่าคาร์บอน’
ฟังเสียงสะท้อน ลดโลกร้อนได้จริงไหม?. Prachatai. <https://prachatai.com/journal/2023/09/106066>

- ประสาท มีแต้ม. (2 พฤษภาคม 2565). ทำไม ประเทศไทยจึงถูกประเมิน “นโยบายโลกร้อน” ให้แย่ที่สุดถึงขั้นวิกฤต?. Thaipublica. <https://thaipublica.org/2022/11/thai-climate-justice-for-all23/>
- ศูนย์องค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (20 สิงหาคม 2568). IPCC คือใคร? ทำไมต้องฟัง ‘เสียง’ จากนักวิทยาศาสตร์ทั่วโลก “เรื่องโลกร้อน”. hub.mnre. <https://hub.mnre.go.th/th/knowledge/detail/66286>
- ศิวะนันท์ ศิวพิทักษ์, คุณากร วิวัฒนากรวงศ์ และพันธกานต์ ทานนท์. (2567). คาร์บอนเครดิต: วิกฤติและโอกาสเศรษฐกิจไทย. วารสารสุทธิปริทัศน์, 35(4), 1-19.
- สุพางค์ จตุจินดา. (22 ตุลาคม 2567). ยุติภาวะโลกเดือดที่ต้นเหตุ: นโยบายรัฐไทยต้องเลิกเอื้อฟอกเขียวนายทุน ยกประชาชนเป็นที่ตั้งรับมือวิกฤตสภาพภูมิอากาศ. Greenpeace. <https://www.greenpeace.org/thailand/story/53820/network-call-out-govenment-to-stop-industrial-greenwashing/>
- สุรินทร์ อันพรม. (29 กุมภาพันธ์ 2567). ป่าคาร์บอน: รัฐได้ป่า เอกชนได้คาร์บอนเครดิต ใครถูกทิ้งไว้ข้างหลัง?. Greenpeace. <https://www.greenpeace.org/thailand/story/51898/climate-forest-what-is-forest-carbon-offsets/>
- วิจารณ์ สิมายา. (ม.ป.ป.). คาร์บอนเครดิต (Carbon Credit) คืออะไร. Tei. https://www.tei.or.th/th/article_detail.php?bid=129
- วิรัตน์ ถึงถิ่น. (15 ตุลาคม 2567). ชุมชนเรียกร้อง Climate Justice และหยุดคาร์บอนเครดิต ก่อนรัฐบาลไทยไป COP29. Bangkokbiznews. https://www.bangkokbiznews.com/environment/1149188?utm_source=c-hatgpt.com
- Carbonwatch. (ม.ป.ป.). กลไกการซื้อขายคาร์บอนเครดิตกับเป้าหมายการลดก๊าซเรือนกระจก. <https://carbonwatch.earthinsights.net/articles/blog-carbon-credit-trading-mechanism-and-greenhouse-gas-reduction-goals>
- Carbonwatch. (ม.ป.ป.). คาร์บอนเครดิตคืออะไร?. <https://carbonwatch.earthinsights.net/articles/>

Carbonwatch. (ม.ป.ป.). ป่าชุมชนกับบทบาทในการสร้าง Carbon Credit ที่ยั่งยืน.

<https://carbonwatch.earthinsights.net/articles/blog-community-forests-and-their-role-in-sustainable-carbon-credit-generation>

Cimbthai. (22 ตุลาคม 2567). ทำความรู้จัก คาร์บอนเครดิต แนวคิดช่วยโลกลดมลพิษ.

<https://www.cimbthai.com/th/personal/blog/lifestyle-tips/carbon-credit.html>

News UN. (2022, November 7). ‘Cooperate or perish’: At COP27 UN chief calls for Climate Solidarity Pact, urges tax on oil companies to finance loss and damage. <https://news.un.org/en/story/2022/11/1130247>

Nxpo. (1 มกราคม 2565). การตั้งเป้าหมายของไทยเพื่อลดผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตามแนวทางจากการประชุม COP26.

<https://www.nxpo.or.th/th/9651/>

Policywatch. (19 มิถุนายน 2568). ข้าแห่งกลไก“คาร์บอนเครดิต” เปิดทางธุรกิจฟอกเขียว.

<https://policywatch.thaipbs.or.th/article/environment-115#overview>

Re-fti. (22 มิถุนายน 2565). คาร์บอนเครดิต คืออะไร? ทำไมหลายประเทศจึงต้องเร่งสร้างคาร์บอนเครดิต?. [https://re-fti.org/carbon-credit-is/#::~:~:text=ยกตัวอย่าง%20ตลาด%20EU%20Emission%20Trading%20Scheme%20\(EU,ใครอยากทำขายก็ได้ตามความสนใจ%20แต่เราจะมีตัวกลางในการคำนวณและออกใบรับรองให้คือ%20อบก.%20หรือ%20องค์การบริหารก๊าซเรือนกระจก%20\(องค์การมหาชน\)%20เป็นผู้ดูแลให้กับการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในไทย](https://re-fti.org/carbon-credit-is/#::~:~:text=ยกตัวอย่าง%20ตลาด%20EU%20Emission%20Trading%20Scheme%20(EU,ใครอยากทำขายก็ได้ตามความสนใจ%20แต่เราจะมีตัวกลางในการคำนวณและออกใบรับรองให้คือ%20อบก.%20หรือ%20องค์การบริหารก๊าซเรือนกระจก%20(องค์การมหาชน)%20เป็นผู้ดูแลให้กับการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในไทย)

Setsustainability. (ม.ป.ป.). Why Carbon Market? The Series: ตอนที่ 1 ความสำคัญของตลาดคาร์บอน. <https://setsustainability.com/libraries/1327/item/-carbon-market-the-solution-to-net-zero->

Sdgmovement. (ม.ป.ป.). ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ SDGs. <https://www.sdgmovement.com/intro-to-sdgs/>

Sdgs. (ม.ป.ป.). ความเป็นมาและความสำคัญ. <https://sdgs.nesdc.go.th/ขอมูลเบื้องต้น-ความเป/>

Soc.swu. (3 ตุลาคม 2566). “ความตกลงปารีส” (Paris Agreement) ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ. <https://soc.swu.ac.th/news/ความตกลงปารีส-paris-agreement->

ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

Thaicsr. (ม.ป.ป.). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs). <https://www.thaicsr.com/2015/09/sdgs.html>

UN. (n.d.). United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 June 1972, Stockholm.

<https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>

Unfccc. (n.d.). About COP 28. <https://unfccc.int/process-and-meetings/conferences/un-climate-change-conference-united-arab-emirates-nov/dec-2023/about-cop-28>

อุปสรรคของการทูตสาธารณะผ่าน K-Pop และ T-Pop
ท่ามกลางการแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์
Obstacles to Public Diplomacy through K-Pop and T-Pop
Amidst Geopolitical Competition

สุภาวรรณ साไชยันต์¹, ศิวัฐ วรรณโกมล²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาการดำเนินนโยบายทางการทูตของสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) และประเทศไทยผ่านแนวคิดการทูตสาธารณะและซอฟต์แวร์ บทความวิจัยชิ้นนี้ประยุกต์ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสารเป็นหลัก ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินนโยบายทางการทูตของทั้งสองประเทศเป็นไปตามรูปแบบของการทูตสาธารณะผ่านวัฒนธรรมสมัยนิยม ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมบันเทิง ศิลปวัฒนธรรม และอาหาร ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน และสอดคล้องกับความมุ่งมั่นของรัฐบาลที่จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนข้อที่ 17 อย่างไรก็ตาม การผลักดันการทูตสาธารณะเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวประสบอุปสรรคในยุคปัจจุบันที่ปรากฏความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลก เช่น การแข่งขันของประเทศมหาอำนาจและการปะทะกันทางวัฒนธรรมในระดับโลก ท้ายที่สุด บทความวิจัยนี้จะช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ทางการทูตสาธารณะและช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายของสาธารณรัฐเกาหลีและประเทศไทยกำหนดยุทธศาสตร์ของประเทศเพื่อบรรลุผลประโยชน์แห่งชาติท่ามกลางสถานการณ์ความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลกที่เพิ่มมากขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การทูตสาธารณะ, ซอฟต์แวร์, ความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์

¹นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

²อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

Abstract

This research article studies the implementation of diplomatic policy by the Republic of Korea (South Korea) and Thailand through the concepts of public diplomacy and soft power. It adopts a qualitative research methodology, primarily documentary research. The findings indicate that the diplomatic practices of both countries align with patterns of public diplomacy driven by popular culture, including the entertainment industry, arts and culture, and cuisine. These elements undeniably play a significant role in shaping and advancing contemporary international relations, and they are consistent with state commitments to achieving Sustainable Development Goal 17. However, the promotion of public diplomacy to achieve such objectives encounters increasing challenges in the current era of global geopolitical turbulence, characterized by great power competition and global cultural crashes. Lastly, this study contributes to the body of knowledge on public diplomacy and offers practical insights for policymakers in the Republic of Korea and Thailand in formulating strategies to effectively pursue national interests amid intensifying geopolitical turbulence.

Keywords: Public Diplomacy, Soft Power, Geopolitical Turbulence

1. บทนำ

ปัจจุบันประเด็นทางภูมิรัฐศาสตร์ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาอย่างต่อเนื่องในหลายประเทศ ตัวแสดงใหม่ que แสดงอำนาจในระบบโลก หรือการส่งสมอำนาจในมิติต่าง ๆ ที่พร้อมปะทุท่ามกลางสถานการณ์โลกที่การแข่งขันไม่ได้จำกัดอยู่ที่ความมั่นคงทางการทหารหรือลัทธิทางการเมืองเหมือนในอดีต ทว่าปัจจุบันนี้มีการแข่งขันในมิติใหม่ ๆ อาทิ ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี สามารถนำมาซึ่งความขัดแย้งได้เช่นกัน อีกทั้งความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ยังเป็นปัจจัยเสี่ยง

ที่สำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทุก ๆ ด้าน เนื่องจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมักเกิดขึ้นระหว่างมหาอำนาจ จึงส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, หน้า 1-5)

ด้วยเหตุนี้ หลายประเทศทั่วโลกจึงหันมานิยมใช้การทูตภาคประชาสังคมหรือการทูตสาธารณะ (Public Diplomacy) เป็นเครื่องมือในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมไปถึงใช้ในการสร้างความนิยมและเสริมสร้างภาพลักษณ์ให้กับประเทศ เนื่องจากปัจจุบันสังคมติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ทำให้การดำเนินการด้านการทูตสาธารณะเป็นไปด้วยความรวดเร็วและได้ผลมากกว่าการทูตแบบจริงจังที่ดูเป็นเพียงเรื่องของนักรทูต หรือรัฐบาล (โพสท์ทูเดย์, 2555) หากแต่การทูตสาธารณะได้ขยายไปยังภาคประชาสังคมในรูปแบบการสื่อสารที่เข้าใจง่าย ซึ่งเครื่องมือที่สำคัญของการทูตสาธารณะ คือ วัฒนธรรมสมัยนิยม เช่น ดนตรี ภาพยนตร์ แฟชั่น และอาหาร (อนุรักษ์ บรรดาศักดิ์, 2567) อย่างไรก็ตาม การทูตสาธารณะไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสร้างความนิยมเท่านั้น แต่ยังเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการรักษาฐานอำนาจและสร้างความร่วมมือระดับสากลตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 17 (SDG 17: Partnerships for the Goals) ที่มุ่งเน้นการสร้างพันธมิตรระดับโลก

ท่ามกลางกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การทูตสาธารณะได้กลายเป็นเครื่องมือทรงอิทธิพลในการสร้างภาพลักษณ์และความนิยมให้กับประเทศ เกาหลีใต้เป็นหนึ่งในประเทศที่ให้ความสำคัญกับเครื่องมือนี้ โดยใช้เป็นแรงขับเคลื่อนเพื่อบรรลุผลประโยชน์แห่งชาติ (ภทวิทย์ ศรีหะไตรย์, 2565) เกาหลีใต้ใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือหลักในการชนะใจคนทั่วโลก เช่น K-Pop และ K-Drama การส่งออกศิลปินและซีรีส์เพื่อสร้างฐานแฟนคลับทั่วโลก นี่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกาหลีใต้เปลี่ยนสถานะจากประเทศที่ยากจนและได้รับความช่วยเหลือมาเป็นประเทศผู้ให้อย่างเต็มตัว (กมล บุษบรรณ, 2569) ในขณะเดียวกัน ประเทศไทยก็ได้เห็นการเติบโตของกระแส T-Pop และวัฒนธรรมบันเทิงไทยที่ได้รับความนิยมจากต่างประเทศมากขึ้น แม้จะขาดการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ทว่ายังสะท้อนศักยภาพของวัฒนธรรมสมัยนิยมของไทยในการเป็นส่วนหนึ่งของการทูตสาธารณะในอนาคต

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการทูตสาธารณะและเชื่อมโยงกับซอฟต์แวร์วิเคราะห์กรณีการใช้ K-Pop ในฐานะเครื่องมือการทูตของเกาหลีใต้ และพิจารณาศักยภาพ T-Pop ของไทย โดยมุ่งชี้ให้เห็นว่าการทูตสาธารณะผ่านวัฒนธรรมสมัยนิยมมีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน

และมีแนวโน้มที่จะสำคัญมากยิ่งขึ้นในอนาคต โดยแบ่งการอธิบายออกเป็นสี่ส่วน ส่วนที่หนึ่งเป็นการอธิบายแนวคิดการทูตสาธารณะ ส่วนที่สองอธิบายการทูตสาธารณะกับเครื่องมือซอฟต์แวร์ของเกาหลีใต้ พร้อมทั้งอธิบายศักยภาพ T-Pop ของไทยกับการทูตสาธารณะ ในส่วนนี้จะมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบความต่างในความสำเร็จระหว่างไทยกับเกาหลีใต้ ต้องการสื่อให้เห็นว่าเกาหลีใต้เป็นโมเดลที่สำเร็จ และไทยก็มีศักยภาพและกำลังเติบโต ส่วนที่สามวิเคราะห์อุปสรรคในการขับเคลื่อนการทูตสาธารณะในสภาวะที่โลกมีความผันผวนทางภูมิรัฐศาสตร์ และส่วนสุดท้ายคือส่วนสรุป

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาการทูตสาธารณะกับเครื่องมือซอฟต์แวร์ของเกาหลีใต้ผ่าน K-Pop และ T-Pop
- 2) เพื่อศึกษาอุปสรรคต่อการผลักดันการทูตสาธารณะของเกาหลีใต้และไทย

3. คำถามงานวิจัย

สาธารณรัฐเกาหลีและประเทศไทยมีลักษณะการดำเนินนโยบายทางการทูตแบบใดเพื่อผลักดันผลประโยชน์แห่งชาติของตนเองท่ามกลางความปั่นป่วนทางภูมิรัฐศาสตร์โลกที่เพิ่มสูงขึ้น

4. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 แนวคิดการทูตสาธารณะ

ธฤต จรุงวัฒน์ เลขาธิการมูลนิธิไทย กล่าวว่า การทูตสาธารณะเป็นการทูตแบบ State to People เป็นการผูกใจให้คนในประเทศนั้นรักและนิยมในประเทศเรา และเครื่องมือที่สำคัญคือ ซอฟต์แวร์เกาหลีใต้ อีกทั้งโจเซฟ ไนย์ ได้ให้นิยามการทูตสาธารณะว่าเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่ไม่ได้พุ่งเป้าไปที่รัฐบาลของประเทศนั้น ๆ โดยตรง หากแต่พุ่งเป้าไปที่ภาคประชาชนและองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ เป็นการโน้มน้าวเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ ใช้เครื่องมือหลายอย่างที่ไม่ใช่การข่มขู่ ซึ่งแต่ละประเทศมีไม่เหมือนกัน นอกจากจะเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับประเทศของตนแล้ว ยังมุ่งที่จะสร้างสัมพันธ์ที่ดีในระยะยาวเพื่อรองรับนโยบายต่างประเทศที่จะตามมาในอนาคตด้วยการทูตสาธารณะสามารถแบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ การสื่อสารประจำวัน ใช้เพื่อ

อธิบายการตัดสินใจด้านนโยบาย การสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ เป็นรูปแบบของการรณรงค์เชิงสัญลักษณ์ และการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนผ่านบุคคลสำคัญ โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ เช่น ให้ทุนการศึกษา แลกเปลี่ยนบุคลากร ฝึกงาน การพบกันระหว่างสื่อมวลชน (กนกวรรณ เกิดผลนันท์, 2564; สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2551) รวมถึงศิลปิน K-pop, T-Pop ที่เป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ทรงพลังที่สุดในการสร้างความสัมพันธ์ผ่านบุคคลสำคัญในยุคปัจจุบันเช่นกัน

5. ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสารเป็นสำคัญ ซึ่งทำการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลออนไลน์ที่หลากหลาย อาทิ เว็บไซต์หน่วยงานภาครัฐ บทความวิชาการ และข่าวสารจากสื่อมวลชนที่น่าเชื่อถือ และในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากเนื้อหาข่าว บทความ บทสัมภาษณ์ที่เผยแพร่ผ่านสื่อสาธารณะที่ได้มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง ปัญหาหรืออุปสรรค เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านการทูตสาธารณะ ท่ามกลางปัจจัยความผันผวนทางภูมิรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน

6. ผลการวิจัย

6.1 K-Pop และ T-Pop กับการทูตสาธารณะผ่านซอฟต์แวร์

รัฐบาลเกาหลีใต้ได้ใช้การทูตสาธารณะเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์โดยตรงกับประชาชนในต่างประเทศ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ความเชื่อมั่น และความนิยม ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่ออำนาจต่อรองในระดับสากลได้ เกาหลีใต้ถือเป็นกรณีศึกษาที่โดดเด่นมากในเรื่องนี้ วัฒนธรรมคือเครื่องมือหลักที่เกาหลีใต้ใช้ในการเอาชนะใจคนทั่วโลก มักจะคุ้นเคยกันในชื่อ Hallyu (Korean Wave) เช่น K-Pop, K-Drama การส่งออกศิลปิน และซีรีส์เพื่อสร้างฐานแฟนคลับทั่วโลก K-Food การส่งเสริมอาหาร K-Beauty ผลักดันผลิตภัณฑ์ความงาม และมาตรฐานความงาม และอีกหลายคอนเทนต์ (กมล บุษบรรณ, 2569) และเนื่องด้วยจำนวนหน้าที่จำกัด รายงานฉบับนี้จึงกล่าวถึง K-Pop เป็นหลัก เพราะปัจจุบันปฏิเสธไม่ได้ว่ากระแส K-Pop ประสบความสำเร็จและโด่งดังไปทั่วโลก อาจารย์เสกสรร อานันศิริเกียรติ ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์ สมาคมไทยคติศึกษาแห่งสาธารณรัฐเกาหลี กล่าวว่า แกนหลักที่ทำให้เกาหลีใต้ประสบความสำเร็จคือ “เอกชนเป็นคนนำ รัฐบาลมาหนุน” (อนุรักษ์

บรรดาศักดิ์, 2567) รัฐบาลเกาหลีใต้เล็งเห็นโอกาสทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ (ช่องว่างทางการตลาด) ที่สามารถสร้างรายได้มหาศาลให้ประเทศได้ ดังนั้น รัฐบาลจึงมีนโยบายสนับสนุนภาคส่วนนี้อย่างจริงจัง รัฐบาลได้พัฒนาวงการดนตรี สร้างสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรม K-Pop โดยการให้เงินกับบรรดาค่ายเพลงต่าง ๆ เพื่อพัฒนาศิลปิน มีการจัดตั้งกองทุนด้านวัฒนธรรมที่ชื่อว่า Korea Venture Investment Corporation โดยรัฐบาลจะออกเงินลงทุน 20% ส่วนที่เหลือจะเป็นของบริษัทค่ายเพลง และหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ เป็นผู้ลงทุนอีก 80% (กรุงศรี, ม.ป.ป.) มีการก่อตั้งสถาบัน The Korea Creative Content Agency หรือ KOCCA องค์กรของรัฐบาลเกาหลีใต้ ขึ้นมาอย่างเป็นทางการ โดยมีบทบาทส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมเนื้อหาครีเอทีฟ ครอบคลุมด้านบันเทิง เกม แอนิเมชัน เพลง ผ่านการร่วมมือจากหลายองค์กร เพื่อวางแผน บริหารจัดการ และพัฒนาธุรกิจด้านวัฒนธรรมเกาหลีอย่างครบวงจร เช่น ออกกฎระเบียบที่คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา พัฒนาเทคโนโลยี ร่วมลงทุน ให้กู้ และมีสตูดิโอให้เช่าในราคาถูก ไปจนถึงสนับสนุนการขยายตลาดไปยังต่างประเทศเพื่อเป็น ธุรกิจส่งออก (พัชร บอนคำ, 2563) อีกทั้งรัฐบาลยังมีนโยบายที่ส่งเสริมและผลักดัน อย่างเป็นรูปธรรมมากมาย เช่น สนับสนุนทางการเงินสูงถึง 7.90 แสนล้านบาท วางแผนขยายอุตสาหกรรม K-Pop และเกมไปยังตะวันออกกลาง เสริมสร้างศักยภาพ ของศิลปินรุ่นใหม่ เป็นต้น (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, 2566) จากนโยบาย ดังกล่าวและการสนับสนุนจากรัฐบาล สามค่ายเพลงยักษ์ใหญ่ (บิ๊กทรี) แห่งวงการ K-pop ได้แก่ SM, YG และ JYP จึงได้ปลุกปั้นและผลักดันศิลปินอย่างเต็มที่ เพื่อส่งออกสู่ตลาดเพลงนอกประเทศ บางโปรเจกต์มีการออกดีชันชาวต่างชาติเข้ามา ในวง เป็นกลยุทธ์ในการตลาดแฟนคลับต่างประเทศ เมื่อคำว่า K-Pop เริ่มเป็นที่รู้จัก ในระดับสากล ก็เป็นโอกาสให้ค่ายเพลงอื่น ๆ สร้างศิลปินไอดอลที่ประสบความสำเร็จ ตามมาด้วย (ทีเคพาร์ค, 2566)

K-Pop ในฐานะซอฟต์แวร์เวอร์ เครื่องมือการทูตสาธารณะของเกาหลีใต้ ได้กลายเป็นพลังสำคัญที่ขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของเกาหลีใต้ในหลาย มิติ ในปี 2555 ถือเป็นการตลาดเพลงโลกสำเร็จ โดยศิลปินรุ่นใหญ่อย่าง PSY ที่ปล่อย เพลงใหม่ ชื่อ “Gangnam Style” พุ่งสู่อันดับหนึ่งบนชาร์ตของเกาหลีใต้ช่วงต้นเดือน สิงหาคม และขึ้นชาร์ตเป็นอันดับหนึ่งในอีก 30 กว่าประเทศภายในสิ้นเดือนตุลาคม ราคาหุ้นของบริษัทต้นสังกัด YG Entertainment พุ่งสูงขึ้นกว่า 50% รัฐบาลเกาหลีใต้

ได้ประกาศว่า Gangnam Style ได้ทำรายได้กว่า 13.4 ล้านเหรียญสหรัฐให้กับกิจการด้านบันเทิงเกาหลีใต้ ความสำเร็จของ PSY กับ Gangnam Style ทำให้วัฒนธรรม K-Pop ขยายตัวขึ้นอีกหลายเท่า และส่งผลมหาศาลต่อศิลปินเกาหลีใต้ในยุคถัดมา เช่น เกิดทัวร์คอนเสิร์ตในเอเชีย และขยายไปยังทวีปอื่น ๆ เริ่มมีฐานแฟนคลับจากต่างประเทศ ได้ทำงานกับองค์การระหว่างประเทศ เช่น คณะกรรมการองค์การ UNICEF ร่วมกับ BTS และบริษัทต้นสังกัด Big Hit Entertainment (หรือ Big Hit) เปิดตัวงานลงนามข้อตกลงแคมเปญจัดความรุนแรงต่อเด็กและเยาวชนทั่วโลก, G-Dragon ถูกแต่งตั้งเป็นทูตวัฒนธรรมของ APEC ซึ่งนับเป็นการสร้างบทบาทใหม่ให้กับ K-Pop ในเวทีระหว่างประเทศ (ทีเคพาร์ค, 2566; พรธิดา เจติย์พราหมณ์, 2568) จากตัวอย่างที่กล่าวในข้างต้น จะเห็นได้ชัดว่า K-Pop ได้ขยายบทบาทเกินกว่าการเป็นเพียงกระแสวัฒนธรรมเพื่อความบันเทิง แต่ได้แปรเปลี่ยนเป็นกลไกทางเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนการส่งออก และเป็นสะพานเชื่อมความร่วมมือระดับโลกในประเด็นสังคมอย่างเป็นรูปธรรม และยังสะท้อนให้เห็นว่าไม่ได้สร้างเพียงความนิยมชั่วคราว แต่ได้ก่อให้เกิดมูลค่าทางการทูตเชิงสัมพันธ์ที่ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์เพิ่มอำนาจต่อรอง และเปิดพื้นที่เชิงนโยบายให้เกาหลีใต้บนเวทีโลก

การผลิตและสร้างสื่อที่มีคุณภาพถ่ายทอดออกไปสู่สายตาชาวโลกจนสามารถสร้างภาพจำ สามารถดึงดูดความสนใจจากคนทั่วโลกให้หันมาสนใจเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศ รวมถึงได้รับการสนับสนุน การวางแผนกลยุทธ์ และต่อยอดสิ่งที่มีอยู่ให้มีมูลค่าของรัฐบาล ทำให้ปัจจุบันเกาหลีใต้กลายเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับ 12 ของโลก อีกทั้งยังได้รับคัดเลือกเข้าไปอยู่ในกลุ่ม The Next Eleven (or N-11) หรือประเทศมหาอำนาจเกิดใหม่ทางเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 (ภัทวิทย์ ศรีหะไตรย์, 2565; อนุรักษ บรรดาศักดิ์, 2567) กล่าวได้ว่าความสำเร็จนี้ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่คือหลักฐานชิ้นสำคัญของการใช้ซอฟต์แวร์เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจและประเทศ

ในส่วนของกระแส T-Pop นั้น กลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งในช่วงปี 2564 ถึง 2565 เริ่มจากกระแสความโด่งดังของไอดอลวงญี่ปุ่นอย่าง BNK48 และกระแสวง BLACK PINK ที่ดังไปทั่วโลกในนามของวง Girl Group จากประเทศเกาหลีใต้ ซึ่งมีคนไทยเป็นหนึ่งในสมาชิก คือ ลิซ่า ลิซ่า ส่งผลให้ในช่วงสองสามปีที่ผ่านมาเกิดวงในลักษณะไอดอลแบบญี่ปุ่น และ Boy Group, Girl Group เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากตามมาด้วยตลาดอุตสาหกรรมเพลงคึกคักขึ้น สังเกตได้จากการเพิ่มขึ้นของคอนเสิร์ต

และเฟสติวัล แนวดนตรีหลากหลายขึ้น เริ่มมีฐานแฟนคลับกระจายกันไป (จิรันธินี กมลเลิศ, 2567; ไทยรัฐวันนี้, 2564) และในปี 2567 ที่ผ่านมา ศิลปินไทยได้สร้างกระแสในอุตสาหกรรมดนตรีระดับนานาชาติอย่างน่าประทับใจด้วยการขึ้นแสดงในเทศกาลดนตรีที่สำคัญทั่วโลก เช่น Baybeats Music Festival 2024 ในออสเตรเลีย ONE MUSIC CAMP 2024 ในญี่ปุ่น (ไทยรัฐ, 2568) และเนื่องด้วยความหลากหลายวัฒนธรรมของประเทศไทย ทำให้ T-Pop มีความหลากหลายทางดนตรี ถือเป็นจุดแข็งของ T-Pop ในปีที่ผ่านมาวงการดนตรีอิสระของไทยเองก็ได้ออกไปทัวร์คอนเสิร์ตในระดับเอเชียและระดับโลกมากมาย เช่น Phum viphurit ทำให้ต่างชาติให้ความสนใจศิลปินไทย เกิดการแลกเปลี่ยนการแสดง เดินทางเข้าไทยมาชมศิลปินอินดี้ของไทย กระแสดังกล่าวทำให้วงการอินดี้ป๊อปเป็นที่รู้จักเป็นวงกว้าง (ไทยรัฐวันนี้, 2564) และทำให้ศิลปินไทยเริ่มกลายเป็นที่จับตามองทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่วนหนึ่งมาจากการผสมผสานเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และการสื่อสารที่เข้าถึงอารมณ์ผู้ฟังได้อย่างลึกซึ้งและหลากหลายแนว ตั้งแต่เพลงป๊อป ฮิปฮอป ร็อค ไปจนถึงลูกทุ่ง หมอลำ และดนตรีพื้นบ้าน ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าพลังของผลผลิตทางวัฒนธรรมของไทยในรูปแบบใหม่สามารถสร้างอิทธิพลแผ่ขยายเป็นวงกว้างในสังคมได้อย่างต่อเนื่อง (ไทยรัฐ, 2568)

ปัจจุบันภายในประเทศได้มีพื้นที่รองรับในการแสดงผลงานมากขึ้น เช่น รายการ Survival เพื่อค้นหาศิลปินไอดอลไทย พื้นที่ใจกลางเมืองที่เอื้ออำนวยให้เด็กรุ่นใหม่ได้มาโชว์ฝีมือ เช่น ที่สยาม รวมถึงการเพิ่มขึ้นของโซเชียลมีเดีย และแพลตฟอร์มสตรีมมิ่ง เช่น YouTube และ Spotify, TikTok ทำให้ศิลปิน T-Pop มีช่องทางในการเผยแพร่ผลงานของตนเองได้กว้างขึ้น และเข้าถึงผู้ชมได้มากขึ้น ล่าสุดเวิร์คพอยท์ บริษัทผลิตและสร้างสรรค์สื่อบันเทิงได้สร้างความคึกคักให้กับวงการ T-Pop ด้วยรายการ T-Pop Stage ที่เปิดโอกาสให้ศิลปินไทยทั้งหน้าใหม่ และหน้าเก่าได้มาโชว์ศักยภาพทางดนตรีโดยไม่แบ่งแยกค่าย โดยมีเป้าหมายคือตั้งใจให้เป็นตัวเร่งกระแส T-Pop ให้กับวงการดนตรี รวมถึงมั่นใจในศักยภาพของศิลปินไทย จึงมีรายการนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นพื้นที่ให้ศิลปินได้โชว์ความสามารถ และสร้างผลงาน โดยโปรดิิวเซอร์ของรายการมีมุมมองที่น่าสนใจอย่างมากเกี่ยวกับการสนับสนุนของแฟนคลับ โดยกล่าวว่า ศิลปินไทยจะเติบโตไปได้ไกลแค่ไหน ส่วนหนึ่งก็มาจากแฟนคลับ และอีกส่วนภาครัฐเองก็ควรมีนโยบายสนับสนุนที่เป็นรูปธรรม และยังคงกล่าวอีกว่า น่าเสียใจที่ไทยไม่ได้ดัง

T-Pop ออกมาเป็นเชิงวัฒนธรรมเหมือน K-Pop ของเกาหลีใต้ ที่ได้กลายเป็นธุรกิจที่ส่งออกไปทั่วโลกได้ เพราะทุกค่ายได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ทำให้คนอยากเป็นศิลปิน และในฐานะโปรดิวเซอร์ เขาเชื่อมั่นว่าศิลปินไทยสามารถเติบโตในระดับเทียบเท่าเกาหลีใต้ได้ แม้ยังมีข้อจำกัดในการให้การสนับสนุนจากภาครัฐ (พัตรา พงษ์นิม, ม.ป.ป.; เอซี นิวส์, 2567) อีกทั้ง อัสฏกร เดชมาก (AUTTA) ศิลปิน กล่าวว่า การสนับสนุนจากภาครัฐเป็นเรื่องสำคัญ หากจะพัฒนา Soft Power เรื่องสวัสดิการ การสนับสนุนการผลิตเหมือนเกาหลีใต้ การสนับสนุนการส่งออก ไปจนถึงเรื่องของกฎหมายลิขสิทธิ์ หากรัฐให้สิ่งเหล่านี้ได้จะช่วยสร้างพื้นฐานที่แน่น และสร้างซอฟต์แวร์ได้ (กนกพร โชคจริสกุล, 2567) จะเห็นได้ว่า การเติบโตของ T-Pop ถูกขับเคลื่อนด้วยหลายปัจจัย ทั้งช่องทางเผยแพร่ดิจิทัลที่เพิ่มขึ้น การมีพื้นที่แสดงออกในสื่อหลัก และการตื่นตัวของภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม การยกระดับ T-Pop ให้เป็นวัฒนธรรมส่งออกที่แข็งแกร่งและยั่งยืน ยังต้องอาศัยการสนับสนุนอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมจากภาครัฐ ทั้งในด้านการนโยบาย การส่งเสริมอุตสาหกรรม สวัสดิการสำหรับศิลปิน และการแก้ไขปัญหาลิขสิทธิ์ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเปลี่ยนศักยภาพของศิลปินไทยให้กลายเป็นซอฟต์แวร์ที่สามารถแข่งขันในระดับโลกได้อย่างแท้จริง

จากข้างต้น เมื่อเปรียบเทียบ K-Pop กับ T-Pop ในฐานะเครื่องมือการทูตสาธารณะ พบว่าความแตกต่างสำคัญอยู่ที่ระดับการได้รับการสนับสนุนจากรัฐและความเป็นระบบของนโยบาย ซึ่ง K-Pop ได้รับการผลักดันในฐานะเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ของรัฐ ในขณะที่ T-Pop นั้นเติบโตจากภาคเอกชนเป็นหลัก แม้ในปี 2566 รัฐบาลเพื่อไทยจะจัดตั้งหน่วยงานที่ชื่อ THACCA (Thailand Creative Content Agency) หน่วยงานที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการสนับสนุนอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ โดยมี 8 อุตสาหกรรมที่รัฐบาลเพื่อไทยเร่งผลักดัน มีบทบาทหน้าที่คล้ายกับ The Korea Creative Content Agency หรือ KOCCA ของเกาหลีใต้ และ 1 ใน 8 อุตสาหกรรมที่รัฐบาลมุ่งผลักดันนั้นมีด้านดนตรี และเฟสทีวัลของไทยอยู่ด้วย (Nattatiti K., 2566) แต่เนื่องด้วย พ.ร.บ. ส่งเสริมวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เพื่อจัดตั้ง THACCA อย่างเป็นทางการเกิดความล่าช้าจนถึงปัจจุบันนี้ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ของ THACCA ในปัจจุบันยังคงไม่แน่นอน เนื่องจากการขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ อนุทิน ชาญวีรกูล จากพรรคภูมิใจไทย อาจทำให้ขาดความต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ การสนับสนุนอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ ทั้งในด้านของงบประมาณและกิจกรรมต่าง ๆ (doyoumind, 2568) ทั้งหมดนี้อาจทำให้ผลของการใช้ T-Pop ในเชิงการทูต

สาธารณะยังไม่ชัดเจนเท่าเกาหลีใต้ กรณีของเกาหลีใต้สะท้อนความสำเร็จของการใช้วัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นเครื่องมือการทูตสาธารณะอย่างเป็นระบบ ขณะที่ T-Pop ของไทยนั้นได้แสดงศักยภาพในระดับประเทศและระดับโลกมาแล้วภายใต้การผลักดันของเอกชนเป็นหลัก แต่ยังคงต้องการการสนับสนุนเชิงนโยบายจากรัฐ เพื่อต่อยอดความสามารถที่มีของศิลปิน เปิดโอกาสให้นักลงทุนและศิลปินใหม่ ๆ สร้างมาตรฐานและโครงสร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่ง บูรณาการกับอุตสาหกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ และยกระดับการเป็นเครื่องมือการทูตอย่างเต็มรูปแบบ

6.2 อุปสรรคต่อการผลักดันการทูตสาธารณะของเกาหลีใต้และไทย

พิจารณาจากปัจจัยภายในประเทศ จะเห็นว่าทั้งไทย และเกาหลีใต้ต่างมีจุดแข็ง และอุปสรรคในการส่งเสริมซอฟต์แวร์ที่แตกต่างกัน แต่เมื่อมองในบริบทที่ใหญ่ขึ้น ความผันผวนทางภูมิรัฐศาสตร์ก็เป็นตัวแปรสำคัญที่สร้างอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนความร่วมมือ และการทูตสาธารณะไม่แพ้กัน ดังเมื่อปี 2016 จีนประกาศแบนอุตสาหกรรมบันเทิงจากเกาหลีใต้ เพื่อตอบโต้การติดตั้งระบบชิปนาฬิกา THAAD ที่มีสหรัฐฯ รัฐบาลอานาจพันธมิตรที่สนับสนุนเกาหลีใต้ จีนได้ให้เหตุผลว่าการมีอยู่ของอาวุธดังกล่าวกำลังบั่นทอนความมั่นคงแห่งชาติของประเทศ เป็นเหตุให้คอนเสิร์ตและแฟนมีตของศิลปินเกาหลีต้องเลื่อนไปอย่างไม่มีกำหนดและถูกยกเลิก จากกระแสการแบน K-Pop ของจีนในปี 2016 เป็นต้นมา มีการคาดการณ์ว่าเกาหลีใต้สูญเสียรายได้ถึง 16 ดอลลาร์สหรัฐฯ (TheMomentum, 2568) และกรณีล่าสุด ศิลปิน K-Pop ที่มีเชื้อชาติญี่ปุ่น นิกิ วง ENHYPEN ที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดในการทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในวงในประเทศจีนเนื่องมาจากความตึงเครียดระหว่างจีนกับญี่ปุ่น (Annyeong Pop, 2569) สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อรัฐขัดแย้งกัน วัฒนธรรมมักถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการคว่ำบาตร ส่งผลให้ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสร้างความร่วมมือได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และในด้านของ T-Pop นอกจากจะเผชิญข้อจำกัดหลายประการในการพัฒนาให้กลายเป็นเครื่องมือการทูตสาธารณะแล้ว อาจต้องเผชิญกับข้อจำกัดในการแข่งขันทางวัฒนธรรมในภูมิภาค ที่ปัจจุบันผู้บริโภคมีตัวเลือกมากมาย เช่น เกาหลีใต้มี K-Pop ญี่ปุ่นมีอนิเมะ จีนมี C-Pop อาจทำให้ T-Pop ต้องแข่งขันในตลาดที่ถูกครอบครองทั้งพื้นที่ความนิยม และพื้นที่ความคิดอยู่แล้ว เนื่องจากอุตสาหกรรมวัฒนธรรมบางประเทศพัฒนาเร็วกว่า มีเงินทุนสูงกว่า มีบริษัทบันเทิงขนาดใหญ่ การได้รับสนับสนุนจากรัฐ (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, 2566; เจซี

ปี, ม.ป.ป.) ทำให้สามารถสร้างฐานแฟนคลับได้ก่อน ดังนั้น T-Pop อาจต้องใช้เวลาในการสร้างการรับรู้ อย่างไรก็ตาม แม้ซอฟต์แวร์ทัวเวอร์ทั้งของไทย และเกาหลีใต้จะมีศักยภาพในการสร้างความนิยมและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ยังคงถูกจำกัดด้วยปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์

7. สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า การทูตสาธารณะในรูปแบบ State to People ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นยุทธศาสตร์การสื่อสารที่ทรงพลังในการผูกใจประชาชนของประเทศเป้าหมายให้เกิดความนิยมในตัวรัฐ ตามแนวคิดของ โจเซฟ ไนท์ ที่ได้เน้นย้ำว่าการปฏิสัมพันธ์ที่พุ่งเป้าไปที่ภาคประชาชน และองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ คือกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวเพื่อรองรับนโยบายต่างประเทศ อีกทั้ง การทูตสาธารณะผ่านเครื่องมือซอฟต์แวร์ทัวเวอร์ ได้กลายเป็นรูปแบบการทูตที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในโลกที่เผชิญกับความผันผวนทางภูมิรัฐศาสตร์ ความสำเร็จจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของผลงานเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของรัฐในการรับมือกับแรงกดดันจากการแข่งขันของมหาอำนาจ กรณีของเกาหลีใต้สะท้อนถึงการใช้นโยบายที่แข็งแกร่ง จึงสามารถสร้างอำนาจต่อรองในเวทีโลกได้ ในขณะที่ไทยแม้จะมีศักยภาพจากฐานรากของเอกชนเป็นหลัก ทว่ายังต้องการแรงสนับสนุนและความต่อเนื่องเชิงนโยบายจากรัฐบาลเพื่อยกระดับ T-Pop ให้เป็นมากกว่าเพียงวงดนตรีหรือความบันเทิง รัฐต้องผลักดันให้ T-Pop เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางอำนาจละมุนที่สามารถสร้างแรงดึงดูดในระดับสากลได้เช่นเดียวกับ K-Pop และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย SDG ข้อที่ 17 รัฐจำเป็นต้องบูรณาการการทูตวัฒนธรรมเข้ากับนโยบายความมั่นคง และเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ซอฟต์แวร์ทัวเวอร์ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมความร่วมมือที่ยั่งยืน แม้ในวันที่โลกเต็มไปด้วยความขัดแย้งและแบ่งฝ่าย

8. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้พัฒนามาจากรายวิชา 192445 การทูตและการเจรจาระหว่างประเทศ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ผู้เขียนขอขอบคุณ อาจารย์ศิวชัย วรรณโกมล ที่ให้ความรู้ คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ ตลอดจนช่วยตรวจทาน และแก้ไขปรับปรุงบทความฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณบิดา มารดา เพื่อน ๆ ทุกคน รวมถึงศิลปิน Mark Tuan, BamBam บุคคลที่เป็นแรงบันดาลใจและกำลังใจสำคัญเสมอมา ทำให้บทความฉบับนี้สำเร็จลงได้ตามวัตถุประสงค์

9. บรรณานุกรม

กนกพร โชคจรัสกุล. (10 มกราคม 2567). เผยวิธีสร้าง 'T-POP' อุตสาหกรรมดนตรีให้เป็น 'Soft Power' ไทย. กรุงเทพธุรกิจ

<https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/judprakai/1107694>

กนกวรรณ เกิดผลานันท์. (22 กรกฎาคม 2564). การทูตสาธารณะของไทยในโลกยุคดิจิทัล. กรุงเทพธุรกิจ.

<https://www.bangkokbiznews.com/world/950397>

กมล บุชบรรณ. (26 มกราคม 2569). การทูตสาธารณะเกาหลีใต้ กลยุทธ์เชิงรุกให้คุณรัก “Public Diplomacy”. อมรินทร์ทีวี.

<https://www.amarintv.com/spotlight/world/536404>

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (12 มิถุนายน 2566). นโยบายส่งเสริม Soft Power ของเกาหลีใต้. กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์.

<https://www.ditp.go.th/post/nzcs1yp3j2bb1orup1sq70oh>

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. (19 กันยายน 2566). สถานะการพัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์และโทรทัศน์ของจีนในปี 2023. กระทรวงพาณิชย์.

<https://www.ditp.go.th/post/c76m4fxl3c003brnelfsjzwq>

กรุงศรี. (ม.ป.ป.). โรคระบาดก็เอาไม่อยู่ พลัง Kpop ช่วยฟื้นเศรษฐกิจชาติ. กรุงศรี.

<https://www.krungsri.com/th/plearn-plearn/lifestyle/living/key-success-kpop-culture>

จิรันธิน กมลเลิศ. (26 พฤศจิกายน 2567). ถอดรหัสความสำเร็จจากยุค 90 สู่ T-Pop ด้วยการก้าวกระโดดของวงการเพลงไทยบนเวทีโลก. The Standard. <https://thestandard.co/wealth-in-depth-t-pop-global-rise-success/>

- เจซีบี. (ม.ป.ป.). ญี่ปุ่นผู้สร้างวัฒนธรรมสมัยนิยมสุดป๊อป ส่งออก การ์ตูน หนังสือ เพลง
ครองใจคนทั่วโลก. JCB Uniquely Yours.
<https://www.specialoffers.jcb/th/services/culture/JCBCulture/>
ที่เคพาร์ค. (22 กรกฎาคม 2566). K-Pop Invasion เมื่อดนตรี K-pop รุกคืบสู่
ตลาดโลก. ที่เคพาร์ค. <https://shorturl.asia/2Wrg5>
- ไทยรัฐ. (6 กุมภาพันธ์ 2568). ส่งกระแสความนิยม T-Pop ร่วมปลุกกระแส Thai
Music Wave ดันซอฟต์แวร์ดนตรีของไทยเฉิดฉายตลาดโลก. ไทยรัฐ.
<https://www.thairath.co.th/entertain/music/2840454>
- ไทยรัฐมันนี่. (10 พฤศจิกายน 2564). T-Pop ดนตรีและความบันเทิงที่สร้างมูลค่าทาง
เศรษฐกิจ. ไทยรัฐ.
https://www.thairath.co.th/money/business_marketing/marketing_trends/2238784
- พรธิดา เจตีย์พราหมณ์. (18 พฤศจิกายน 2568). G-Dragon บนเวที APEC กลายเป็น
จุดเชื่อมโยงวัฒนธรรม K-pop ในโลกการทูต. The Better.
<https://www.thebetter.co.th/news/lifestyle/37634>
- พัชรี บอนคำ. (15 กุมภาพันธ์ 2563). ‘อุตสาหกรรมบันเทิง’ เศรษฐกิจหลักเกาหลี
หมดเด็ดยาเสพติด. Urban creature.
<https://urbancreature.co/southkorea-koreanwave/>
- พัตรา พัทธนี. (ม.ป.ป.). T-Pop Stage จุดกระแส T-Pop สู่ตลาดโลก. คิด Creative
Thailand. https://www.creativethailand.org/article-read?article_id=32936
- โพสต์ทูเดย์. (22 ตุลาคม 2555). การทูตสาธารณะ. โพสต์ทูเดย์:
<https://www.posttoday.com/politics/183732>
- ภัทวิทย์ ศรีหะไตรย์. (13 ธันวาคม 2565). กว่าจะเป็ ‘ต่งเกาหลี’ ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ.
ไทยพีบีเอส. <https://theactive.thaipbs.or.th/read/public-diplomacy-south-korea>
- สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า. (2567). ความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์โลก
และแนวทางการรับมือของต่างประเทศ. รายงาน, หน้า 1-5.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาฬ. (11 ธันวาคม 2551). แนวคิดเรื่อง soft power และการทูต
สาธารณะ (public diplomacy). Blogger.

<http://kositthiphon.blogspot.com/2008/12/soft-power-public-diplomacy.html>

อนุรักษ์ บรรดาจ๊ะ. (8 กุมภาพันธ์ 2567). ถอดรหัสยุทธศาสตร์ Soft power “เกาหลีใต้” จัดเต็มผ่าน K pop - ซีรีส์ - เกม. ฐานเศรษฐกิจ.

<https://www.thansettakij.com/business/economy/587947>

เอชนิวส์. (30 มิถุนายน 2567). Scoop : กระแส "T-Pop" กับการปลูกความเป็นชาตินิยมของคนไทย. เอชนิวส์.

https://acnews.net/detailnews.php?news_id=N256793003

Annyeong Pop. (30 มกราคม 2569). เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2569 วง ENHYPEN ได้เดินทางออกจากสนามบินอินชอนเพื่อเข้าร่วม... [Facebook post].

Facebook.<https://www.facebook.com/annyeongpop/posts/1507962181331680>

doyoumind. (15 กันยายน 2568). อนาคต THACCA จะเป็นอย่างไร? ชาวเน็ตจับตารัฐบาลชุดใหม่ จะสานต่อ Soft Power ไปในทิศทางไหน. Rainmaker.
<https://www.rainmaker.in.th/thacca-next-step/>

Nattatiti K. (7 พฤศจิกายน 2566). THACCA คืออะไร ว่าด้วยหน่วยงานดูแล SOFT POWER ของ "เพื่อไทย" อย่างเป็นระบบ. Sanook.
<https://www.sanook.com/news/9096822/>

TheMomentum. (22 สิงหาคม 2568). จับสัญญาณคินดี ‘จีน-เกาหลีใต้’ คาด สี่ จั๊นผิง อาจเลิกแบน K-Pop หลัง Kep1er เตรียมแสดงคอนเสิร์ตใหญ่ TheMomentum. <https://themomentum.co/report-china-may-stop-banning-kpop-concert/>

ปัจจัยเสี่ยง ผลกระทบ และแนวทางการป้องกันการตายโดดเดี่ยว
ของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังในสังคมไทย
Risk Factors, Impacts, and Preventive Approaches to Solitary Death
Among Older Adults Living Alone in Thai Society

อารีรัตน์ อุ่นแก้ว¹

บทคัดย่อ

บทความนี้วัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงที่นำไปสู่การตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทย โดยมุ่งอธิบายสถานการณ์ปัจจุบันของผู้สูงอายุในประเทศไทย เพื่อต้องวิเคราะห์ปัญหาให้เห็นประเด็น ดังนี้ 1) การทำความเข้าใจสภาพปัญหาการตายโดดเดี่ยวผู้สูงอายุ 2) ผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับส่วนบุคคล ครอบครัว และชุมชน และ 3) บทบาทในการป้องกันและแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุในสังคม บทความนี้อาศัยทำการศึกษเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบ ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่สัมพันธ์กับความเสี่ยงการตายโดดเดี่ยว ได้แก่ การอาศัยอยู่ตามลำพัง ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ ภาวะสุขภาพกายและจิตที่เสื่อมถอย การขาดเครือข่ายสังคม และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว ส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุการเข้าถึงบริการสาธารณสุข และการดูแลที่บ้านซึ่งเร่งให้เกิดการตรวจพบเหตุฉุกเฉินล่าช้า ซึ่งแนวทางเชิงปฏิบัติ ได้แก่ การคัดกรองความเหงาและภาวะซึมเศร้า การขยายบริการเยี่ยมบ้านและเครือข่ายอาสาสมัครชุมชน และการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุเพื่อป้องกันการตายโดดเดี่ยวและยกระดับคุณภาพชีวิตในสังคมผู้สูงอายุในไทย

คำสำคัญ: การตายโดดเดี่ยว, ผู้สูงอายุ, ปัจจัยเสี่ยง, ความเหงา, การดูแลชุมชน, ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง

¹นิสิตหลักสูตร การศึกษามัธยมศึกษา สาขาวิชาการศึกษา และหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนสังคม คณะวิทยาลัย
การศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

Abstract

This article aims to analyze risk factors leading to lonely death among the elderly in the Thai social context. It seeks to describe the current situation of the elderly in Thailand, analyzing the problem to identify three key aspects: 1) understanding the problem of lonely death among the elderly; 2) the impact on individuals, families, and communities; and 3) the role of prevention and solutions from a social development perspective. The article utilizes a review of relevant documents, theories, and research to analyze and synthesize findings. The analysis indicates that key factors associated with the risk of lonely death include living alone, economic vulnerability, declining physical and mental health, lack of social networks, and changes in family structure. These factors impact the elderly's access to healthcare and home care, leading to delayed detection of emergencies. Practical approaches include screening for loneliness and depression, expanding home visit services and community volunteer networks, and promoting economic security for the elderly to prevent lonely death and improve the quality of life for the elderly in Thai society.

Keywords: Dying alone, elderly, risk factors, loneliness, community care, elderly people living alone.

1. บทนำ

สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) อย่างรวดเร็ว ซึ่งหมายความว่าประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนเกินกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยมีประชากรสูงอายุอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2537 โดยการสำรวจทุก 3 ปี และรวมถึงในปี 2567 พบว่ามีผู้สูงอายุร้อยละ 6.8% และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20.0% (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) สำหรับการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามกลุ่มช่วงวัย พบว่า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (60-69 ปี) ร้อยละ 59.3% รองลงมา คือ กลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง (70-79 ปี) ร้อยละ 29.8% และน้อยที่สุดคือ กลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) ร้อยละ 10.9% (อ้างอิงตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545-2564) ในปัจจุบันปัญหาผู้สูงวัย คือ ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องอาศัยอยู่ตามลำพัง หรืออาศัยอยู่ในบ้านที่มีเฉพาะผู้สูงอายุ ซึ่งมีความเสี่ยงอย่างเลื่องลือยากที่จะกลายเป็น "ผู้สูงอายุที่มีความเปราะบาง" ทั้งด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ยังมีแนวโน้มที่ผู้สูงอายุจะมีจุดจบเป็นปัจจัย

"เสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว" ซึ่งตามนิยามคือ เสียชีวิตโดยไม่มีใครรู้ใครเห็นเป็นระยะเวลาหนึ่งก่อนจะมีการพบศพ หรืออาจจะผ่านไประยะเวลานานเป็นปีหรือหลายปียังไม่มีใครทราบว่าได้จากโลกนี้ไปแล้วเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวไม่มีใครพบเห็น เกิดขึ้นมากในสังคมที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ตามลำพังจำนวนมาก ไม่ว่าจะเพราะชอบอยู่ตัวคนเดียวหรือไม่มีความรัก หรือแม้มีครอบครัวแต่ถูกคนในครอบครัวทอดทิ้ง

ประเทศไทยพบว่าผู้สูงอายุมีประชากรผู้สูงวัยกลุ่มเสี่ยงที่จะเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวอยู่มากกว่า 1.3 ล้านคน กลุ่มเสี่ยงกลุ่มหลัก คือ "ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง" ในปี 2566 มีจำนวน 1,348,397 คน คิดเป็นร้อยละ 10.32% ของผู้สูงอายุทั้งหมดในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากปี 2563 ซึ่งมีร้อยละ 7.3% ของผู้สูงอายุทั้งหมด อีกกลุ่มที่เสี่ยง คือ "ผู้สูงอายุที่ดูแลตนเอง" หรืออยู่ในครัวเรือนที่มีเพียงผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสามีภรรยาในปี 2566 มีอยู่จำนวน 610,405 คน ร้อยละ 4.67% ของผู้สูงอายุทั้งหมด มีการลดลงจากปี 2563 ที่มีร้อยละ 5.9% กลุ่มผู้สูงอายุที่ดูแลตนเอง หากผู้สูงอายุในบ้านเสียชีวิตไปจนเหลือผู้สูงอายุคนสุดท้ายของบ้าน ผู้สูงอายุที่มีชีวิตอยู่คนสุดท้ายก็เสี่ยงที่จะเข้าไปเป็นกลุ่ม "ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง" หากไม่มีลูกหลานหรือญาติเข้ามาในบ้านหรือรับไปดูแล เห็นว่าผู้สูงอายุที่ดูแลตนเองในปี 2566 มีการลดลงสะท้อนว่าผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งเสียชีวิตไปเหลือเพียงคน

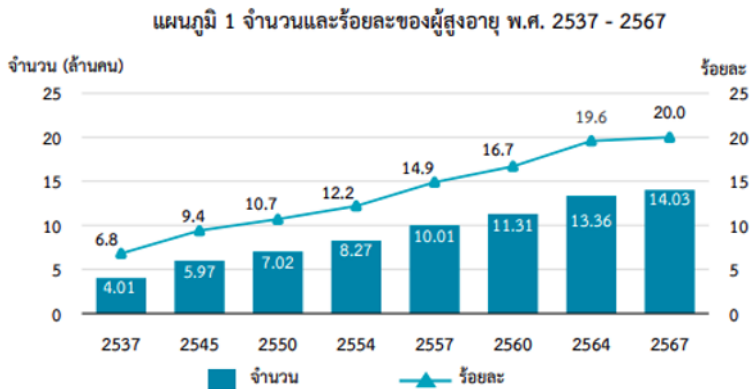
สุดท้ายในบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังเพิ่มขึ้น ซึ่งหมายความว่าผู้สูงอายุที่ดูแลตนเองอาจจะเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว และถ้านับจำนวนคนที่เสี่ยงรวมกันจะมากกว่า 1.5 ล้านคน แม้ว่าการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวไม่มีผู้พบเห็นจะเป็นสิ่งชวนหดหู่ใจ แต่ผู้สูงอายุทั้งที่อาศัยอยู่ตามลำพังและมีเพียงคู่สมรสหรือพี่น้องที่เป็นผู้สูงอายุดูแลตนเอง การดำรงชีพชีวิตอยู่นั้นน่าห่วงยิ่งกว่าการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว เพราะที่มีชีวิตอยู่ต้องเผชิญกับความยากลำบากทั้งด้านร่างกายและเศรษฐกิจ เนื่องจากสมรรถภาพร่างกายเสื่อมถอยไปตามวัย ทำให้ไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวัน และดูแลปรนนิบัติตนเองได้เหมือนตอนอายุน้อย อีกทั้งความสามารถในการหารายได้ก็เสื่อมถอยไปด้วย เมื่อเจ็บป่วยขึ้นมาซึ่งน่าจะตามมาด้วยปัญหาสุขภาพและโรคเรื้อรังต่างๆ เป็นทั้งปัญหาสุขภาพและปัญหาทางการเงินไปพร้อมกัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

จากสถานการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุไทยกำลังเผชิญกับความเปราะบางที่ซับซ้อนหลากหลาย และผลกระทบที่เกิดขึ้นสามารถจำแนกได้ในหลายระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับการเสื่อมถอยของสมรรถภาพร่างกาย การขาดรายได้ และความโดดเดี่ยวทางสังคม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนที่ลูกหลานย้ายออกไปทำงาน และการลดลงของบทบาทลูกหลานในการดูแลผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องอยู่ลำพังหรือดูแลตนเอง และชุมชนที่มีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงบริการสาธารณะ และการลดลงของเครือข่ายทางสังคมดั้งเดิม ปัจจัยเหล่านี้เพิ่มความเปราะบางนำไปสู่ความเสี่ยงในการดำรงชีวิตอย่างโดดเดี่ยว แต่ระบบหรือนโยบายที่จะเข้ามารองรับปัญหาเหล่านี้ยังไม่ชัดเจน ควรผลักดันนโยบายที่ครอบคลุมการดูแลผู้สูงอายุ สร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งและใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการดูแล บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ปัญหา ต้องการ ค้นหาปัจจัยความเสี่ยงต่อการตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุจากการอยู่ตามลำพังผู้สูงอายุ การทำความเข้าใจสภาพปัญหาการตายโดดเดี่ยวผู้สูงอายุ อาศัยการศึกษาเชิงเอกสาร โดยใช้แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบ ตลอดจนผลกระทบและแนวทางเชิงปฏิบัติในการป้องกันและแก้ไขปัญหานี้ในมุมมองนักพัฒนาสังคม

1.1 การทำความเข้าใจสภาพปัญหาการตายโดดเดี่ยวผู้สูงอายุในปัจจุบัน

1.1.2 สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) อย่างรวดเร็ว ซึ่งหมายความว่าประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนเกินกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด จากสถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศ

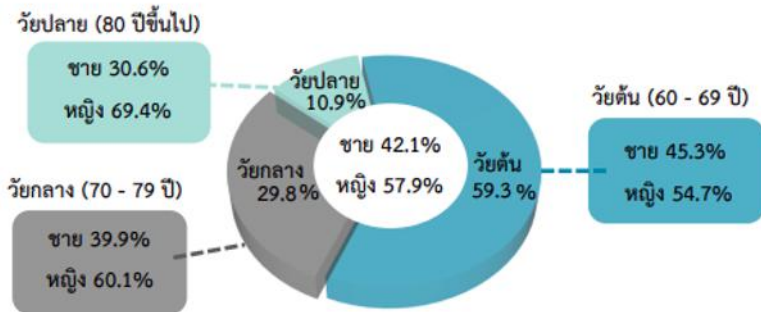
ไทยมีการสำรวจประชากรสูงอายุอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2537 โดยการสำรวจทุก 3 ปี และรวมถึงในปี 2567 เมื่อเปรียบเทียบลักษณะทางประชากรของผู้สูงอายุ จากผลการสำรวจ พบว่าจำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยปี 2537 มีผู้สูงอายุ 6.8% และเพิ่มขึ้นเป็น 20.0% ในปี 2567

ภาพที่ 2 จำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ตั้งแต่ปี 2537- 2567 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567)

เมื่อพิจารณาตามเพศ พบว่า ผู้สูงอายุหญิงมากกว่าผู้สูงอายุชาย (57.9% และ 42.1% ตามลำดับ) และในทุกกลุ่มช่วงวัย ผู้สูงอายุหญิงมีจำนวนมากกว่าผู้สูงอายุชาย สำหรับการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามกลุ่มช่วงวัย พบว่า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (60-69 ปี) 59.3% รองลงมา คือ กลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง (70-79 ปี) 29.8% และน้อยที่สุดคือ กลุ่มผู้สูงอายุวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) 10.9%

แผนภูมิ 2 ร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามกลุ่มช่วงวัย และเพศ พ.ศ. 2567

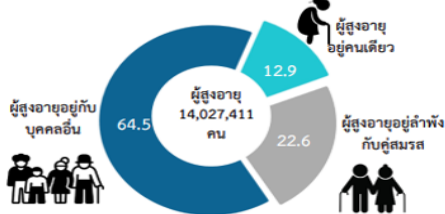

หมายเหตุ: กลุ่มช่วงวัย อ้างอิงตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564)

ภาพที่ 3 จำแนกตามกลุ่มช่วงวัยและเพศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567)

1.1.2 ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุคคลอื่น 64.5% รองลงมา คือ ผู้สูงอายุอยู่ลำพังกับคู่สมรส 22.6% และ น้อยที่สุดคือ ผู้สูงอายุอยู่คนเดียว 12.9%

แผนภูมิ 4 ร้อยละของผู้สูงอายุ จำแนกตามลักษณะการอยู่อาศัย พ.ศ. 2567

หมายเหตุ: ผู้สูงอายุอยู่กับบุคคลอื่น รวมทั้งที่มีหรือไม่มีคู่สมรสอาศัยอยู่ด้วย

ภาพที่ 4 จำแนกตามลักษณะการอยู่อาศัย(สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567)

ในขณะเดียวกันจำนวนผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเพิ่มขึ้นเกือบ 4 เท่า จากร้อยละ 3.6 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 12.9 ในปี 2567 (การสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2567, สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

สถานการณ์กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง นำไปสู่ความเสี่ยงของการเกิดปัญหาการตายอย่างโดดเดี่ยวที่เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ซึ่งมีแนวโน้มที่ผู้สูงวัยจำนวนมากไม่น้อยต้องเผชิญกับความว้าเหวและรู้สึกโดดเดี่ยว เนื่องจากการที่ลูกหลานต้องออกไปทำงาน ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะความรู้สึกโดดเดี่ยว อ้างว้าง และความเหงา ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังตกอยู่ในภาวะเปราะบาง และเสี่ยงต่อการถูกล่อลวงหรือฉ้อโกงผ่านช่องทางออนไลน์ การไม่ได้รับความช่วยเหลือในเวลาหรือสถานการณ์ที่จำเป็นเร่งด่วน และนอกจากปัญหาด้านจิตใจและความโดดเดี่ยว ผู้สูงอายุยังเผชิญกับปัญหาสุขภาพ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการใช้ชีวิตด้วยตนเอง ปัญหาเหล่านี้ได้แก่การพลัดตกหกล้ม กลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) โดยเฉพาะโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง และโรคอ้วนลงพุง โรคเกี่ยวกับข้อเสื่อม ภาวะสมองเสื่อม ซึ่งนักวิชาการเรียกว่า "The Long Goodbye" เพราะแม้จะไม่ได้ตายจากกันไป แต่ก็เสมือนว่าจากไปแล้วตลอดกาลทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ โรคทางพันธุกรรม

1.2 ผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับส่วนบุคคล ครอบครัว และชุมชน

ผลกระทบโดยเฉพาะในกลุ่ม "ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง" และ "ผู้สูงอายุที่ดูแลกันเอง" ซึ่งผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความเปราะบางในหลายมิติ คือ

1.2.1 ระดับบุคคล

ด้านการดูแลสุขภาพ: ปัญหาสุขภาพวัยชราหลักๆ โรคเรื้อรังไม่ถูกดูแลสุขภาพจิตเสื่อมถอย เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ เป็นปัญหาที่พบได้บ่อยในผู้สูงอายุ การเข้าถึงการบริการสุขภาพจำกัด ผู้สูงอายุผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวอาจไม่สามารถเดินทางไปโรงพยาบาลหรือคลินิกได้สะดวก ทำให้การรักษาล่าช้าและการขาดคนดูแลใกล้ชิด

ด้านสุขภาพจิต: การอยู่เพียงลำพังคนเดียวย่อมทำให้เกิดความเหงา ความว้าเหว ความรู้สึกโดดเดี่ยว ส่งผลต่อภาวะซึมเศร้าและความเครียดเรื้อรัง ซึ่งเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการเสียชีวิตก่อนวัย

ด้านเศรษฐกิจ: ผู้สูงอายุหลายคนยังคงต้องทำงานเพื่อหารายได้ เนื่องจากการเกษียณอายุไม่ได้มาพร้อมกับการเตรียมความพร้อมทางการเงินที่เพียงพอ รายได้ไม่พอ ค่าใช้จ่ายสูง บางส่วนยังคงพึ่งพารายได้จากบุตรหลานหรือเงินบำนาญที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563.)

1.2.2 ระดับครอบครัว

ครอบครัวที่ไม่สามารถดูแลผู้สูงอายุได้ใกล้ชิดอาจเกิดความรู้สึกผิดและความเศร้าโศกเมื่อพบว่าผู้สูงอายุเสียชีวิตโดยลำพัง อีกทั้งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวที่ลูกหลานย้ายออกไปทำงาน ทำให้สายใยความผูกพันและความอบอุ่นในครัวเรือนลดลง (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563.)

1.2.3 ระดับชุมชน

ด้านสังคม: การขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการสนับสนุนจากครอบครัวหรือชุมชน ทำให้เกิดความโดดเดี่ยว สะท้อนถึงการลดลงของเครือข่ายทางสังคมดั้งเดิมที่เคยมีเพื่อนบ้านและญาติช่วยเหลือกัน ชุมชนสูญเสียความเข้มแข็งและความสามารถในการดูแลผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง อีกทั้งยังสร้างภาระต่อระบบบริการสาธารณะและสวัสดิการที่ต้องรองรับผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังมากขึ้น (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563.)

2. วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงที่นำไปสู่การตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทย

3. คำถามงานวิจัย

ปัจจัยเสี่ยงที่นำไปสู่การตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทย

4. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาปัจจัยเสี่ยงต่อการตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในเมืองไทย อาศัยการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัญหาและสังเคราะห์แนวทางแก้ไข โดยแบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็นดังนี้

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวและความเปราะบางของผู้สูงอายุ

4.1.1 แนวคิดการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว (Solitary Death)

การเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว หมายถึง การเสียชีวิตโดยไม่มีใครรู้ใครเห็นเป็นระยะเวลาหนึ่งก่อนจะมีการพบศพ ซึ่งอาจกินเวลาเป็นเดือนหรือหลายปี ปรากฏการณ์นี้มักเกิดขึ้นในสังคมที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ตามลำพังเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเกิดจากความ

ต้องการส่วนตัว การไม่มีครอบครัว หรือการถูกรับผิดชอบทั้งนี้ ความเสี่ยงดังกล่าวยังครอบคลุมไปถึงกลุ่ม "ผู้สูงอายุที่ดูแลตนเอง" ซึ่งหากมีผู้เสียชีวิตไปจนเหลือผู้สูงอายุคนสุดท้ายในบ้าน บุคคลนั้นจะกลายเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังและมีความเสี่ยงสูงที่จะเผชิญกับการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวเช่นกัน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567)

4.1.2 แนวคิดความเปราะบางทางสุขภาพและเศรษฐกิจ

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังต้องเผชิญกับความเปราะบางที่ซับซ้อน โดยเฉพาะการเสื่อมถอยของสมรรถภาพร่างกายและโรคเรื้อรัง(NCDs)เช่นโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง และภาวะสมองเสื่อม ซึ่งนักวิชาการบางส่วนเรียกว่า "The Long Goodbye" เมื่อเกิดการเจ็บป่วย การเข้าถึงบริการสุขภาพมักเป็นไปอย่างจำกัดและล่าช้า นอกจากนี้ ปัญหาด้านสุขภาพยังนำมาซึ่งภาระทางการเงิน โดยผู้สูงอายุจำนวนมากไม่มีการเตรียมความพร้อมทางการเงินที่เพียงพอและต้องพึ่งพารายได้ที่ไม่สอดคล้องกับค่าครองชีพ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563)

4.2 สถานการณ์และปัจจัยเสี่ยงของการอยู่อาศัยตามลำพังในสังคมไทย

4.2.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวและลักษณะการอยู่อาศัย

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) อย่างรวดเร็ว โดยในปี 2567 ประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนถึงร้อยละ 20.0 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) และที่น่ากังวลคือแนวโน้มการอยู่อาศัยตามลำพังของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นเกือบ 4 เท่า จากร้อยละ 3.6 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 12.9 ในปี 2567 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครัวเรือนที่ถูกหลานย้ายออกไปทำงานส่งผลให้สายใยความผูกพันลดลง และทำให้ชุมชนสูญเสียความสามารถในการดูแลผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563)

4.2.2 ผลกระทบด้านสุขภาพจิตและการขาดเครือข่ายทางสังคม

การอยู่เพียงลำพังส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต ทำให้เกิดความเหงา ว้าเหว และความรู้สึกโดดเดี่ยว ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของภาวะซึมเศร้าและความเครียดเรื้อรัง (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563) การขาดปฏิสัมพันธ์และการสนับสนุนทางสังคมดั้งเดิมที่เคยมีเพื่อนบ้านและญาติคอย

ช่วยเหลือกัน ถือเป็นปัจจัยเร่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563)

4.3 นโยบายและมาตรการรองรับผู้สูงอายุกลุ่มเสี่ยง

4.3.1 การเฝ้าระวังและการพัฒนาระบบชีวภาพ

แม้ว่าปัญหาผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังจะเพิ่มขึ้น แต่ระบบนโยบายรองรับในปัจจุบันยังไม่ครอบคลุมเพียงพอ สุทธิพงษ์ วสุโสภานพ รองเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ได้ผลักดันแนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและการจัดทำ Living Will ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 เพื่อให้ผู้ป่วยมีสิทธิแสดงเจตนาไม่รับการรักษาที่เป็นเพียงการยืดการตาย มุ่งหวังให้ผู้สูงอายุสามารถ “ตายดี” อย่างสงบ (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2568)

4.3.2 ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อป้องกันการตายโดดเดี่ยว

สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และทีมวิจัย ได้เสนอข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อรับมือกับประชากรกลุ่มเสี่ยง ได้แก่ การพัฒนาระบบเฝ้าระวังทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน การพัฒนาระบบคัดกรองความเสี่ยง การขยายระบบการดูแลระยะยาว (Long Term Care) และการบูรณาการข้อมูลกลุ่มเสี่ยงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อลดความสูญเสียและเตรียมความพร้อมให้สังคมสามารถดูแลผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2568)

5. ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยเสี่ยงที่นำไปสู่การเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทย

5.1 รูปแบบการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเรื่องปัจจัยเสี่ยงต่อการตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในเมืองไทย มุ่งเน้นการทำความเข้าใจสภาพปัญหาผ่านข้อมูลที่มีการบันทึกและรวบรวมไว้แล้ว เพื่อนำมาวิเคราะห์สถานการณ์และผลกระทบในบริบทของสังคมไทย

5.1.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยการทบทวนเอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อ

นำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบ การใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสารช่วยให้ผู้วิจัยสามารถอธิบายสถานการณ์ปัจจุบันของผู้สูงอายุในประเทศไทย วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนนำเสนอแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาในมุมมองของนักพัฒนาสังคมได้อย่างเป็นระบบ

5.1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และบทความวิชาการ โดยข้อมูลหลักที่นำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ ได้แก่ ข้อมูลสถิติประชากรสูงอายุและลักษณะการอยู่อาศัยจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเปราะบางของผู้สูงอายุจากสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (ศุทธิดา ชวนวัน และคณะ, 2563) รวมถึงรายงานเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการรับมือกับกลุ่มเสี่ยงจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2568)

5.2 แหล่งข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันวิชาการ และงานวิจัยที่เชื่อถือได้ โดยมีแหล่งข้อมูลหลักดังต่อไปนี้

5.2.1 ข้อมูลสถิติประชากรและลักษณะการอยู่อาศัย: รวบรวมจากรายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 จนถึง พ.ศ. 2567 และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567)

5.2.2 ข้อมูลเชิงนโยบายและระบบสุขภาพ: รวบรวมจากการผลักดันนโยบายสาธารณะ แนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (Living Will) และข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อรองรับประชากรกลุ่มเสี่ยงที่จะเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2568)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเปราะบางของผู้สูงอายุ: รวบรวมจากรายงานวิชาการที่ศึกษาเรื่องความโดดเดี่ยว ภาวะสุขภาพ และเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ (เช่น สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563)

5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลสถิติ ทฤษฎี และเอกสารที่รวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบ การวิเคราะห์มุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ได้แก่ การอยู่อาศัยตามลำพัง ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ ภาวะสุขภาพกายและจิตที่เสื่อมถอย การขาดเครือข่ายสังคม และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่นำไปสู่การกำหนดแนวทางเชิงปฏิบัติ เช่น การคัดกรองความเหงา การขยายบริการเยี่ยมบ้าน และการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายระดับภาครัฐต่อไป

6. ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยเสี่ยงต่อการตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในเมืองไทย สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

6.1 ปัจจัยเสี่ยงและสถานการณ์ที่นำไปสู่การตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ

6.1.1 สถานการณ์และแนวโน้มการอยู่อาศัยตามลำพัง

ผลการวิเคราะห์สถานการณ์พบว่า ประเทศไทยมีกลุ่มผู้สูงอายุที่เสี่ยงต่อการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวมากกว่า 1.5 ล้านคน โดยกลุ่มความเสี่ยงหลักคือ "ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง" ซึ่งในปี พ.ศ. 2566 มีจำนวนถึง 1,348,397 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 10.32 ของผู้สูงอายุทั้งหมด ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากปี พ.ศ. 2563 ที่มีเพียงร้อยละ 7.3 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) นอกจากนี้ยังมีกลุ่ม "ผู้สูงอายุที่ดูแลตนเอง" จำนวน 610,405 คน ซึ่งหากผู้สูงอายุคนใดคนหนึ่งเสียชีวิตไป ผู้ที่เหลืออยู่จะกลายเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ตามลำพังทันที ทำให้ความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตโดดเดี่ยวโดยไม่มีผู้พบเห็นเพิ่มสูงขึ้น

6.1.2 ปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดความเปราะบาง

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่สัมพันธ์กับความเสี่ยงการตายโดดเดี่ยวประกอบด้วยความเปราะบางหลายมิติ ได้แก่ การเสื่อมถอยของสมรรถภาพร่างกาย ทำให้ไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้ตามปกติ การขาดรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ รวมถึงการขาดเครือข่ายทางสังคม (ศุทธิดา ขวนวัน และคณะ, 2563) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวที่ลูกหลานย้ายออกไปทำงานที่อื่น ส่งผลให้

ผู้สูงอายุต้องอยู่ลำพัง ขาดผู้ดูแลใกล้ชิดที่บ้าน และทำให้การเข้าช่วยเหลือหรือการตรวจพบเหตุฉุกเฉินเป็นไปอย่างล่าช้า

6.2 ผลกระทบและแนวทางการป้องกันในมุมมองนักพัฒนาสังคม

6.2.1 ผลกระทบในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน

ผลกระทบจากการอยู่อาศัยตามลำพังและการเสียชีวิตโดดเดี่ยวสามารถแบ่งได้ 3 ระดับหลัก ได้แก่ ระดับบุคคล ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) การเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำกัด และภาวะสุขภาพจิตที่เสื่อมถอย เช่น ความเหงา ความว้าวุ่น และภาวะซึมเศร้า ระดับครอบครัว เกิดความรู้สึกผิดและความเศร้าโศกเมื่อพบว่าผู้สูงอายุเสียชีวิตลำพัง ซึ่งสะท้อนถึงสายใยความผูกพันในครอบครัวที่ลดลง และระดับชุมชน เกิดการขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้ชุมชนสูญเสียความเข้มแข็งในการดูแลซึ่งกันและกัน และสร้างภาระต่อระบบบริการสาธารณสุขและสวัสดิการ (ศุทธิดา ขวนวัน และคณะ, 2563)

6.2.2 ผลการศึกษาพบว่าแนวทางเชิงปฏิบัติที่สำคัญในการป้องกันปัญหา ได้แก่ การคัดกรองความเหงาและภาวะซึมเศร้า การขยายบริการเยี่ยมบ้าน และการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครชุมชน (อสม./อม.) ในมุมมองของนักพัฒนาสังคม ควรมีการผลักดันนโยบายที่ครอบคลุม เช่น การใช้เทคโนโลยีติดตามและเฝ้าระวังสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง การพัฒนาระบบการดูแลระยะยาว (Long Term Care) และการส่งเสริมระบบชีววิบาลเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลช่วงท้ายของชีวิตอย่างเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2568) ตลอดจนการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

7. สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงที่นำไปสู่การตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในบริบทสังคมไทย ซึ่งผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการจัดการเชิงระบบเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์

7.1 สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผล

7.1.1 สรุปผลการศึกษา : ปัจจัยสำคัญที่สัมพันธ์กับความเสี่ยงการตายโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ ได้แก่ การอยู่อาศัยตามลำพัง ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ การเสื่อมถอยของสุขภาพกายและจิต และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวที่ทำให้ขาด

เครือข่ายสนับสนุน ข้อมูลชี้ให้เห็นว่าประชากรกลุ่มเสี่ยงที่อาศัยอยู่ลำปางมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมีจำนวนมากกว่า 1.3 ล้านคนในปี พ.ศ. 2566

7.1.2 การอภิปรายผล: ปัญหานี้ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องส่วนบุคคล แต่เป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและโครงสร้างครัวเรือน การที่ผู้สูงอายุต้องอยู่ลำพังนำไปสู่สภาวะ "The Long Goodbye" หรือภาวะโดดเดี่ยวเรื้อรัง ซึ่งส่งผลให้การเข้าถึงบริการสาธารณสุขล่าช้า และทำให้เกิดฉุกเฉินทางสุขภาพรุนแรงขึ้นจนถึงขั้นเสียชีวิตโดยไม่มีผู้พบเห็น นอกจากนี้ การที่ชุมชนสูญเสียความเข้มแข็งในการดูแลกันแบบดั้งเดิมยังเป็นปัจจัยเร่งให้ปัญหาการตายโดดเดี่ยวกลายเป็นโจทย์ใหญ่ที่นโยบายสาธารณะต้องเข้ามามีบทบาท

7.2 ข้อเสนอแนะ

7.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติ

การเฝ้าระวังเชิงรุก: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพัฒนาระบบเฝ้าระวังผู้สูงอายุกลุ่มเสี่ยง โดยใช้ชุมชนเป็นฐานและบูรณาการข้อมูลร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุขเพื่อติดตามความเป็นอยู่และคัดกรองภาวะซึมเศร้าอย่างสม่ำเสมอ

การดูแลระยะยาวและสภาวะ: ควรขยายระบบดูแลระยะยาว (Long-Term Care) และระบบชีวภิบาล (Palliative Care) เพื่อรองรับผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังและผู้ป่วยระยะสุดท้าย โดยสนับสนุนการใช้มาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถแสดงเจตจำนงการตายดีตามธรรมชาติ

เทคโนโลยีและความมั่นคง: สนับสนุนการนำเทคโนโลยีมาใช้เฝ้าระวังในที่พักอาศัย ควบคู่ไปกับการส่งเสริมสวัสดิการรายได้และการจ้างงานผู้สูงอายุเพื่อลดความเปราะบางทางเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญ

7.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต

- ควรมีการศึกษาเชิงลึกในเชิงคุณภาพเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง เพื่อทำความเข้าใจความต้องการที่แท้จริงและบริบทของแต่ละพื้นที่

- ควรศึกษารูปแบบความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนและสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อทุกกลุ่มวัย

8. กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้ประสบความสำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยความอนุเคราะห์จากมหาวิทยาลัยพะเยา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานวิจัย และขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษาและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยฉบับนี้

ขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ที่ได้เอื้อเฟื้อข้อมูลสถานการณ์การดูแลผู้สูงอายุ ตลอดจนแนวทางการขับเคลื่อนข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อรองรับประชากรกลุ่มเปราะบาง ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญในการวิเคราะห์และจัดทำข้อเสนอเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบทความวิจัยฉบับนี้

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์และนักวิชาการทุกท่านที่ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการเรียบเรียงและสังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อให้ผลงานบทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย ให้มีความมั่นคงและยั่งยืนสืบไป

9. บรรณานุกรม

- กรมประชาสัมพันธ์. (2568). สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์: ความท้าทายและโอกาสทางเศรษฐกิจของประเทศไทย. สืบค้น 16 กุมภาพันธ์ 2569, จาก <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/435278>
- ประชาชาติธุรกิจ. (2567). สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์. สืบค้น 16 กุมภาพันธ์ 2569, จาก <https://www.prachachat.net/prachachat-highlight/news-1570112>
- ภาดล สุขสถิตย์. (2567). การศึกษาความโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา: การวิจัยแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล. สืบค้น 16 กุมภาพันธ์ 2569, จาก <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/74454/>
- ศุทธิดา ขวนวัน, ภัทรพร ตาสิงห์, ภัณญา อภิพรชัยสกุล, และกาญจนา เทียนลาย. (2563). ผู้สูงอายุอยู่โดดเดี่ยว (แต่) ไม่เดียวดาย (พิมพ์ครั้งที่ 1). สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้น 16 กุมภาพันธ์ 2569, จาก

<https://ipsr.mahidol.ac.th/wp-content/uploads/2022/03/Report-File-572.pdf>

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2568). กรณีศึกษาผู้สูงอายุในประเทศไทย. สืบค้น 16 กุมภาพันธ์ 2569, จาก

<https://www.nationalhealth.or.th/public/articles/th/37>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย. สืบค้น 16 กุมภาพันธ์ 2569, จาก

https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20241209145003_27188.pdf

Thai PBS. (2568). ตายโดดเดี่ยว กรณีปรากฏการณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย. สืบค้น 16 กุมภาพันธ์ 2569, จาก <https://policywatch.thaipbs.or.th/article/life-100>

ปิตาธิปไตยในวันดา: ภายใต้การเป็นประเทศต้นแบบด้านความเท่าเทียมทางเพศ

Patriarchy in Rwanda: under its role as a model country for gender equality

กัญญาณต์ พ่วงกองนะกานต์¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบปิตาธิปไตยของประเทศวันดา ในฐานะการเป็นประเทศที่ถูกยกเป็นต้นแบบ ด้านความเท่าเทียมทางเพศ เนื่องจากเป็นประเทศที่มีสัดส่วนนักการเมืองหญิงสูงที่สุดในโลกโดยมีสัดส่วนสูงถึง 60% ในรัฐสภารวมถึงนโยบายเพื่อสตรีหลังเหตุฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ปี 1994 โดยกำหนดโควตาผู้หญิงอย่างน้อย 30% ในทุกภาคส่วนของรัฐบาล โดยมุ่งเน้นการแก้กฎหมายเพื่อสิทธิสตรีการศึกษา และการให้สตรีมีบทบาทผู้นำในการฟื้นฟูประเทศ ในรัฐธรรมนูญปี 2003 กำหนดโควตาเพศหญิงอย่างน้อย 30% ในสภาและหน่วยงานรัฐ ด้านกฎหมายมีการปฏิรูปกฎหมายจัดความรุนแรงต่อสตรี และส่งเสริมสิทธิการครอบครองทรัพย์สิน ด้านการศึกษาและเศรษฐกิจส่งเสริมให้เด็กหญิงเข้าถึงการศึกษาจนอัตราการรู้หนังสือ ของหญิงสูงกว่าชาย และเพิ่มโอกาสทางการเงิน ด้านการฟื้นฟูให้บทบาทสตรีเป็นแกนนำในการปรองดองและสร้างประเทศ แต่เมื่อเราสังเกตดู ในด้านนโยบายเพื่อสตรีพบว่ายังมีจุดบกพร่องอยู่หลายประการ เช่น ด้านความรุนแรงในสังคมแม้จะมี นโยบายระดับสูงแต่ในวิถีชีวิตจริงยังมีความรุนแรงทางเพศต่อสตรีด้านช่องว่างในชนบทสตรีในชนบทผู้ยากจนยังมีอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรมและบริการสุขภาพทางเพศ ด้านวัฒนธรรมบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมและความคิดแบบชายเป็นใหญ่ยังคงเป็นอุปสรรค หรือแม้แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับนักธุรกิจและนักการเมืองหญิงที่ต้องการลงเลือกตั้งทำขึ้นตำแหน่ง ประธานาธิบดี ในการเลือกตั้งปี 2017 มีภาพเปลือยถูกเผยแพร่ระหว่างการหาเสียงของเธอ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นความสอง มาตรฐาน (Double Standard) ที่นักการเมืองหญิงที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามต้องเผชิญอย่างรุนแรง สิ่งที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนว่า จริงๆ แล้วนโยบายเพื่อสตรีในวันดา รวมถึงสัดส่วนนักการเมืองหญิงตามโควตาของรัฐธรรมนูญวันดาปี 2003

¹ นิสิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

เป็นเพียงการเสแสร้งสนับสนุนความเท่าเทียมทางเพศ (Gender-Washing) เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบอำนาจนิยมของ ประธานาธิบดี Paul Kagame เพื่อให้สามารถขอเงินสนับสนุนจากต่างประเทศได้จากการบรรลุวัตถุประสงค์ของ SDGs5

คำสำคัญ: การเสแสร้งสนับสนุนความเท่าเทียมทางเพศ, ความสองมาตรฐาน, ระบบ पिताธิปไตย, ระบอบอำนาจนิยม, ความเท่าเทียมทางเพศ

Abstract

This article aims to study the patriarchal system in Rwanda, a country often hailed as a model for gender equality due to having the world's highest proportion of female politicians, reaching 60% in parliament. Following the 1994 genocide, pro-women policies established a minimum 30% quota for women across all government sectors, focusing on legal reform for women's rights, education, and leadership roles in national reconstruction. The 2003 Constitution mandated this 30% quota in parliament and state agencies. Legally, reforms were enacted to eliminate violence against women and promote property rights. In education and economy, initiatives helped girls access schooling until female literacy rates surpassed those of males, while also increasing financial opportunities. In terms of recovery, women were given leading roles in reconciliation and nation-building. However, a closer look at these policies reveals several flaws. For instance, regarding social violence, despite high-level policies, sexual violence against women persists in daily life. There is also a rural gap, where poor women in the countryside still face barriers to justice and reproductive health services. Culturally, patriarchal norms and mindsets remain an obstacle. This is

further evidenced by the experiences of female businesswomen and politicians who attempted to challenge President Paul Kagame in the 2017 election. For example, Diane Rwigara was accused of forging signatures required for her application; additionally, nude photos of her were leaked during her campaign. This reflects a severe double standard faced by female politicians who oppose the regime. These events suggest that Rwanda's pro-women policies and the constitutional quotas are merely "gender-washing" to legitimize Kagame's authoritarian regime to be eligible for foreign aid by achieving the objectives of SDG 5

Keywords: Gender-Washing, Double standard, Patriarchy, Authoritarianism, Gender Equality.

1. บทนำ

ประเทศรวันดาก้าวขึ้นเป็นผู้นำระดับโลกในการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ความก้าวหน้า ของรวันดาในด้านความเสมอภาคทางเพศ เกิดขึ้นส่วนหนึ่งในฐานะองค์ประกอบที่จำเป็นของกลยุทธ์การพัฒนาตั้งแต่ กลางทศวรรษ 1990 โดยที่ผู้หญิงมีบทบาทใหม่ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในสังคมและ หัวหน้าครอบครัว ปัจจุบัน บทบาทของ สตรีชาวรวันดาได้รับการยกย่อง ดังที่เห็นได้ชัด ในหลายแง่มุม ความเสมอภาคทางเพศเป็นองค์ประกอบสำคัญของวาระการ พัฒนา โดยมีการสนับสนุนในระดับสูงสุด การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในโครงการเพื่อเพิ่ม โอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับผู้หญิง การแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเพศที่เกิดขึ้นเอง ภายในประเทศ กรอบกฎหมายที่เอื้ออำนวย และสถาบันที่สนับสนุน เช่น “กลไก” ด้านเพศโดยเฉพาะ ได้แก่ กระทรวงส่งเสริมเพศสภาพและครอบครัว สำนักงานติดตาม ด้านเพศสภาพ สภาสตรี แห่งชาติ และสภาสตรีรัฐสภา การจัดหาข้อมูลที่จำแนกตาม เพศสภาพเพิ่มขึ้น และช่วยให้สามารถประเมินตัวชี้วัดหลักได้อย่าง ทันท่วงที ในขณะเดียวกัน ตัวชี้วัดความเท่าเทียมทางเพศก็ได้รับการปรับปรุงอย่างมีนัยสำคัญ

และดัชนีช่องว่างทางเพศปี 2016 ของเวทีเศรษฐกิจโลกจัดอันดับให้วันดาเป็นอันดับ 1 ในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำและปานกลางในการลดช่องว่างทางเพศ วันดา ยังอยู่ในอันดับที่ 5 ของโลก และเป็นหนึ่งในห้าประเทศที่เคยได้คะแนนมากกว่า 80 จาก 100 คะแนน นอกจากนี้ วันดาายังอยู่ในอันดับที่ 2 ของโลกในดัชนีการพัฒนาทางเพศปี 2015 ของสหประชาชาติ และมีระดับความไม่เท่าเทียมทางเพศต่ำที่สุด เมื่อ วัดจากดัชนีความไม่เท่าเทียมทางเพศในแอฟริกาใต้ทะเลทรายซาฮารา (The Unassuming Economist, 2017)

ภายใต้การนำของประธานาธิบดี Paul Kagame ทำให้วันดาเป็นผู้นำระดับโลกด้านความเท่าเทียมทางเพศ โดยมี สัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิงสูงที่สุดในโลก (มากกว่าร้อยละ 60) ผ่านการใช้นโยบายรัฐธรรมนูญกำหนดโควตาที่นั่ง สตรีขั้นต่ำ 30% ในองค์กรตัดสินใจทุกระดับ ส่งผลให้สตรีมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูประเทศหลังความขัดแย้งและการออก กฎหมายคุ้มครองสิทธิ (SDG Move, 2023) การกำหนดโควตารัฐธรรมนูญปี 2003 กำหนดโควตาให้สตรีต้องมีที่นั่งอย่างน้อย 30% ในสภาและหน่วยงานบริหาร และการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนสตรีในรัฐสภารวันดาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและสูงเกินกว่า เป้าหมาย 30% มาโดยตลอด (Thai Publics, 2019) นโยบายส่งเสริมสตรีและการส่งเสริมบทบาท ได้แก่ การปฏิรูปกฎหมาย ครอบครัวและที่ดินเพื่อให้สตรีมีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษในการถือครองทรัพย์สินและมรดก, นโยบายมุ่งเน้นการเข้าถึงการศึกษา ของเด็กผู้หญิงและการดูแลสุขภาพมารดาและทารก, สนับสนุนการเข้าถึงสินเชื่อและการทำธุรกิจของสตรีเพื่อสร้างความ เข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และมาตรการที่เข้มงวดในการป้องกันและปราบปรามความรุนแรงทางเพศและการล่วงละเมิด (SDG Move, 2023) โดยที่ความสำเร็จของวันดาเกิดจากการผลักดันของรัฐบาลหลังยุคฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในปี 1994 ที่เห็นว่าการมีส่วนร่วม ร่วมของสตรีเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน (SDG Move, 2023)

แต่เมื่อมาพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ ที่สอดคล้องกับในเรื่องของความสองมาตรฐาน (Double Standard) ที่เกิด ขึ้นกับผู้หญิงในเมืองของวันดา ทำให้ต้องตั้งคำถามว่าการที่มีสัดส่วนนักการเมืองหญิงในสภาสูงที่สุดในโลกโดยมากกว่า 60%

นั้น เป็นการเสแสร้งสนับสนุนความเท่าเทียมทางเพศ (Gender-Washing) ให้กับรัฐบาลภายใต้การนำของประธานาธิบดี Paul Kagame ที่มีข้อกล่าวหาว่ามีแนวโน้มที่จะปราบปรามนักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนที่ประณามวิธีการปกครองแบบเผด็จการ รวมถึงฝ่ายตรงข้ามในทุกรูปแบบ (Antonio Cascias, 2019) จึงทำให้เป็นสิ่งที่น่าพิจารณาว่า สัดส่วนนักการเมือง หญิงที่มีมากกว่า 60% ในสภาเป็นสิ่งที่ถูกนำมาสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบอำนาจนิยมหรือไม่ โดยการที่ทำให้รัฐบาลมี ปรากฏการณ์ที่ส่งเสริมในด้านสิทธิสตรี รวมถึงการสร้างความชอบธรรมในการบรรลุวัตถุประสงค์ของ SDG 5 คือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal) ข้อที่ 5 ของสหประชาชาติ มุ่งเน้นเรื่อง “บรรลุความเสมอภาคระหว่าง เพศและเพิ่มบทบาทของสตรีและเด็กหญิงทุกคน” (Gender Equality) เพื่อยุติการเลือกปฏิบัติ ความรุนแรง และการแสวงหา ประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้หญิงในทุกรูปแบบ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.) เนื่องจากรัฐบาลประเทศรวันดามีความจำเป็นที่จะต้องขอรับเงินสนับสนุนจากต่างประเทศ (Foreign Aid) ที่จะต้องมีการบรรลุหนึ่งในวัตถุประสงค์ของ SDGs 17 ซึ่งก็มีความพยายามที่จะทำให้มีความสอดคล้องกับการบรรลุวัตถุประสงค์ของ SDGs 5 ด้าน ความเท่าเทียมทางเพศนั่นเอง

ระบอบอำนาจนิยมของประธานาธิบดี Paul Kagame, ความสองมาตรฐาน (Double Standard) ที่เกิดขึ้นกับ นักการเมืองหญิงฝ่ายค้าน, อำนาจในการตัดสินใจของรัฐบาล ที่ส่วนมากยังเป็นการตัดสินใจจากผู้ชายในรัฐบาล สิ่งเหล่านี้ เป็นการค้ำยันระบบปิตาธิปไตยและระบอบอำนาจนิยม โดยการให้ผู้หญิงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของมันหรือไม่?

นักข่าวชาวรวันดา Fred Muvunyi จาก DW Africa กล่าวว่า: เรื่องราวความสำเร็จนี้ปะปนไปด้วยการปั่นกระแส “เมื่อผู้คนตะโกนว่า ‘จำนวนผู้หญิงของเรา ...’ นั้นก็เพื่อการประชาสัมพันธ์” “เมื่อคุณมองลึกลงไปในระดับต่างๆ และสิ่งที่เราควรคาดหวังจากผู้หญิงเหล่านี้ คุณจะไม่เห็นผลลัพธ์” (Fred Muvunyi, 2019) ความล้มเหลวมักถูกปิดบังไว้ ตัวอย่างเช่น ข้อเท็จจริงที่คนไม่ค่อยรู้คือ รัฐมนตรีมีอำนาจน้อยมากและแทบจะไม่สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับงบประมาณของตนเองได้ และใน รัฐสภา ผู้หญิงก็ไม่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย

ในหัวข้อต่างๆ (Fred Muvunyi, 2019) เช่น การลาเพื่อเลี้ยงดูบุตร "การลาคลอดอย่างเป็นทางการในวันดายังคงอยู่ที่ 12 สัปดาห์ ซึ่งน้อยมาก" (Natacha Umutoni, 2019)

Fred Muvunyi ตั้งข้อสังเกตว่า การจัดการกับผู้หญิงฝ่ายค้านในวันดาเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง "หากคุณอ้างว่ากำลัง ส่งเสริมศักยภาพของผู้หญิง แต่ในขณะที่เดียวกันก็จับกุมผู้หญิงเหล่านั้นที่รู้สีกว่าตนเองมีศักยภาพและพร้อมที่จะลงสมัครรับ ตำแหน่งสูงสุดเข้าคุก คุณกำลังพูดถึงการส่งเสริมศักยภาพแบบไหนกัน" เมื่อ Diane Rwigara นักธุรกิจและนักการเมืองหญิง ต้องการทำชิงตำแหน่งประธานาธิบดีกับ Paul Kagame ในการเลือกตั้งปี 2017 คณะกรรมการการเลือกตั้งไม่ยอมรับการลงสมัครรับเลือกตั้งของเธอ เธอถูกกล่าวหาว่าปลอมลายเซ็นที่จำเป็นสำหรับการลงสมัครรับเลือกตั้ง หลีกเลียงภาษี และเรียกร้อง ให้โค่นล้มรัฐบาล นอกจากนี้ ยังมีภาพเปลือยของ Diane Rwigara ถูกเผยแพร่ระหว่างการหาเสียงของเธอ ในเดือนกันยายน 2017 เธอถูกจับกุม และได้รับการยกฟ้องข้อกล่าวหาต่างๆ หลังจากนั้นกว่าหนึ่งปี กรณีนี้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งในเรื่อง ความเท่าเทียมทางเพศในวันดา: เมื่ออิทธิพลของสตรีเพิ่มมากขึ้น พวกเธอก็ยังคงต้องกระทำการภายใต้ข้อจำกัดของระบบ อำนาจนิยม (Fred Muvunyi, 2019)

จากการที่นักการเมืองหญิงฝ่ายตรงข้ามต้องเผชิญกับความสองมาตรฐาน (Double Standard) โดยการลดทอน คุณค่าเพศหญิง ผ่านการปล่อยภาพเปลือยที่เป็นของปลอม รวมถึงการถูกใส่ร้ายป้ายสีอย่างไม่เป็นธรรม เพื่อทำลายชื่อเสียง และกำจัดคู่แข่งทางการเมือง ส่วนนักการเมืองหญิงฝ่ายเดียวกับประธานาธิบดี Paul Kagame ต้องกระทำการต่างๆ ภายใต้ กรอบของอำนาจนิยม รวมถึงอำนาจในการตัดสินใจส่วนใหญ่อยู่นักการเมืองชาย และตัวของประธานาธิบดี Paul Kagame สิ่งเหล่านี้ชัดเจนว่า ประธานาธิบดี Paul Kagame มีความตั้งใจใช้การเสแสร้งสนับสนุนความเท่าเทียมทางเพศ (GenderWashing) มาทำการค้าจนให้กับระบบบิดาธิปไตย โดยการที่สามารถอ้างได้ว่าประเทศมีความชอบธรรมทางการเมืองเพราะมี ความเท่าเทียมทางเพศสูง จากการที่ให้ผู้หญิงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง แม้ว่าท้ายที่สุดอำนาจในการตัดสินใจจะไม่ได้อยู่ที่นักการเมืองหญิงก็ตาม นอกจากนี้ยังเป็นการฟอกขาวให้กับ

ระบอบอำนาจนิยมที่มีการปฏิบัติต่อฝ่ายตรงข้ามอย่างไม่เป็นธรรม ให้ดูเจือจางลงผ่านกระบวนการแสวงสร้างสนับสนุนความเท่าเทียมทางเพศ (Gender-Washing) อีกด้วย

นโยบายส่งเสริมสิทธิสตรี มีการส่งเสริมด้านสิทธิสตรีจริงหรือไม่?

คณะกรรมการว่าด้วยการขจัดความไม่เท่าเทียมทางเพศต่อสตรี (CEDAW) พิจารณารายงานประจำปีของรวันดาใน เดือนพฤษภาคม แม้จะรับทราบถึงความพยายามของรัฐบาลในการส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ แต่แสดงความกังวลเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกันที่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสเผชิญอยู่ รวมถึงสตรีและเด็กหญิงพิการ ตลอดจนสตรีในชนบท สตรีชาวบัตวา และสตรี ผู้ลี้ภัย คณะกรรมการตั้งข้อสังเกตถึงทัศนคติและแบบแผนความคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่ยังคงอยู่ ซึ่งเป็นสาเหตุพื้นฐานของความรุนแรงทางเพศต่อสตรี และแนะนำว่าโทษที่เบาเกินไปสำหรับการข่มขืนในชีวิตสมรส ควรสอดคล้องกับโทษมาตรฐานสำหรับ ความผิดฐานข่มขืน คณะกรรมการยินดีกับมาตรการเพิ่มความรู้ทางการเงินและการเข้าถึงสินเชื่อของสตรี แต่ยังคงกังวล เกี่ยวข้องช่องว่างทางเพศที่สำคัญในการเข้าถึงสินเชื่อและอุปสรรคในการเข้าถึงสินเชื่อ รวมถึงข้อกำหนดด้านหลักประกัน และอำนาจที่จำกัดของสตรีในการจัดการทรัพยากรที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันของคู่สมรส (Amnesty International, 2024)

ความคิดเห็นของนักวิชาการ

Randell และ McCloskey แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายและกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมบทบาทของสตรีในการพัฒนาเศรษฐกิจ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นภาคที่สตรีส่วนใหญ่ทำงาน แต่ก็ยังไม่มีผลกระทบมากนัก (Randell and McCloskey, 2014)

Pamela Abbott และ Dixon Malunda ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะมีจำนวนทางการเมืองสูงในรัฐสภา แต่ก็ไม่ได้ส่งผลให้เกิด ความก้าวหน้าทางด้านกฎหมายสำหรับผู้หญิง หรือยกเลิกนโยบายที่เป็นมิตรต่อผู้หญิง อย่างไรก็ตาม เธอแย้งว่าการที่ผู้หญิงมีบทบาททางการเมืองสูงนั้นอย่างน้อยก็มีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ และได้เพิ่มความเคารพต่อผู้หญิงบางกลุ่ม รวมถึงให้เสียงแก่พวก เธอมากขึ้นในครอบครัวและชุมชน มีความเป็นอิสระมากขึ้นในการตัดสินใจในครอบครัว และเข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้น

ถึงกระนั้น ข้อสรุปของเธอก็คือ สำหรับผู้หญิงส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบทนั้น แทบไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปเลย (Pamela Abbott and Dixon Malunda, 2016)

Pamela Abbott และ Dixon Malunda นอกจากนี้ยังรับรองธรรมเนียมการจ่ายสินสอดอย่างชัดเจน ซึ่งเกี่ยวข้อง กับการที่ว่าที่สามีจ่ายเงินให้กับบิดาของเจ้าสาว และยังคงให้อำนาจศาลครอบครัวที่ไม่เป็นทางการในการยึดที่ดินจากหญิงม่าย หากพิจารณาแล้วว่าพวกเธอไม่ได้ดูแลสามีของตนในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือไม่ได้ดูแลเพื่อประโยชน์ของบุตรของตน

องค์กรหลักที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของสตรีคือ สมาสตรีแห่งชาติ แต่ผู้แทนส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัครที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน ยกเว้นในระดับสูงสุด และยังขาดแคลนทรัพยากร รัฐบาลมีแนวโน้มที่จะกีดกันองค์กรภาคประชาสังคม และในระดับที่มีอยู่ก็มักจะกำหนดให้องค์กรเหล่านั้นทำงานตามวาระของรัฐบาลมากกว่าที่จะเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลง ทางกฎหมายและนโยบายเพื่อส่งเสริมสิทธิสตรี การตัดสินใจและการดำเนินนโยบายเป็นแบบจากบนลงล่าง มีการสื่อสาร ข้อความไปยังประชาชนในการประชุมหมู่บ้าน และพวกเขาถูกคาดหวังให้เห็นด้วยว่าพวกเขาสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างจริงจังในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนโยบายของรัฐบาล ในขอบเขตที่ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินงานตามนโยบาย แม้แต่ในพื้นที่สำหรับการมีส่วนร่วมเหล่านี้ สตรีก็มักจะได้รับการเป็นตัวแทน น้อย และมีพื้นที่น้อยในการเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของตนในฐานะสตรี สตรีมักไม่สามารถเข้าร่วมการประชุมที่หารือเกี่ยวกับ การดำเนินงานตามนโยบายในระดับท้องถิ่นได้ เนื่องจากภาระหน้าที่อื่นๆ และโดยทั่วไปแล้วมักจะได้รับ การเป็นตัวแทนน้อยใน ตำแหน่งผู้นำองค์กรในชุมชน สตรีมีความเข้าใจในสิทธิของตนน้อย ทักษะการเรียกร้องสิทธิก็ต่ำ และโดยทั่วไปแล้ว พวกเธอไม่สามารถทำให้ประเด็นสิทธิสตรีได้รับการให้ความสำคัญในวาระการประชุมระดับท้องถิ่นได้ ดังนั้นโดยทั่วไปแล้ว สตรีจึงขาด ‘เสียง’ และความสามารถในการตรวจสอบรัฐบาล

การพึ่งพากลไกการไกล่เกลี่ยแบบไม่เป็นทางการอย่างหนักทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบ เนื่องจากความเข้าใจเรื่องสิทธิ สตรีที่ยังไม่ดีพอ และค่านิยมดั้งเดิมที่ยังคง

ครอบงำอยู่ ซึ่งมองว่าผู้หญิงเป็นพลเมืองชั้นสอง เป็นผู้พึ่งพาของบิดาและสามี นโยบายความช่วยเหลือที่เน้นการใช้ความช่วยเหลือเพื่อดำเนินตามวาระของรัฐบาลเอง และการใช้กลไกของรัฐบาลควบคุมไปกับการนำแนวทางแบบครอบคลุมทั้งภาคส่วนมาใช้ ทำให้เงินทุนที่มีอยู่สำหรับองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ และองค์กรภาคประชาสังคม ลดลง ซึ่งหมายความว่าองค์กรที่ทำงานในระดับรากหญ้าเพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้กับชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับความสำคัญของ สิทธิสตรีและการเสริมสร้างศักยภาพของผู้หญิง ตลอดจนการทำงานร่วมกับผู้หญิงเพื่อสร้างขีดความสามารถในการเรียกร้อง และใช้สิทธิของตน

ความไม่เท่าเทียมกันด้านการดำรงอยู่ บรรทัดฐานและค่านิยมดั้งเดิมยังคงมีอิทธิพลอย่างมากในพื้นที่ชนบท ผู้ชาย ถูกมองว่ามีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลให้ภรรยาและลูกสาวประพฤติตนดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งภรรยา และความคาดหวังว่า ผู้ชายจะต้องเป็นคนซื้อตรง ลูกสาวต้องเป็นหญิงพรหมจรรย์ และแม่เฒ่าต้องมีคุณธรรม หญิงสาวโสเภณีถูกกล่าวหาว่าเป็นโสเภณี หากพวกเธอใช้ยาคุมกำเนิด ภรรยาและแม่ที่ดีจะทำงานหนักและดูแลให้ครอบครัวมีอาหารกิน แต่แทบไม่มีอำนาจควบคุม ทรัพยากรและคาดหวังว่าจะปลื้มตัวออกจากสังคม เมื่อภรรยาไม่มีลูก เธอจะถูกมองว่าขาดความรับผิดชอบ และมักจะถูกหย่าร้างเสมอ ที่ดิน แม้ว่าภรรยาจะเป็นเจ้าของร่วมตามกฎหมาย ก็กล่าวกันว่าแท้จริงแล้วเป็นของสามี ซึ่งเป็นผู้ควบคุมในครัวเรือน ผู้ชายถูกกล่าวว่ามีสิทธิ์ที่จะตีภรรยาหากพวกเธอประพฤติตัวไม่เหมาะสม

แนวคิดชายเป็นใหญ่ไม่ได้จำกัดแค่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว แต่ยังขยายไปสู่ความสัมพันธ์ในชุมชนโดยทั่วไป ด้วย สิ่งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดบทบาทที่ผู้หญิงสามารถมีได้ในทางการเมืองระดับท้องถิ่นและตำแหน่งที่มีอำนาจ นอกจากนี้ ค่านิยมเหล่านี้ยังเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจขององค์กรระดับข้อพิพาทอย่างไม่เป็นทางการเมื่อต้องจัดการกับกรณี ความรุนแรงในครอบครัวและข้อพิพาทเรื่องที่ดินที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ปัญหาที่ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถเรียกร้องอะไรในสิทธิ์ของตนได้นั้น ไม่ใช่เพราะความไม่รู้กฎหมาย แต่เป็นเพราะการครอบงำค่านิยมชายเป็นใหญ่ดั้งเดิมต่างหาก (Pamela Abbott and Dixon Malunda, 2016)

Debusser และ Ansom ในขณะที่เจตจำนงทางการเมืองที่เข้มแข็งและนโยบายด้านเพศสภาพที่มุ่งเน้นเป้าหมาย นั้น เปิดโอกาสให้ส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศได้ แต่ศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงของนโยบายดังกล่าวกลับถูกบั่นทอนด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจพื้นฐาน (ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากการลงทุนในผู้หญิง) ที่ละเลยแรงงานในครัวเรือนของผู้หญิงขอบเขตที่จำกัดขององค์กรภาคประชาสังคมในการมีอิทธิพลต่อนโยบาย และการขาดการมีส่วนร่วมจากระดับรากหญ้า นอกจากนี้ยังถูกบั่นทอนด้วยการมุ่งเน้นเป้าหมายเชิงปริมาณ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินนโยบายด้านเพศสภาพเป็นไปอย่างเป็นทางการเท่านั้น ดังนั้น ในทางตรงกันข้ามกับผู้ที่เน้นย้ำถึงความก้าวหน้าทางกฎหมาย การเมือง และเศรษฐกิจที่สำคัญที่ผู้หญิง ได้รับ เช่น Randell และ McCloskey พวกเขากลับตั้งคำถามว่าความก้าวหน้าเหล่านี้มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อ ความสัมพันธ์ทางเพศแบบดั้งเดิมที่กดขี่และเอารัดเอาเปรียบผู้หญิงในวันต่อมาโดยตลอดหรือไม่ (Debusser and Ansom, 2013)

โดยสรุปแล้วนโยบายส่งเสริมด้านสิทธิสตรีต่างๆ ที่ในทางปฏิบัติแล้วท้ายที่สุดก็มิได้ทำให้ชีวิตผู้หญิงเกิดการเปลี่ยนแปลงมากแต่อย่างใด การปฏิบัติจริงของนโยบายความเท่าเทียมทางเพศในหลายๆนโยบาย ตัวอย่างเช่น การถือครอง ที่ดิน ท้ายที่สุดสิทธินั้นก็ตกเป็นของผู้ชายเสียส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบชนบทที่ระบบปิตาธิปไตยและบทบาททางเพศ สภายังคงถูกปฏิบัติอย่างเข้มข้น ผู้หญิงยังคงถูกคาดหวังในบทบาทที่จะต้องมีลูก ดูแลบ้านและครอบครัว ตามแบบฉบับของ ระบบปิตาธิปไตย และมีความเสี่ยงที่จะตกเป็นเป้าของการใช้ความรุนแรง รวมถึงโครงสร้างการเมืองก็มิได้ให้การเมืองหญิงมี บทบาทในการมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆร่วมกับรัฐบาล และขับเคลื่อนนโยบายที่มีผลดีต่อผู้หญิงอย่างจริงจัง

ความต้องการบรรลุวัตถุประสงค์ของรวันดาในส่วนของ SDGs5 ด้านความเท่าเทียมทางเพศ เพื่อเงินสนับสนุน (Foreign Aid) จากต่างประเทศ กับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงภายใต้มุมมองของประเทศตะวันตกต่อรวันดา ว่าเป็นความสำเร็จและบรรลุ วัตถุประสงค์

ความช่วยเหลือจากต่างประเทศมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ประเทศผู้ให้ ความช่วยเหลือและองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานร่วมกันเพื่อจัดหาทรัพยากรทางการเงิน ความเชี่ยวชาญ และการสนับสนุนเพื่อช่วยประเทศผู้รับความช่วยเหลือสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่ยั่งยืนและส่งเสริมการพัฒนาอย่างเท่าเทียม ซึ่งมีความสำคัญ อย่างยิ่งต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการของสหประชาชาติ (SDGs) ภายในปี 2030 ซึ่งมุ่งเน้นการยุติ ความยากจน การปกป้องโลก และการสร้างความเจริญรุ่งเรือง ปัจจุบันช่องว่างทางการเงินประจำปีสำหรับ SDGs มีมูลค่าเกิน 3.7 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยความช่วยเหลือส่วนใหญ่สนับสนุนด้านสุขภาพ การศึกษา และโครงสร้างพื้นฐาน แม้ว่าจะมี ช่องว่างทางการเงินที่สำคัญอยู่ก็ตาม (World Trade Organization, 2022)

จากเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดาเมื่อปี 1994 ทำให้ประเทศเสียหายอย่างหนัก ประชาคมระหว่าง ประเทศส่วนใหญ่มองว่ารัฐบาลรวันดาเป็น “พันธมิตรด้านการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ” พวกเขาเชื่อว่าประเทศนี้ใช้ความ ช่วยเหลือจากนานาชาติอย่างมีประสิทธิภาพในการดำเนินกลยุทธ์การฟื้นฟูและพัฒนา ชื่อเสียงของรวันดามาจากการที่รัฐบาลมี ศักยภาพสูงในการดำเนินนโยบายโดยมีการทุจริตน้อยที่สุด ซึ่งทำให้มั่นใจได้ว่าไม่มีความช่วยเหลือหรือทรัพยากรธรรมชาติใด ถูกนำไปใช้ในทางที่ผิดหรือสูญเปล่า รวันดามีประวัติที่ดีในการให้ความช่วยเหลือไปสู่แผนนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน และส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความช่วยเหลือจากต่างประเทศแก่รวันดาแสดงให้เห็นผลลัพธ์ที่น่าชื่นชมและเป็นตัวอย่าง สำหรับประเทศอื่นๆ (Mathieu Pare, 2024)

นับตั้งแต่ปี 1994 รวันดาและพรรคการเมืองที่ปกครองประเทศอย่างพรรคแนวร่วมรักชาติรวันดา (Rwandan Patriotic Front) ได้รับการพิจารณาว่าเป็น “ประเทศขวัญใจผู้บริจาค” จากประชาคมระหว่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นเพราะความก้าวหน้าหลังความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดในแคว้นสตรี ซึ่งขับเคลื่อนโดยโครงการริเริ่มของรัฐบาล

อัตราการเป็นตัวแทนของผู้หญิงในรัฐสภารวันดาที่สูงถึง 61% แต่ไม่ได้ส่งผลให้เกิดความเท่าเทียมหรือการ เสริมสร้างศักยภาพให้แก่ผู้หญิงและเด็กหญิงในรวันดา นอกเหนือจากตัวชี้วัดทางการเมือง ผู้หญิงในรวันดาต้องดิ้นรนเพื่อได้รับ การยอมรับสิทธิในที่ดิน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของพวกเธอในฐานะผู้มีบทบาทอิสระ ผลกระทบจากชนชั้นและเพศสภาพสะท้อนให้เห็นในข้อมูลของธนาคารโลก

ปี 2020 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มีผู้หญิงเพียง 5% เท่านั้น ที่เป็นเจ้าของที่ดินโดยลำพัง (เช่น ไม่มีสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้ชาย) เทียบกับผู้ชาย 17.7%

รัฐบาลรวันดาออกข้อจำกัดในการประกอบธุรกิจขนาดเล็กที่ไม่เป็นทางการ เช่น การขายผลไม้ การขายสินค้าตาม ท้องถนน หรือการค้าประเวณี ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้หญิง นโยบายเหล่านี้มีจุดประสงค์เพื่อ "พัฒนาเศรษฐกิจของรวันดาให้ ทันสมัย" และเป็นหัวใจสำคัญของ แผนวิสัยทัศน์ปี2020ของรัฐบาล แต่กลับทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในความเสี่ยงต่อการถูกจับกุม และการถูกทำร้ายจากตำรวจ

ในอดีต สมาชิกรัฐสภาหญิงไม่เคยท้าทายแนวทางของพรรค และแทบไม่เคยเรียกร้องให้มีการแก้ไข "ประเด็นสตรี" ในสิ่งที่ผู้ให้ความช่วยเหลือจากตะวันตกมองว่าเป็นเวทีประชาธิปไตยที่ปราศจากข้อผิดพลาดสำหรับการส่งเสริมความเท่าเทียม กัน จำนวนสมาชิกรัฐสภาหญิงเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะจัดผลกระทบทางเพศของกฎหมายที่มีต่อสตรีชาวรวันดาได้และรูปแบบการจัดสรรความช่วยเหลือทวิภาคีในปัจจุบันไม่ได้คำนึงถึงความเกี่ยวพันกันของชนชั้น ศาสนา หรือ ชชาติพันธุ์ในประเด็นเรื่องความเท่าเทียมทางเพศ และสิทธิสตรีแต่กลับใช้วิธีการแบบเหมาจ่ายที่ให้ความสำคัญกับตัวชี้วัดต่างๆ เช่น จำนวนเด็กหญิงในโรงเรียน หรือจำนวนสตรีในรัฐสภา มากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในวงกว้าง ส่งผลให้ประเทศต่างๆ อาจมีสัดส่วนสตรีในรัฐสภาสูง แต่กลับมีอันดับความเหลื่อมล้ำทางเพศต่ำ (Anna Williams, 2024)

สรุป

การส่งเสริมด้านสิทธิสตรีของรัฐบาลประเทศรวันดานั้น เป็นการแสวงส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ (GenderWashing) เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบอำนาจนิยมที่มีปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนของประธานาธิบดี Paul Kagame ในสายตาชาวโลก จากกรณีที่เกิดขึ้นกับนักการเมืองหญิงฝ่ายตรงข้าม ถึงแม้ว่าจำนวนนักการเมืองหญิงในสภาจะมีมากกว่า 60% แต่อำนาจในการตัดสินใจเรื่องสำคัญภายในรัฐบาลก็ยังคงเป็นนักการเมืองชาย รวมถึงผู้หญิงที่จะอยู่รอดได้ในระบอบ อำนาจนิยมของประธานาธิบดี Paul Kagame ก็จะต้องปรับตัวเข้ากับระบอบและต้องปรับตัวเข้ากับระบบปิตาธิปไตย ที่ฉาบหน้าว่าส่งเสริมด้านสิทธิสตรี เพื่อให้ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งที่ค้ำยันระบบปิตาธิปไตยให้มี

ความแข็งแกร่งขึ้น จากการที่ผู้หญิงได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาระบบปีตาธิปไตยที่เป็นระบบชายเป็นใหญ่เสียเอง หากไม่ปรับตัวเข้ากับระบอบอำนาจนิยมและ ระบบปีตาธิปไตย นอกจากจะเผชิญกับการปราบปรามแล้ว ก็จะต้องเผชิญกับความสองมาตรฐาน (Double Standard) ซึ่งเป็น การลดทอนคุณค่าเพศหญิงอย่างรุนแรง รวมถึงการฉ้อฉลให้รัฐบาลดูเข้ากับวัตถุประสงค์ของ SDG 5 ด้านความเท่าเทียมทาง เพศ เพื่อให้ได้รับเงินสนับสนุนจากต่างประเทศ (Foreign Aid) ในฐานะประเทศยากจนที่จะนำเงินไปพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ เกณฑ์ในการตัดสินว่าประเทศนั้นๆ มีความเท่าเทียมทางเพศหรือไม่ ข้าพเจ้าให้ความเห็นว่าไม่ควรตัดสินที่จำนวนของ นักการเมืองหญิงในสภา แต่ควรตัดสินจากเกณฑ์ที่ว่า นักการเมืองหญิงในสภานั้นมีอำนาจในการตัดสินใจและอิสรภาพในการ ตัดสินใจเรื่องสำคัญมากน้อยเพียงใด มีสิทธิเท่าเทียมกับนักการเมืองชายหรือไม่ จะเป็นการดีกว่าในการตัดสินว่าประเทศนั้นมี ความเท่าเทียมทางเพศอย่างแท้จริงหรือไม่

บรรณานุกรม

- Abbott, P., & Malunda, D. (2016). The promise and the reality: Women's rights in Rwanda. *African Journal of International and Comparative Law*, 24(4), 561–581.
- Amnesty International. (2024). Rwanda 2024. <https://www.amnesty.org/en/location/africa/east-africa-the-horn-and-great-lakes/rwanda/report-rwanda/>
- Cascais, A. (2019, July 3). Rwanda – Real equality or gender-washing. DW. <https://www.dw.com/en/rwanda-real-equality-or-gender-washing/a-47804771>
- Paré, M. (2024, June 4). Foreign aid to Rwanda. The Borgen Project. <https://borgenproject.org/foreign-aid-to-rwanda/>
- ThaiPublica. (2019, March 6). ส.ส.หญิงในสภาทั่วโลกเพิ่มขึ้น รวันดาอันดับหนึ่ง คว้าที่นั่งสูงสุด-ไทยอันดับ 182 จากเลือกตั้งปี 2557. <https://thaipublica.org/2019/03/woman-in-parliament-politics/>
- The Unassuming Economist. (2017, July 13). Staying the role model:

Advancing gender equality in Rwanda.

<https://unassumingeconomist.com/2017/07/staying-the-role-model-advancing-gender-equality-in-rwanda/>

Williams, A. (2024, January 8). Aid for gender equality has become about metrics not change. Africa at LSE.

<https://blogs.lse.ac.uk/africaatlse/2024/01/08/aid-for-gender-equality-has-become-about-metrics-not-change/>

World Trade Organization. (n.d.). Aid for trade and the sustainable development goals.

https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/a4tatglc22_chap3_e.pdf

แพรวพรรณ ศิริเลิศ. (2566, 30 มิถุนายน). SDG Updates | บทบาท “ผู้หญิง” ในพื้นที่ทางการเมือง ต้องเผชิญกับความท้าทายใดในเส้นทางนี้. SDG Move.

<https://www.sdgmovement.com/2023/06/30/sdg-updates-women-participation-in-politics/>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). เป้าหมายที่ 5: บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศ และเพิ่มบทบาทของสตรีและเด็กหญิงทุกคน.

SDGs Thailand. <https://sdgs.nesdc.go.th/goal-5/>

การใช้ดนตรีพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ
และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชน
The Use of Traditional Music to Promote Elderly Well – Being and
Strengthen Intergenerational Relationships in the Community

รินรณี ปงอ้อคำ¹, สุชานันท์ สิงห์ทอง²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการใช้ดนตรีพื้นเมืองในการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ 2) ศึกษาการใช้ดนตรีพื้นเมืองในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชนในชุมชน และ 3) ศึกษาผลของกิจกรรมดนตรีพื้นเมืองต่อการรับรู้คุณค่าของดนตรีพื้นเมืองของผู้เข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมโครงการ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 32 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม ก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสังเกตพฤติกรรมระหว่างการทำกิจกรรม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความคิดเห็นต่อการประชาสัมพันธ์ดนตรีพื้นเมืองในระดับสูงมาก ($\bar{x} = 4.45$, S.D. = 0.55) ด้านการเสริมสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ระหว่างวัยอยู่ในระดับสูงมาก โดยด้านความเข้าใจมีค่าเฉลี่ย 4.53 (S.D. = 0.53) และด้านความสัมพันธ์มีค่าเฉลี่ย 4.54 (S.D. = 0.51) นอกจากนี้ การส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมดนตรีพื้นเมืองอยู่ในระดับสูงมาก ($\bar{x} = 4.55$, S.D. = 0.51) สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ดนตรีพื้นเมืองเป็น

^{1,2} นิสิตระดับปริญญาบัณฑิต หลักสูตรควบปริญญาตรี 2 ปริญญา หลักสูตรการศึกษบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา วิทยาลัยการศึกษา และหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

สื่อกลางสามารถส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัย และช่วยให้ผู้เข้าร่วมตระหนักถึงคุณค่าของดนตรีพื้นเมืองในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

คำสำคัญ: ดนตรีพื้นเมือง, สุขภาพผู้สูงอายุ, ความสัมพันธ์ระหว่างวัย, การเรียนรู้ระหว่างวัย, การพัฒนาชุมชน

Abstract

This research aimed to: (1) investigate the use of traditional music in promoting the well-being of older adults, (2) examine the role of traditional music in strengthening intergenerational relationships between older adults and youth in the community, and (3) explore the effects of traditional music activities on participants' awareness of the value of local musical heritage. The sample consisted of 32 older adults and youths who participated in the project and were selected through purposive sampling. The research instruments included pre- and post-activity questionnaires, semi-structured interviews, and behavioral observation forms. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, while qualitative data were analyzed through content analysis.

The findings revealed that participants reported a very high level of satisfaction with the promotion of traditional music ($\bar{x} = 4.45$, S.D. = 0.55). The activities also achieved very high levels of success in enhancing intergenerational understanding ($\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.53) and strengthening relationships between older adults and youth ($\bar{x} = 4.54$, S.D. = 0.51). Furthermore, the activities effectively promoted both the physical and mental well-being of older adults ($\bar{x} = 4.55$, S.D. = 0.51). These findings indicate that traditional music serves as an effective medium for promoting older adults' well-being, fostering intergenerational

relationships, and encouraging greater appreciation of local cultural heritage within the community.

Keywords: Traditional music; Older adults' well-being; Intergenerational relationships; Intergenerational learning; Community development

1. บทนำ

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) และกำลังก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super-aged Society) อันเป็นผลมาจากอัตราการเกิดที่ลดลงและประชาชนมีอายุยืนยาวมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวส่งผลให้จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ประชากรวัยแรงงานลดลงส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการจัดบริการด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุจำนวนมากไม่น้อยเผชิญกับปัญหาสุขภาพเรื้อรัง การเสื่อมถอยของสมรรถภาพทางร่างกาย การลดลงของบทบาททางสังคม ความโดดเดี่ยว และการขาดปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวและคนต่างวัย ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อสุขภาวะทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และคุณภาพชีวิตโดยรวม

การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในปัจจุบันจึงมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสังคมมากกว่าการดูแลสุขภาพโรคเพียงอย่างเดียว แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ได้แสดงศักยภาพ ถ่ายทอดประสบการณ์ และมีบทบาทในชุมชนซึ่งช่วยลดความโดดเดี่ยว เพิ่มความภาคภูมิใจในตนเอง และส่งเสริมคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงผู้สูงอายุกับเยาวชนยังเป็นแนวทางสำคัญในการลดช่องว่างระหว่างวัย สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

ดนตรีพื้นเมืองเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญา อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของชุมชน อีกทั้งยังเป็นสื่อกลางที่เปิดโอกาสให้คนทุกช่วงวัยสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกันได้ การร้องเพลง การบรรเลงดนตรี และการเรียนรู้ดนตรีพื้นเมืองร่วมกันช่วยกระตุ้นการเคลื่อนไหวของร่างกาย ส่งเสริมอารมณ์เชิงบวก ลดความเครียด

และเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีและวัฒนธรรมแก่เยาวชน ส่วนเยาวชนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเกิดความเข้าใจบทบาทของผู้สูงอายุ จึงก่อให้เกิดการเรียนรู้และความสัมพันธ์ระหว่างวัยควบคู่ไปกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาผลของดนตรีต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ รวมทั้งงานวิจัยด้านการเรียนรู้และความสัมพันธ์ระหว่างวัยที่ชี้ให้เห็นว่าการทำกิจกรรมร่วมกันช่วยเพิ่มความเข้าใจ ลดอคติ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ศึกษาการใช้ ดนตรีพื้นเมือง เป็นสื่อกลางในการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุควบคู่กับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยในบริบทของชุมชนยังมีจำนวนจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาที่บูรณาการการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการพัฒนาสุขภาวะและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

จากช่องว่างขององค์ความรู้ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงศึกษาการใช้ดนตรีพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชน โดยดำเนินกิจกรรมผ่านโครงการ “ปิงทั้งกาย ปิงทั้งใจ ดนตรีสูงวัยสู่ใจวัยรุ่น” ซึ่งใช้ดนตรีพื้นเมืองเป็นสื่อกลางในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชน การวิจัยมุ่งศึกษาผลของกิจกรรมต่อการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย และการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของดนตรีพื้นเมืองในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนอื่นได้อย่างเหมาะสม

2. วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

2.1 เพื่อศึกษาผลของการใช้ดนตรีพื้นเมืองต่อการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุในชุมชน

2.2 เพื่อประเมินผลของการใช้ดนตรีพื้นเมืองในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชนในชุมชน

2.3 เพื่อศึกษาการรับรู้คุณค่าและความสำคัญของดนตรีพื้นเมืองของผู้เข้าร่วมกิจกรรมภายหลังการดำเนินโครงการ

3. คำถามงานวิจัย

จากแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และการใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคม โครงการ “ปิงทั้งกาย ปิงทั้งใจ ดนตรีสูงวัยสุขใจวัยรุ่น” จึงมุ่งศึกษาแนวทางการใช้ดนตรีพื้นเมืองเป็นสื่อกลางในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเยาวชนในชุมชน โดยมีคำถามวิจัยดังต่อไปนี้

1. การใช้ดนตรีพื้นเมืองในกิจกรรมของโครงการสามารถช่วยส่งเสริมสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตของผู้สูงอายุได้อย่างไร
2. การทำกิจกรรมดนตรีร่วมกันสามารถช่วยสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้สูงอายุและวัยรุ่นในชุมชนได้อย่างไร
3. การเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีพื้นเมืองส่งผลต่อความรู้สึกและทัศนคติของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างไร

4. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหลายด้าน ทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ แนวคิดด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของดนตรีในการพัฒนาคุณภาพชีวิต นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งช่วยสนับสนุนว่ากิจกรรมดนตรีสามารถส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ

การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีในสังคม แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุเน้นให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและมีบทบาทในชุมชน ซึ่งจะช่วยลดความรู้สึกโดด

เดียว และเพิ่มความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ยังช่วยส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ เนื่องจากการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นสามารถสร้างความสนุกสนาน ผ่อนคลาย ความเครียด และช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (สุภางค์ จันทวานิช, 2559)

4.1.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ

การมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมด้านวัฒนธรรม สังคม หรือกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความสามารถและประสบการณ์ของตนเองในการทำประโยชน์ให้กับสังคม อีกทั้งยังช่วยสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลในชุมชนและลดปัญหาความโดดเดี่ยวทางสังคม (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565)

4.1.2 แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านสุขภาพร่างกายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และโอกาสในการทำกิจกรรมที่มีความหมายต่อชีวิต การส่งเสริมกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกถึงความสามารถของตนเองจะช่วยเพิ่มความภาคภูมิใจในตนเอง และทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองยังคงมีบทบาทในสังคม (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566)

4.2 ดนตรีพื้นเมืองกับการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม

ดนตรีพื้นเมืองเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และภูมิปัญญาของชุมชน การนำดนตรีพื้นเมืองมาใช้ในกิจกรรมของชุมชนจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ดนตรีสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ช่วยเชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกัน และสร้างบรรยากาศแห่งความสนุกสนานและความเป็นมิตร (สุภางค์ จันทวานิช, 2559) นอกจากนี้ การทำกิจกรรมดนตรีร่วมกันยังช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน โดยเฉพาะการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนต่างช่วงวัย ซึ่งจะช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและส่งเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกัน

4.2.1 บทบาทของดนตรีต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต

กิจกรรมดนตรีสามารถช่วยกระตุ้นการทำงานของร่างกายและสมอง รวมถึงช่วยสร้างความรู้สึกผ่อนคลายและลดความเครียด การเล่นดนตรีหรือการฟังดนตรีสามารถช่วย

สร้างความสุขและเพิ่มพลังทางจิตใจให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ที่อาจมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยลง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565)

4.2.2 ดนตรีพื้นเมืองกับการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัย

ดนตรีพื้นเมืองสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชน ผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นเมืองและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับเยาวชน ขณะเดียวกันเยาวชนก็สามารถเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้สูงอายุ กิจกรรมดังกล่าวจึงช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างคนต่างวัย และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชน

5. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การใช้ดนตรีพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชน” เป็นการวิจัยเชิงประเมิน (Evaluation Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการใช้ดนตรีพื้นเมืองในการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยภายหลังการดำเนินกิจกรรมโครงการ

5.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมดนตรีพื้นเมืองในชุมชนวัดแม่กาห้วยเคียน จังหวัดพะเยา
กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 32 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมตลอดระยะเวลาดำเนินโครงการและสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินกิจกรรมได้ โดยกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย เยาวชน จำนวน 26 คน ผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน และประชาชนทั่วไป จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 32 คน

5.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นหลังการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 การประเมินผลด้านการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 3 การประเมินผลด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย
ตอนที่ 4 การประเมินการรับรู้คุณค่าและความสำคัญของดนตรีพื้นเมือง
แบบสอบถามเป็นมาตราประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale)

5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินโครงการ “ป๊องทั้งกาย ป๊องทั้งใจ ดนตรีสูงวัยสู้ใจวัยรุ่น” ระหว่าง
เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2568 ถึงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 รวมระยะเวลา 4 เดือน

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่

- ความถี่ (Frequency)
- ร้อยละ (Percentage)
- ค่าเฉลี่ย (Mean)
- ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

โดยใช้เกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย 5 ระดับ เพื่ออธิบายระดับความคิดเห็นของ
ผู้เข้าร่วม

6. ผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 32 คน โดยนำเสนอ
ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ดนตรีพื้นเมือง
การสร้างทศวรรษแห่งความเข้าใจระหว่างวัย และการส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตของ
ผู้สูงอายุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

	ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน n = 32	ร้อยละ (100.0)
เพศ			
	ชาย	7	21.9
	หญิง	19	59.4
	LGBTQ+	6	18.8

อายุ	18	2	6.3
	19	3	9.4
	20	10	31.3
	21	9	28.1
	22	2	6.3
	37	1	3.1
	42	1	3.1
	65	1	3.1
	70	1	3.1
	72	1	3.1
	75	1	3.1
สถานภาพ			
	นักศึกษา/นิสิต	27	84.4
	อาจารย์/พนักงาน/ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย	2	6.3
	ประชาชนทั่วไป	3	9.4

จากตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนทั้งสิ้น 32 ราย ประกอบด้วย เพศ อายุ และสถานภาพ

เพศ กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 59.4) มากกว่าเพศชาย (ร้อยละ 21.9) และกลุ่ม LGBTQ+ (ร้อยละ 18.8) ตามลำดับ

อายุ กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 20 ปี (ร้อยละ 31.3) รองลงมาคือ อายุ 21 ปี (ร้อยละ 28.1) อายุ 19 ปี (ร้อยละ 9.4) อายุ 18 ปี และอายุ 22 ปี ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ (ร้อยละ 6.3) ส่วนกลุ่มที่มีช่วงอายุตั้งแต่ 37 ปีขึ้นไป (ได้แก่ อายุ 37 ปี, 42 ปี, 65 ปี, 70 ปี, 72 ปี และ 75 ปี) มีสัดส่วนน้อยที่สุดในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ (ร้อยละ 3.1) ตามลำดับ

สถานภาพ กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นนักศึกษา/นิสิต (ร้อยละ 84.4) รองลงมา คือ ประชาชนทั่วไป (ร้อยละ 9.4) และอาจารย์/พนักงาน/เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย (ร้อยละ 6.3) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 การประเมินผลด้านการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ การประชาสัมพันธ์ดนตรีพื้นเมืองให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

คำถามวัตถุประสงค์ที่ 1	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1.สื่อประชาสัมพันธ์ของโครงการทำให้ท่านรู้จักดนตรีพื้นเมืองมากขึ้นในระดับใด	4.44	0.56
2.หลังจากชมสื่อประชาสัมพันธ์ของโครงการท่านเข้าใจดนตรีพื้นเมืองมากขึ้นในระดับใด	4.41	0.56
3.สื่อของโครงการทำให้ท่านเห็นความน่าสนใจของดนตรีเพียงใด	4.41	0.56
4.สื่อของโครงการทำให้ท่านรู้สึกว่าคุณค่าดนตรีพื้นเมืองใกล้ตัวเพียงใด	4.53	0.51
5.หลังจากชมสื่อท่านสนใจเรียนรู้ดนตรีพื้นเมืองเพียงใด	4.47	0.57
รวม	4.45	0.55

จากตารางที่ 2 พบว่า การประเมินผลด้านการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ การประชาสัมพันธ์ดนตรีพื้นเมืองให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นโดยใช้สื่อของโครงการทำให้ท่านรู้สึกว่าคุณค่าดนตรีพื้นเมืองใกล้ตัว อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53) แต่ยังมีความรู้ด้านการส่งเสริม ในระดับปานกลางเท่านั้นได้แก่ (1) หลังจากชมสื่อท่านสนใจเรียนรู้ดนตรีพื้นเมือง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47) (2) สื่อประชาสัมพันธ์ของโครงการทำให้ท่านรู้จักดนตรีพื้นเมืองมากขึ้น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.44) และ (3) หลังจากชมสื่อประชาสัมพันธ์

ของโครงการท่านเข้าใจดนตรีพื้นเมืองมากขึ้น และสื่อของโครงการทำให้ท่านเห็นความ
น่าสนใจของดนตรี โดยมี (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.41) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 การประเมินผลด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย
การสร้างความรู้ความเข้าใจและความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับวัยรุ่น

3.1 ด้านความเข้าใจ

คำถามวัตถุประสงค์ที่ 2 (ส่วนที่ 1) ด้านความเข้าใจ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน
1.เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ต่างวัยเพียงใด	4.59	0.50
2.เข้าใจความคิดและความรู้สึกของคนต่างวัยเพียงใด	4.53	0.51
3.เห็นคุณค่าความสัมพันธ์ผู้สูงอายุ-วัยรุ่นเพียงใด	4.53	0.51
4.เข้าใจการเรียนรู้ร่วมกันต่างวัยเพียงใด	4.50	0.57
5.ยอมรับความแตกต่างระหว่างวัยเพียงใด	4.53	0.57
รวม	4.53	0.53

จากตาราง 3.1 พบว่า ด้านความเข้าใจในการประเมินผลด้านการเสริมสร้าง
ความสัมพันธ์ระหว่างวัย เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ต่างวัย อยู่ในระดับมากที่สุด
(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.59) แต่ความเข้าใจ ในระดับปานกลางเท่านั้นได้แก่ (1) เข้าใจ
ความคิดและความรู้สึกของคนต่างวัย เห็นคุณค่าความสัมพันธ์ผู้สูงอายุ-วัยรุ่น และ
ยอมรับความแตกต่างระหว่างวัย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53) (2) เข้าใจการเรียนรู้ร่วมกันต่าง
วัย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50) ตามลำดับ

3.2 ด้านความสัมพันธ์

คำถามวัตถุประสงค์ที่ 2 (ส่วนที่ 2) ด้านความสัมพันธ์	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน
1.สื่อของโครงการทำให้ท่านอยากพูดคุยกับคนต่างวัย เพียงใด	4.56	0.50

2.หลังชมสื่อท่านอยากทำกิจกรรมร่วมกับคนต่างวัย เพียงใด	4.53	0.57
3.สื่อของโครงการทำให้ท่านรู้สึกใกล้ชิดกับคนต่างวัย เพียงใด	4.53	0.51
4.สื่อโครงการทำให้ท่านรู้สึกสบายใจในการอยู่ร่วมกับคน ต่างวัยเพียงใด	4.59	0.50
5.หลังชมสื่อท่านสนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างวัยในอนาคต เพียงใด	4.53	0.51
รวม	4.54	0.51

จากตารางที่ 3.2 พบว่า ด้านความสัมพันธ์การประเมินผลด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย มีความสัมพันธ์สื่อโครงการทำให้ท่านรู้สึกสบายใจในการอยู่ร่วมกับคนต่างวัย อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.59) แต่ยังมีความสัมพันธ์ ในระดับปานกลางเท่านั้นได้แก่ (1) สื่อของโครงการทำให้ท่านอยากพูดคุยกับคนต่างวัย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56) (2) หลังชมสื่อท่านอยากทำกิจกรรมร่วมกับคนต่างวัย สื่อของโครงการทำให้ท่านรู้สึกใกล้ชิดกับคนต่างวัย และหลังชมสื่อท่านสนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างวัยในอนาคต (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 การประเมินการรับรู้คุณค่าและความสำคัญของดนตรีพื้นเมือง การส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมดนตรี

คำถามวัตถุประสงค์ที่ 3	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1.ดนตรีช่วยให้สุขภาพใจดีขึ้นเพียงใด	4.68	0.47
2.ดนตรีช่วยลดความเครียดเพียงใด	4.53	0.51
3.ดนตรีช่วยส่งเสริมการเคลื่อนไหวร่างกายเพียงใด	4.53	0.51
4.ดนตรีช่วยลดความเหงาหรือเศร้าเพียงใด	4.47	0.57
5.ดนตรีช่วยส่งเสริมสุขภาพกายและใจโดยรวมเพียงใด	4.53	0.51
รวม	4.55	0.51

จากตารางที่ 4 พบว่า การส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมดนตรีด้านดนตรีช่วยให้สุขภาพจิตดีขึ้น อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.68) แต่ยังมีการรับรู้คุณค่าและความสำคัญของดนตรีพื้นเมือง อยู่ในระดับปานกลาง (1) ดนตรีช่วยลดความเครียด ดนตรีช่วยส่งเสริมการเคลื่อนไหวร่างกาย และดนตรีช่วยส่งเสริมสุขภาพกายและใจ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53) (2) ดนตรีช่วยลดความเหงาหรือเศร้า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47) ตามลำดับ

7. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การใช้ดนตรีพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชน สามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ ดังนี้

1) เพื่อศึกษาผลของการใช้ดนตรีพื้นเมืองต่อการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า การใช้ดนตรีพื้นเมืองเป็นกิจกรรมร่วมกันสามารถส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุได้ในระดับสูงมาก ($\bar{x} = 4.55$, S.D. = 0.51) โดยผู้เข้าร่วมเห็นว่า ดนตรีช่วยให้สุขภาพจิตดีขึ้น ลดความเครียด ส่งเสริมการเคลื่อนไหวของร่างกาย และลดความรู้สึกเหงาหรือโดดเดี่ยว ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2) เพื่อประเมินผลของการใช้ดนตรีพื้นเมืองในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชนในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมดนตรีพื้นเมืองสามารถเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างวัย ($\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.53) และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชน ($\bar{x} = 4.54$, S.D. = 0.51) อยู่ในระดับสูงมาก ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีทัศนคติที่ดีต่อการทำกิจกรรมร่วมกัน เข้าใจความแตกต่างระหว่างวัยมากขึ้น และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชน

3) เพื่อศึกษาการรับรู้คุณค่าและความสำคัญของดนตรีพื้นเมืองของผู้เข้าร่วมกิจกรรมภายหลังการดำเนินโครงการ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีการรับรู้คุณค่าและความสำคัญของดนตรีพื้นเมืองในระดับสูงมาก ($\bar{x} = 4.45$, S.D. = 0.55)

โดยเห็นว่าดนตรีพื้นเมืองเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรได้รับการอนุรักษ์และสืบทอด อีกทั้งยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน และกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้ดนตรีพื้นเมืองมากขึ้น

7.2 อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การใช้ดนตรีพื้นเมืองเป็นสื่อกลางในการจัดกิจกรรมสามารถส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย และสร้างการรับรู้ถึงคุณค่าของดนตรีพื้นเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Creech, Hallam, McQueen และ Varvarigou (2013) ที่พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีช่วยส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความมั่นใจในตนเอง และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ รวมทั้งสอดคล้องกับแนวทางของ World Health Organization (2021) ที่เสนอว่าการส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดของ กรมกิจการผู้สูงอายุ (2565) ที่ระบุว่า การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน จะช่วยลดความโดดเดี่ยว เพิ่มความภาคภูมิใจในตนเอง และส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยรวม

เหตุผลที่ดนตรีพื้นเมืองส่งผลต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ เนื่องจากกิจกรรมดนตรีเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เคลื่อนไหวร่างกาย ฝึกการใช้สมอง ได้แสดงออกทางอารมณ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น จึงช่วยลดความเครียด ความเหงา และสร้างความรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่าและมีบทบาทในสังคม

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัย ดนตรีพื้นเมืองทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากผู้สูงอายุสู่เยาวชน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความเข้าใจซึ่งกันและกัน ช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย และสร้างความผูกพันในชุมชนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังทำให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ หรือศูนย์ผู้สูงอายุในชุมชน สามารถนำกิจกรรมดนตรีพื้นเมืองไปใช้เป็นกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพะทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลสามารถบูรณาการกิจกรรมดนตรีพื้นเมืองไว้ในโครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

3. สถานศึกษาและหน่วยงานด้านวัฒนธรรมสามารถจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุและเยาวชนเรียนรู้ดนตรีพื้นเมืองร่วมกัน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างวัยและสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

7.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษากลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมากขึ้นและมีความหลากหลายของพื้นที่เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถอ้างอิงได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาผลของกิจกรรมดนตรีพื้นเมืองในระยะยาว เพื่อประเมินผลต่อสุขภาพ คุณภาพชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างวัยอย่างต่อเนื่อง

3. ควรเปรียบเทียบผลของดนตรีพื้นเมืองกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมรูปแบบอื่น เช่น นาฏศิลป์พื้นบ้าน ศิลปะพื้นเมือง หรือการละเล่นพื้นบ้าน เพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาชุมชน

8. บรรณานุกรม

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2565). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.

2566. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

Creech, A., Hallam, S., McQueen, H., & Varvarigou, M. (2013). The power of music in the lives of older adults. *Research Studies in Music Education*, 35(1), 87–102.

Dorris, J. L., Chang, K., McLaughlin, D. J., Murray, S. S., Schaumburg, S., & Rodakowski, J. (2022). Project Unmute: A Digital Music Program Delivered by Adolescent Musicians to Older Adults with Cognitive Decline. *Journal of Intergenerational Relationships*, 20(4), 493–501.

- Dorris, J. L., Raina, K., Neely, S., & Rodakowski, J. (2025). Assessing the Acceptability and Potential Emotional Well-Being Outcomes of a Digital, Intergenerational Music Program for Older Adults Living with Dementia. *Journal of Intergenerational Relationships*, 23(3), 297–311.
- English, H., Lewis, S., Davidson, J., & Goodwin, N. (2025). Transformative engagement with community music-making for older adults: A scoping review. *International Journal of Music Education*.
- Jang, S. (2020). Intergenerational Choir: A Qualitative Exploration of Lived Experiences of Older Adults and Student Music Therapists. *Journal of Music Therapy*, 57(4), 406–431.
- Siltainsuu, H., & Peltola, H.-R. (2024). Music as Support for Older Adults' Wellbeing: A Scoping Review. *Music & Science*.
- United Nations. (2020). *World Population Ageing 2020 Highlights*.
- World Health Organization. (2021). *Decade of Healthy Ageing: 2021– 2030*.
- A systematic review of music therapy interventions used to address emotional needs of older adults. (2021). *The Arts in Psychotherapy*, 76, 101842.

แนวทางการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมือง
ของผู้สูงอายุบ้านแม่กาห้วยเคียน
Guidelines for Producing Creative Media to Convey the Folk Music
Wisdom of Elderly People in Ban Mae Ka Huai Khian

กิตติพงษ์ บุญญพันธ์¹, กัญญกร เพียงตา², นงนพร ทองทา³,
ภาครพล ทองเลิศล้ำ⁴, สุภารัตน์ จำนงค์นารถ⁵

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันส่งผลให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีพื้นเมืองของผู้สูงอายุมีแนวโน้มลดลงและเสี่ยงต่อการสูญหาย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองของผู้สูงอายุบ้านแม่กาห้วยเคียน จังหวัดพะเยา และศึกษาบทบาทของสื่อสร้างสรรค์ในการส่งเสริมการเรียนรู้และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอดดนตรีพื้นเมือง ประชาชนชาวบ้าน เยาวชนในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตสื่อสร้างสรรค์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการบันทึกข้อมูลภาคสนาม จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์เป็นแนวทางในการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองของผู้สูงอายุบ้านแม่กาห้วยเคียน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลและรวบรวมองค์ความรู้จากผู้สูงอายุและชุมชน 2) การออกแบบเนื้อหาและการเล่าเรื่องที่สะท้อนคุณค่าและอัตลักษณ์ของดนตรีพื้นเมือง 3) การผลิตสื่อในรูปแบบวิดีโอและสื่อประชาสัมพันธ์ที่ผสมผสานภาพ เสียง และเรื่องเล่าจากประสบการณ์จริงของผู้สูงอายุ และ 4) การเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อขยายการเข้าสู่สาธารณชน สื่อสร้างสรรค์ที่ผลิตขึ้น

1-5 นิสิตหลักสูตร การศึกษาด้านจิตต สาขาวิชาการศึกษา และหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาลังคม คณะวิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

ช่วยให้เกิดการรับรู้คุณค่าของภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมือง ส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และกระตุ้นความสนใจของคนรุ่นใหม่ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

คำสำคัญ: สื่อสร้างสรรค์, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ผู้สูงอายุ, ดนตรีพื้นเมือง, การสื่อสารวัฒนธรรม

Abstract

Social and cultural changes in contemporary society have caused many forms of local wisdom to gradually fade, particularly traditional musical knowledge that has long been transmitted through elderly members of the community. This study aimed to: (1) produce creative media to convey the beauty of traditional music in Ban Mae Ka Huai Khian; (2) provide a space for the elderly to demonstrate their musical skills and potential; and (3) promote learning and interest among younger generations in local wisdom.

This research employed an action research approach by conducting fieldwork in Ban Mae Ka Huai Khian community, Phayao Province. Data were collected from elderly participants through interviews, photo and video recordings, and the production of creative media in the form of video clips and promotional materials. The media products were then disseminated through online platforms. The effectiveness of the media was evaluated using a questionnaire administered to a sample group of 32 respondents.

The results revealed that the creative media effectively conveyed the beauty of traditional music and reflected the identity of the elderly at a high level (mean = 4.67). The aspect of providing a learning space and showcasing the abilities of the elderly was rated at the highest level (mean = 4.77). In addition, the promotion of learning and interest among younger generations toward local wisdom was found to be at a high level (mean = 4.52).

The findings indicate that creative media can serve as an important tool for preserving, transmitting, and disseminating local wisdom within the community. Furthermore, it helps foster pride and strengthen the social role of the elderly, while also raising awareness and interest among younger generations toward local culture.

Keywords: Creative media, Local wisdom, Elderly, Traditional music, Cultural communication.

บทนำ

ในสังคมไทย ผู้สูงอายุถือเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายพื้นที่เริ่มลดลง ส่งผลให้ความรู้และวัฒนธรรมดั้งเดิมมีความเสี่ยงต่อการสูญหาย

ชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียน จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ที่ยังคงมีการสืบทอดดนตรีพื้นเมืองผ่านกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมีความสามารถและประสบการณ์ด้านการเล่นดนตรีพื้นบ้าน โดยเฉพาะการเล่นอังกะลุงและดนตรีพื้นเมืองอื่น ๆ ที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มคนบางส่วน และยังขาดสื่อหรือช่องทางที่สามารถเผยแพร่เรื่องราวเหล่านี้ไปสู่สังคมในวงกว้าง

สื่อสร้างสรรค์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น โดยเฉพาะการผลิตสื่อในรูปแบบวิดีโอและสื่อออนไลน์ ซึ่งสามารถเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลและเข้าถึงกลุ่มผู้ชมหลากหลายวัย การใช้สื่อสร้างสรรค์ในการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงอายุและดนตรีพื้นเมืองจึงไม่เพียงแต่ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างการรับรู้และความสนใจให้กับคนรุ่นใหม่

ดังนั้น การศึกษารุ่นนี้จึงมุ่งผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อถ่ายทอดเสน่ห์และภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองของผู้สูงอายุบ้านแม่กาห้วยเคียน พร้อมทั้งประเมินผลการใช้สื่อ

ดังกล่าวในการสร้างการรับรู้ การมีส่วนร่วม ละการเรียนรู้ของผู้คนในชุมชนและผู้รับชม
ทั่วไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อผลิตสื่อสร้างสรรค์ที่ถ่ายทอดความงดงามของดนตรีพื้นเมืองบ้านแม่กาห้วยเคียน
2. เพื่อศึกษาผลของสื่อสร้างสรรค์ต่อการส่งเสริมความสนใจและการเรียนรู้ของคอนรุ่นใหม่ในภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำถามการวิจัย

1. สื่อสร้างสรรค์สามารถถ่ายทอดความงดงามและคุณค่าของดนตรีพื้นเมืองของผู้สูงอายุได้มากน้อยเพียงใด
2. การผลิตสื่อสร้างสรรค์สามารถเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทและแสดงศักยภาพทางดนตรีได้หรือไม่
3. สื่อสร้างสรรค์สามารถส่งเสริมความสนใจและการเรียนรู้ของคอนรุ่นใหม่ต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หรือไม่

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสร้างสรรค์ (Creative Media)

สื่อสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร ถ่ายทอดข้อมูล และสร้างการรับรู้แก่ผู้รับสารในสังคมยุคดิจิทัล โดยมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอเรื่องราวเนื้อหา หรือคุณค่าทางวัฒนธรรมให้เข้าถึงผู้คนได้อย่างกว้างขวาง Romiszowski (2019) อธิบายว่าสื่อเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับผ่านช่องทางต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการรับรู้ ความเข้าใจ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ขณะที่ Heinrich (2021) กล่าวว่าสื่อสร้างสรรค์ควรมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ ความแปลกใหม่ ความน่าสนใจ และสามารถนำเสนอเรื่องราวผ่านกระบวนการเล่าเรื่อง (Storytelling) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความเข้าใจและความประทับใจแก่ผู้รับสาร Smith

(2020) ได้แบ่งประเภทของสื่อประชาสัมพันธ์ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อดิจิทัล สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งแต่ละประเภทมีบทบาทในการสื่อสารที่แตกต่างกันโดยเฉพาะสื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ชมได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง จากงานวิจัยของ สุภาภรณ์ ออนละมัย (2564) ที่ศึกษาการใช้แพลตฟอร์ม TikTok และ Facebook ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว พบว่าการใช้สื่อดิจิทัลสามารถเพิ่มการรับรู้ของนักท่องเที่ยวได้ถึงร้อยละ 30 นอกจากนี้ มนัส สุวรรณ และคณะ (2565) ได้ศึกษาการใช้สื่อวิดีโอและอินโฟกราฟิกในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว พบว่าสื่อรูปแบบดังกล่าวสามารถเพิ่มการเข้าถึงข้อมูลของผู้รับสารได้อย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการศึกษาการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อประชาสัมพันธ์หรือถ่ายทอดข้อมูลในหลายบริบท แต่ยังพบว่างานวิจัยที่เปิดโอกาสให้เยาวชนหรือคนรุ่นใหม่เป็นผู้ผลิตสื่อสร้างสรรค์ โดยใช้เทคนิค Storytelling และแพลตฟอร์มดิจิทัลยังมีอยู่จำกัด ดังนั้น การใช้สื่อสร้างสรรค์จึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดอัตลักษณ์และคุณค่าของชุมชน รวมทั้งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและเผยแพร่ข้อมูลในยุคดิจิทัล

แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้ใช้สื่อ (User Satisfaction)

ความพึงพอใจของผู้ใช้สื่อเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพและความสำเร็จของสื่อในการสื่อสารข้อมูลไปยังผู้รับสาร Kotler และ Keller (2021) ได้เสนอแนวคิด Consumer Satisfaction Model ซึ่งอธิบายว่าความพึงพอใจของผู้ใช้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ได้แก่ คุณภาพของสื่อ ความน่าสนใจของเนื้อหา และความสะดวกในการเข้าถึงสื่อ หากสื่อสามารถตอบสนองความคาดหวังของผู้ใช้ได้ ก็จะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจและการรับรู้ที่ดีต่อสื่อ นั้น Richards (2021) ศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่รับชมวิดีโอประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว พบว่าสื่อวิดีโอที่ใช้เทคนิค Storytelling มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเดินทางมากกว่าสื่อสิ่งพิมพ์ เนื่องจากสามารถสร้างอารมณ์ ความรู้สึก และจินตนาการเกี่ยวกับสถานที่ได้ดีกว่า นอกจากนี้ มนัส สุวรรณ และคณะ (2565) ยังพบว่าสื่อสร้างสรรค์ที่ได้รับความนิยมมักมีลักษณะเนื้อหากระชับ เข้าใจง่าย และตรงกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย แม้ว่างานวิจัยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการพัฒนาสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลหรือการท่องเที่ยว แต่การศึกษา

ความพึงพอใจของผู้ใช้สื่อที่ผลิตโดยเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ยังมีค่อนข้างจำกัด ทั้งที่กลุ่มดังกล่าวมีศักยภาพในการสร้างสื่อที่ทันสมัยและสอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคดิจิทัล ดังนั้น การศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้สื่อจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์ให้ตอบสนองความต้องการของผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มบุคคลที่มีประสบการณ์ชีวิตและองค์ความรู้ที่สั่งสมมา ยาวนาน ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคม Hall (1976 อ้างถึงใน แสงเดือน มุสิกรมณี, 2545) ได้แบ่งลักษณะการสูงอายุของบุคคลออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. การสูงอายุตามวัย (Chronological Aging) หมายถึง การพิจารณาอายุ จากจำนวนปีที่เกิด

2. การสูงอายุตามสภาพร่างกาย (Biological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสรีระที่เกิดขึ้นเมื่ออายุเพิ่มขึ้น

3. การสูงอายุตามสภาพร่างกาย (Biological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสรีระที่เกิดขึ้นเมื่ออายุเพิ่มขึ้น

4. การสูงอายุตามสภาพสังคม (Sociological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านบทบาท สถานภาพ และความคาดหวังของสังคม

สำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 กำหนดให้บุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ โดยองค์การอนามัยโลก (WHO) ยังได้แบ่งช่วงอายุของผู้สูงอายุออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

- ผู้สูงอายุ (60–74 ปี)
- ผู้สูงอายุวัยชรา (75–90 ปี)
- ผู้สูงอายุวัยชรามาก (มากกว่า 90 ปีขึ้นไป)

ผู้สูงอายุแต่ละคนมีลักษณะและความสามารถแตกต่างกัน ซึ่งอาจแบ่งตามความสามารถในการดำรงชีวิต ได้แก่ กลุ่มที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดี กลุ่มที่ช่วยเหลือตนเองได้บางส่วน และกลุ่มที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น

แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

Lawton (1985 อ้างถึงใน สิทธิอาภรณ์ ขวนปี, 2540) อธิบายว่าคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่

1. ความผาสุกทางจิตใจ (Psychological Well-being)
2. ความสามารถในการดำเนินชีวิตและพฤติกรรม (Behavioral Competence)
3. สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต (Objective Environment)
4. การรับรู้คุณภาพชีวิตของตนเอง (Perceived Quality of Life)

นอกจากนี้ มาร์ศรีนุช แสงพลี (2552) ยังเสนอว่าความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุได้รับอิทธิพลจาก 3 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่

1. ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ระดับการศึกษา สุขภาพ และกิจกรรมยามว่าง
2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้และความมั่นคงทางการเงิน
3. ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์กับครอบครัว ญาติ

และเพื่อน

ปัจจัยเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสุข ความมั่นคงทางจิตใจ และคุณค่าของผู้สูงอายุในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ประเวศ วะสี (2530) อธิบายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคม Keyes (1989 อ้างใน ชัยนันทน์ วรรณะภูมิ, 2540) อธิบายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การทำอาหาร การสร้างที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล หรือการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม ประเวศ วะสี (2536) ยังกล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

1. เป็นองค์ความรู้ที่เฉพาะกับท้องถิ่น
2. มีการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต สังคม และธรรมชาติ
3. ให้ความสำคัญกับประสบการณ์และผู้อาวุโส

นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) อธิบายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นระบบความรู้ที่มีการสั่งสม ถ่ายทอด และปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องตามบริบทของสังคมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมักเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน เช่น การบอกเล่า การสังเกต การปฏิบัติร่วมกัน หรือการเรียนรู้ผ่านพิธีกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ความรู้ดังกล่าวสามารถสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างต่อเนื่อง

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษากระบวนการสร้างสื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ป็นคุณค่า และบทบาทของสื่อดังกล่าวในการถ่ายทอดเสน่ห์และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียน โดยเน้นการเก็บข้อมูลจากประสบการณ์ ความรู้ และเรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ ชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน และวิถีชีวิตที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ดังกล่าวเนื่องจากเป็นชุมชนที่ยังคงรักษาความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ และมีผู้สูงอายุที่เป็นแหล่งความรู้สำคัญของชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกบุคคลที่มีความรู้หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่

1. ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ปราชญ์ชาวบ้านหรือบุคคลที่มีบทบาททางวัฒนธรรมของชุมชน
3. คนในชุมชนหรือเยาวชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน
4. ผู้ที่มีบทบาทในการผลิตหรือเผยแพร่สื่อสร้างสรรค์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประกอบด้วย

1. แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อศึกษาประเด็นต่าง ๆ เช่น

- ประวัติและเรื่องราวของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ความสำคัญของภูมิปัญญาต่อชุมชน
- แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่
- ความคิดเห็นต่อการใช้สื่อสร้างสรรค์ในการเผยแพร่ภูมิปัญญา

2. การสังเกต (Observation)

ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน วิถีชีวิตของผู้สูงอายุ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. การบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field Notes)

ผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการลงพื้นที่ศึกษา

4. การบันทึกเสียงและภาพ

ใช้สำหรับเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ และใช้เป็นข้อมูลในการผลิตสื่อสร้างสรรค์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใช้สื่อสร้างสรรค์ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและกำหนดประเด็นคำถามสำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียน เพื่อทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับบริบทของชุมชน รวมทั้งศึกษาวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยรวม

ภายหลังจากนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยเน้นผู้สูงอายุและบุคคลในชุมชนที่มีความรู้หรือมีบทบาทเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อได้ผู้ให้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจึงดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมทั้ง

บันทึกข้อมูลจากการสนทนาและเรื่องราวที่ผู้ให้ข้อมูลถ่ายทอด นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธีการสังเกตบริบทของชุมชน รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนสภาพจริงของชุมชนอย่างรอบด้าน

หลังจากการเก็บข้อมูลเสร็จสิ้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการบันทึกภาคสนาม มาถอดความอย่างเป็นระบบ ก่อนนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปใช้ในการอธิบายและนำเสนอผลการศึกษาต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการบันทึกภาคสนามมาถอดความอย่างละเอียด จากนั้นจึงอ่านและทบทวนข้อมูลหลายครั้งเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาและบริบทของข้อมูลอย่างรอบด้านเมื่อทำความเข้าใจข้อมูลในภาพรวมแล้ว ผู้วิจัยจึงดำเนินการจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียน

หลังจากจัดหมวดหมู่ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ตีความหมายและตีความข้อมูลที่ได้โดยพิจารณาความเชื่อมโยงของเนื้อหา ประสพการณ์ และมุมมองของผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้เห็นภาพของบทบาทและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนอย่างชัดเจน

ในขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์มาสังเคราะห์และเรียบเรียงเป็นประเด็นสำคัญ เพื่อนำเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของสื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ปันคุณค่า ในการถ่ายทอดเสน่ห์และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ รวมถึงการสะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียนในภาพรวม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาและเสน่ห์ของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียน

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามผ่านการสัมภาษณ์และการสังเกตบริบทของชุมชน พบว่าผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียนเป็นแหล่งความรู้สำคัญที่มีบทบาท

ในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยองค์ความรู้ดังกล่าวสะท้อนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการบรรเลงดนตรีพื้นเมือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของชุมชน ความรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นหลัง ทำให้ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้รักษาและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน อีกทั้งยังเป็นผู้สะท้อนเรื่องราว ประวัติความเป็นมา และคุณค่าทางสังคมที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ดังนั้น ภูมิปัญญาและประสบการณ์ของผู้สูงอายุจึงถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่ช่วยคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียน

2. กระบวนการสร้างสื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ป็นคุณค่า

กระบวนการสร้างสื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ป็นคุณค่า เริ่มต้นจากการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียนผ่านการสัมภาษณ์และการสังเกตบริบทของชุมชน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และคัดเลือกประเด็นสำคัญเพื่อนำไปพัฒนาเป็นเนื้อหาสำหรับการผลิตสื่อในรูปแบบวิดีโอและสื่อประชาสัมพันธ์ โดยเน้นการนำเสนอเรื่องราวผ่านประสบการณ์และมุมมองของผู้สูงอายุ เพื่อสะท้อนวิถีชีวิต ความรู้ และคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง สื่อดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นการเล่าเรื่องที่ผสมผสานภาพ เสียง และเนื้อหาเชิงวัฒนธรรม ทำให้ผู้รับชมสามารถเข้าใจเรื่องราวของชุมชนได้ง่ายและเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้กระบวนการสร้างสื่อยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดองค์ความรู้และแสดงศักยภาพของตนเอง ซึ่งช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้สามารถเข้าถึงคนในสังคมได้ในวงกว้าง

3. บทบาทของสื่อสร้างสรรค์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสังเกตบริบทของชุมชน พบว่าสื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ป็นคุณค่า มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียนอย่างหลากหลายมิติ ประการแรก สื่อสร้างสรรค์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเรื่องราวประสบการณ์ และความรู้ของผู้สูงอายุที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน ผ่านการนำเสนอในรูปแบบของสื่อวิดีโอและการเล่าเรื่องที่สะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของ

ชุมชน ทำให้เรื่องราวที่เคยถ่ายทอดกันภายในชุมชนสามารถถูกบันทึกและนำเสนอให้ผู้คนภายนอกได้รับรู้และเข้าใจได้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ สื่อสร้างสรรค์ยังมีบทบาทในการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณี และความรู้ที่ผู้สูงอายุมีอยู่ ทำให้ผู้รับชมเกิดความเข้าใจถึงความสำคัญขององค์ความรู้เหล่านี้มากขึ้น อีกทั้งยังช่วยสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะผู้สืบทอดและรักษาความรู้ของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการคงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น

อีกทั้งสื่อสร้างสรรค์ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ช่วยเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นใหม่กับภูมิปัญญาของชุมชน เนื่องจากการนำเสนอผ่านสื่อดิจิทัลและสื่อออนไลน์สามารถเข้าถึงกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ได้ง่าย ทำให้เกิดความสนใจและความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น การรับรู้ดังกล่าวอาจนำไปสู่การเรียนรู้ การสืบทอด และการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนในอนาคต

ดังนั้น สื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ป็นคุณค่า จึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูลเท่านั้น แต่ยังเป็นช่องทางสำคัญในการรวบรวม บันทึก และถ่ายทอดองค์ความรู้ของผู้สูงอายุให้คงอยู่ต่อไป อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียนให้สามารถดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้ในสังคมปัจจุบัน

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง โครงการจัดทำสื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ป็นคุณค่า เพื่อถ่ายทอดเสน่ห์และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุบ้านแม่กาห้วยเคียน สามารถสรุปผลการศึกษาได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและเสน่ห์ของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียนเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการรักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ความรู้ดังกล่าวสะท้อนผ่านวิถีชีวิต ประเพณี และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยภูมิปัญญาของผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงองค์ความรู้เชิงวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของคนในชุมชน การถ่ายทอดองค์ความรู้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นผ่านการบอกเล่า การปฏิบัติจริง และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งทำให้ความรู้เหล่านั้นสามารถสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างต่อเนื่อง

2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ป็นคุณค่า

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างสื่อสร้างสรรค์เริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุในชุมชน ผ่านการสัมภาษณ์และการสังเกตบริบทของชุมชน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาคัดเลือกและเรียบเรียงเป็นเนื้อหาสำหรับการนำเสนอผ่านสื่อวิดีโอและสื่อออนไลน์ โดยกระบวนการผลิตสื่อมุ่งเน้นการนำเสนอเรื่องราวผ่านประสบการณ์ของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้รับชมสามารถเข้าใจถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การใช้สื่อดิจิทัลยังช่วยให้เนื้อหาสามารถเผยแพร่ไปยังผู้ชมในวงกว้าง และเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้น

3) เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อสร้างสรรค์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า สื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ป็นคุณค่า มีบทบาทสำคัญในการรวบรวม บันทึก และถ่ายทอดองค์ความรู้ของผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงผู้คนในสังคมได้มากขึ้น สื่อดังกล่าวช่วยทำให้เรื่องราวและประสบการณ์ของผู้สูงอายุได้รับการเผยแพร่ในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ อีกทั้งยังช่วยสร้างการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับผู้รับชม โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สามารถเข้าถึงเนื้อหาผ่านสื่อออนไลน์ได้สะดวกมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน

โดยสรุป การศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนบ้านแม่กาห้วยเคียนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยความรู้ดังกล่าวสะท้อนผ่านวิถีชีวิต ประเพณี และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน

การพัฒนาสื่อสร้างสรรค์ป็นเสียง ป็นคุณค่า เป็นกระบวนการที่ช่วยรวบรวม ถ่ายทอด และเผยแพร่เรื่องราวของผู้สูงอายุให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่และสังคมในวงกว้าง สื่อดังกล่าวจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน

อภิปรายผล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าสื่อสร้างสรรค์สามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของผู้สูงอายุสู่สังคม โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ได้อย่างรวดเร็ว

การนำเรื่องราวของผู้สูงอายุนำเสนอผ่านสื่อวิดีโอช่วยให้ผู้รับชมเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนได้ชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่สนใจเรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. ควรพัฒนาสื่อสร้างสรรค์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น สารคดีสั้น คลิปวิดีโอ หรือสื่อออนไลน์
2. ควรส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และผลิตสื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชน
3. หน่วยงานในท้องถิ่นสามารถนำสื่อดังกล่าวไปใช้ในการประชาสัมพันธ์ วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. ควรศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเด็นอื่น ๆ ของชุมชนเพิ่มเติม
2. ควรขยายการศึกษาไปยังหลายชุมชนเพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. การศึกษาค้างนี้ใช้ผู้ให้ข้อมูลจำนวนจำกัด จึงอาจไม่ครอบคลุมมุมมองของคนในชุมชนทั้งหมด

2. ระยะเวลาในการลงพื้นที่มีข้อจำกัด ทำให้ไม่สามารถศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในระยะยาวได้

3. การเก็บข้อมูลส่วนใหญ่เป็นการสัมภาษณ์ ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับประสบการณ์และมุมมองของผู้ให้ข้อมูล

บรรณานุกรม

จินต์ประวีร์ เจริญนิม. (2563). กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนที่ยั่งยืน. 33(2),153-167.

ณัฐธ ฐ ราช. (2555). คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเทศบาลเมืองหนองปรือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ มหาวิทยาลัยบูรพา.

นพรัตน์ สัจจะวิสัย. (2558). การจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมของเทศบาลเมืองต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระวัชชัย อานนโท. (2565). การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนของตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา. 5(3),35-48.

ศิภัทร ศิริฉัตรเดชา. (2568). การพัฒนาสื่อสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเยาวชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา. 7(2),291-400.

การส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุผ่านโครงการลดเศร้า ชะลอเหงา เสริมสุข :
กรณีศึกษากลุ่มผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียน
“Promoting the Well-Being of Older Adults through the “Reducing
Sadness, Delaying Loneliness, and Enhancing Well-Being” Project:
A Case Study of the Elderly Group at Wat Mae Ka Huai Khian”

นฤพร ฝายศักดิ์¹, วัชรพรรณ มีอิสระ², วิภาวดี สวัสดิ์³

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุในด้านจิตใจ ร่างกาย และสังคม อันเนื่องมาจากผู้สูงอายุจำนวนมากต้องเผชิญกับความเหงา ความเศร้า ความเครียด และการขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง โครงการนี้มุ่งใช้กิจกรรมดนตรีอังกะลุงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม และการแสดงศักยภาพของผู้สูงอายุ ควบคู่กับการสืบสานภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมืองของชุมชน วัตถุประสงค์ของ โครงการ ได้แก่ 1) เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียน และ 2) เพื่อพัฒนาสุขภาพจิต ความสุข ความผ่อนคลาย และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมการเล่นอังกะลุง กลุ่มเป้าหมายคือผู้สูงอายุในชุมชนแม่กาห้วยเคียนที่เข้าร่วมกิจกรรมดนตรี การซ้อมดนตรี และกิจกรรมสนทนากันร่วมกัน โดยดำเนินงานในพื้นที่วัดแม่กาห้วยเคียน ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2568 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 การดำเนินโครงการแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การวางแผนโครงการ การดำเนินกิจกรรม การประเมินผล และการปรับปรุงโครงการ กิจกรรมสำคัญประกอบด้วยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย การประสานงานกับผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมร้องเพลงและเล่นอังกะลุง การจัดทำคลิปวิดีโอและโปสเตอร์

1,2,3 นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต หลักสูตรควบระดับปริญญาตรี 2 ปริญญา (หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนาสังคมคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ และหลักสูตรการศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

ประชาสัมพันธ์ รวมถึงการจัดทำเครื่องมือประเมินด้านความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม และสุขภาพจิตของผู้เข้าร่วมโครงการผลการศึกษาในครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุมีความสุขและความผ่อนคลายเพิ่มขึ้น ลดความเหงา ความเครียด และความรู้สึกโดดเดี่ยว มีความสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่มและชุมชนมากขึ้น ตลอดจนเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมดนตรีพื้นเมือง อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การส่งเสริม, สุขภาวะ, ผู้สูงอายุ, ดนตรีอิงกะลุง, การมีส่วนร่วม

Abstract

This study aimed to promote the well-being of older adults in mental, physical, and social aspects, as many older adults experience loneliness, sadness, stress, and limited social interaction, which negatively affect their quality of life and sense of self-worth. The project employed angklung musical activities as a key tool to foster relationships, encourage participation, and enable older adults to express their potential, while also preserving local musical wisdom within the community. The objectives of the project were: (1) to promote relationships and participation among the older adults at Wat Mae Ka Huai Khian, and (2) to enhance mental health, happiness, relaxation, and self-worth among older adults through angklung activities. The target group consisted of older adults in the Mae Ka Huai Khian community who participated in musical practice and recreational group activities. The project was conducted at Wat Mae Ka Huai Khian, Mae Ka Subdistrict, Mueang Phayao District, Phayao Province, from November 2025 to February 2026. The implementation process consisted of four main stages: project planning, activity implementation, evaluation, and project improvement. Key activities included collecting baseline information on the target group, coordinating with older adults, organizing singing and angklung sessions, producing video clips and promotional posters, and developing evaluation tools to assess relationships, participation, and mental health among

participants. The findings of this study indicate that older adults experienced increased happiness and relaxation, reduced loneliness, stress, and feelings of isolation, improved relationships within the group and community, enhanced self-esteem, and active participation in preserving local musical culture. These outcomes are expected to contribute to the enhancement of older adults' quality of life and the sustainable strengthening of the community.

Keywords: promotion, well-being, older adults, angklung music, participation

1. บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2568) รายงานว่า ปี พ.ศ. 2567 ประเทศไทยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 14.16 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 20.2 ของประชากรทั้งประเทศ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ และระบบการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะประเด็นคุณภาพชีวิต สุขภาพจิต และการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีความหมาย

เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ บุคคลมักเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งการเสื่อมถอยของร่างกาย การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ การลดลงของบทบาททางสังคม และโอกาสในการพบปะหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นที่ลดน้อยลง ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจนำไปสู่ความเหงา ความว้าเหว่ ความเครียด และความรู้สึกโดดเดี่ยว ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ปัญหาที่พบบ่อยในผู้สูงอายุ คือ ภาวะสมองเสื่อมและความว้าเหว่ และยังพบอีกว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมการเล่น อังกะลุงมีคะแนนภาวะสมองเสื่อมและความว้าเหว่แตกต่างจากกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยสรุปว่า “กิจกรรมการเล่นอังกะลุงอาจมีส่วนช่วยในการชะลอการเกิดภาวะสมองเสื่อมและลดความรู้สึคว้าเหว่ในผู้สูงอายุได้” (เดชาภิวัชร นพมิตร, 2560)

กิจกรรมสำหรับบุคคลในช่วงนี้ควรเป็นกิจกรรมเพื่อการรักษาระดับสมรรถภาพทางกายให้คงที่ หรือการผ่อนคลายความเครียด ความวิตกกังวล และเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมที่เหมาะสมจึงควรเป็นกิจกรรมด้านกีฬางานอดิเรก การสะสม การอ่าน และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมต่างๆ ซึ่งคนสูงอายุสามารถให้ความร่วมมือได้ดี และเป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น กิจกรรมนันทนาการ ซึ่ง

กิจกรรมนันทนาการสามารถทำได้ในเวลารว่างจากภารกิจงานประจำโดยการเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และสามารถจัดได้โดยไม่จำกัดเวลา เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาหรือความเจริญงอกงามทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (สมบัติ กาญจนกิจ, 2544)

กิจกรรมนันทนาการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะกับผู้สูงอายุ เพราะกิจกรรมนันทนาการจะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด ช่วยสร้างพลังความสดชื่นขึ้นมาใหม่ มีชีวิตชีวา จิตใจเบิกบานร่าเริง มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี ทำให้มองโลกในแง่ดีมีความสุขกับชีวิตและสังคม ฉะนั้น กิจกรรมนันทนาการจึงมีความสำคัญต่อผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตประจำวันเพราะผู้สูงอายุทุกคนย่อมต้องการที่จะพัฒนาตนเองทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาตลอดจนต้องการปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมสังคมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพราะการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตและการก้าวเข้าสู่ผู้สูงอายุนั้นทำให้มีเวลารว่างมากขึ้นซึ่งทำให้ไม่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพที่อาจจะทำให้เกิดความเจ็บป่วย ความเครียด ซึมเศร้าได้ หากภาครัฐได้มีบทบาทในการเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการ อาจมีส่วนช่วยสร้างเสริมสุขภาพร่างกายและจิตใจให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ในทางที่ดีขึ้น (อรวรรณ น้อยวัฒน์, 2555)

ในทางวิชาการ กิจกรรมดนตรีได้รับการยอมรับว่าเป็นกิจกรรมที่สามารถส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุได้ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยเฉพาะกิจกรรมดนตรีแบบกลุ่มซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ฟัง คิด จดจำ เคลื่อนไหว และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การให้คุณค่าของการเล่นอังกะลุงในผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุรับรู้คุณค่าของการเล่นอังกะลุงใน 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม กล่าวคือ ช่วยพัฒนาสมอง เพิ่มสมาธิและความจำ ก่อให้เกิดความสุข ความภูมิใจในตนเอง และเอื้อต่อการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด รวมถึงการพบปะเพื่อนร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยสรุปไว้ว่า “การเล่นอังกะลุงจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่มีประสิทธิภาพสำหรับใช้ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ” (พัชรี แวงวรรณ และชนิสรา แสนบุญตร, 2561)

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านผลของดนตรีบำบัดต่อทักษะทางสังคมในผู้สูงอายุ พบว่า กิจกรรมดนตรีบำบัดในรูปแบบกลุ่ม (Group Music Therapy) ได้แก่ 1) การร่วมร้องเพลง 2) การเล่นเครื่องดนตรีเป็นกลุ่ม โดยสอดแทรกการเล่นแบบต้นสด 3) กิจกรรมเข้าจังหวะด้วยเครื่องดนตรี และด้วยร่างกาย โดยการเล่นเป็นทอดๆ และ 4) การเลือกเพลงที่มีความหมายกับผู้รับบริการ หรือเป็นเพลงที่มีประสบการณ์

ร่วม โดยการทำกิจกรรมดังกล่าวนี้สามารถดำเนินผ่านการละลายพฤติกรรม (Ice-Breaking Effect) ซึ่งสามารถส่งเสริมสุขภาพและทักษะทางสังคมในผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดีรวมทั้งช่วยให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้สึกของตนเอง เสริมความมั่นใจ ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีและก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิกในกลุ่ม เกิดความสนิทสนมกันเร็วขึ้นนอกจากนี้ผู้สูงอายุเหล่านี้ยังได้รู้สึกถูกเติมเต็ม ได้ถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ และมีระดับของภาวะซึมเศร้าที่ลดลงในหลังจากการร่วมกิจกรรมดนตรีบำบัดอีกด้วย (González-Ojea et al., 2022; Mathew et al., 2017; Werner et al., 2017; Zanini & Leao, 2006)

นอกจากนั้น สรัญญา หิรัญปัทมาพร ศึกษาบัณฑิตกรรมวงดนตรีอังกะลุง อัจฉริยะเพื่อเสริมสร้างกิจกรรมดนตรีนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุในสถานดูแลผู้สูงอายุ และชี้ให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมอังกะลุงสำหรับผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับเครื่องดนตรีหรือบทเพลงเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ เช่น ผู้ควบคุมวง ผู้สูงอายุ โน้ตเพลง และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า หัวใจของกิจกรรมอังกะลุงมิใช่เพียงการบรรเลงเพลงให้ถูกต้อง หากแต่อยู่ที่กระบวนการมีส่วนร่วม การสื่อสาร และการสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพทางใจของผู้สูงอายุด้วย (สรัญญา หิรัญปัทมาพร, 2564)

เมื่อพิจารณาบริบทของชุมชนวัดแม่กาห้วยเคียน พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังเผชิญกับปัญหาการขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความเหงา และความเครียด แม้ว่าจะมีความสนใจและศักยภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีพื้นเมือง เช่น การเล่นอังกะลุง แต่ยังคงขาดโอกาสและพื้นที่ที่จะพัฒนาศักยภาพทางร่างกาย จิตใจ และสังคม นอกจากนี้ ผู้สูงอายุบางคนยังมีข้อจำกัดด้านสุขภาพหรือเวลาจำกัดในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ทำให้ความมีส่วนร่วมและการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนยังไม่เต็มที่ ดังนั้น เพื่อให้การจัดกิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการและบริบทของผู้สูงอายุ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาวิธีการ ส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมดนตรีอังกะลุงและการมีส่วนร่วมในชุมชน โดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน

2. วัตถุประสงค์

- 2.1. เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุแม่กาห้วยเคียน
- 2.2. เพื่อพัฒนาสุขภาพจิต ความสุข ความผ่อนคลายและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ของกลุ่ม ผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมการเล่นอังกะลุง

3. คำถาม

3.1. การเข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกะลุงมีผลต่อความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียนหรือไม่

3.2. การเข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกะลุงมีผลต่อสุขภาพจิต สุขภาพ ความผ่อนคลาย และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียนหรือไม่

4. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วม สุขภาพจิตของผู้สูงอายุด้านความสุข ความผ่อนคลาย และคุณค่าในตนเอง การจัดกิจกรรมดนตรีสำหรับผู้สูงอายุ และดนตรีอังกะลุง

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ชมพูนุท พรหมภักดี (2566) พูดถึงความเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ กล่าวว่า ผู้สูงอายุ คนเฒ่า คนแก่ ผู้อาวุโส เป็นคำที่คนเรียกทั่วไปมักใช้เรียกบุคคลที่มีอายุมาก มีความเสื่อมถอยของสภาพร่างกาย หรือบุคคลที่อยู่ช่วงบั้นปลายของชีวิต ซึ่งมีค่านิยม ความหมายของคำเหล่านี้มากมาย โดยประเทศไทย พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้ให้คำนิยามคำว่าผู้สูงอายุ คือบุคคลที่มีอายุหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย ส่วนคำจำกัดความของคำว่าผู้สูงอายุ องค์การสหประชาชาติ (United Nations:UN) ไม่มีการกำหนดเกณฑ์เริ่มต้นที่เป็นมาตรฐานแต่ยอมรับโดยทั่วไปว่าหมายถึงบุคคล หรือกลุ่มประชากร ที่มีอายุตามปฏิทินตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป จากความหมาย คำนิยาม เบื้องต้นมองว่า ผู้สูงอายุ คือบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ปัจจุบันสถานการณ์ผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่ทั่วโลกให้ความสนใจและให้ความสำคัญมาก เนื่องจากจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นในทุกๆประเทศทั่วโลก การเข้าสู่วัยสูงอายุเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ และในปี พ.ศ. 2548 ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ เนื่องจากมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป 10.4 % ซึ่งเข้าเกณฑ์ที่องค์การสหประชาชาติกำหนดไว้ว่าการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุต้องมีจำนวนผู้สูงอายุมากกว่า 10%

อย่างไรก็ตาม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2560) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุไทย ด้วยการสนทนากลุ่ม และสรุปความต้องการของผู้สูงอายุเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ความต้องการด้าน ร่างกาย ได้แก่ ความต้องการให้รัฐบาลส่งเสริม การออกกำลังกายแก่ผู้สูงอายุเป็น

ประจำ การให้ ความรู้ความเข้าใจ ให้การศึกษาเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพของผู้สูงอายุและการเตรียมตัวเพื่อรองรับ เข้าสู่ผู้สูงอายุและความต้องการด้านจิตใจ ได้แก่ ความต้องการให้รัฐบาลส่งเสริม การรวมกลุ่มกัน ระหว่างผู้สูงอายุ เช่น การตั้งสมาคมและสมาคมผู้สูงอายุต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกิจกรรมในหมู่ผู้สูงอายุและ 51 การทำงานที่ตนเองรัก เช่น การรวมกลุ่มร้องเพลง การสอนหนังสือพิเศษ การช่วยเหลือสังคม และการเป็นครูภูมิปัญญาให้แก่ชุมชน เป็นต้น

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุควรครอบคลุมทั้ง ร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยเน้นการสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุ มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มและชุมชน เช่น กิจกรรมดนตรีพื้นเมืองหรือการรวมกลุ่ม ทำให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพ ลดความเหงาและความเครียด สร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มและชุมชน พร้อมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วม

Maynard, D.W. (1996) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดสนิทสนมกัน อาจเป็นทางการหรือในรูปแบบส่วนก็ได้ในรูปแบบเป็นทางการเช่น สังคมเมือง ชุมชน เป็นต้น และในรูปแบบส่วนตัว เช่น ครอบครัว เป็นต้น

สอดคล้องกับสมบัติ นามบุรี (2562) ได้อธิบายการมีส่วนร่วม ว่าหมายถึงการเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาทั้งในทางตรงหรือทางอ้อม โดยการร่วมคิดร่วมตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย การปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆและร่วมติดตามประเมินผล ด้วยความเต็มใจ

ชญ หยกจินดา (2557) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อความร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เกิดกระบวนการดำเนินการที่พัฒนาและมีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานหรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนงานหรือโครงการเกิดประสิทธิผลสำเร็จ

Cohen and Uphoff (1980) อ้างถึงใน วิษณุ หยกจินดา (2557) เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมเป็น 4 แบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น จะต้องกำหนดความต้องการ และการจัดลำดับความสำคัญ จากนั้นเลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง เป็นการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเริ่มต้นสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนของพวกเขา เพราะการสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน การดำเนินการต้องเสนอขอการสนับสนุนด้านงบประมาณและรวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีจากหน่วยงานของภาครัฐบาล เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงาน และความช่วยเหลือ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์โดยการมีส่วนร่วมขั้นนี้เป็นประโยชน์อย่างมากที่ประชาชนได้รับประโยชน์ตอบแทนทางด้านวัตถุ การร่วมกันพัฒนาด้วยความร่วมแรงร่วมใจกัน คุณค่าที่ได้รับนั้นออกมาในรูปแบบของความภาคภูมิใจ

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นขั้นการมีส่วนร่วมที่ทำให้มีการประเมินผลร่วมกันถึงการร่วมกันพัฒนาว่า ได้ดำเนินการสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด การประเมินที่ว่านี้อาจจะประเมินถึงความก้าวหน้าของการพัฒนาเป็นระยะ ๆ หรืออาจประเมินออกมาในลักษณะของการมองในภาพรวมของโครงการที่ได้มีส่วนร่วมกัน คือ ความเห็นชอบ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มได้

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วม ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมหมายถึงเครือข่ายของบุคคลที่มีความใกล้ชิดและสนิทสนมกัน ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบทางการ เช่น ชุมชน หรือในรูปแบบส่วนตัว เช่น ครอบครัว ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนระหว่างสมาชิกของกลุ่ม การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มเข้ามามีบทบาทในการพัฒนากิจกรรมหรือโครงการต่างๆ อย่างเต็มที่ ผ่านการคิดร่วม ตัดสินใจ ดำเนินงาน รับผลประโยชน์ และประเมินผล การมีส่วนร่วมไม่เพียงช่วยให้กิจกรรมหรือโครงการสำเร็จตามเป้าหมายเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมความรับผิดชอบร่วมกัน ความภาคภูมิใจ

4.3 แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ด้านความสุข ความผ่อนคลาย และคุณค่าในตนเอง

ไพรัตน์ พงษ์ชาติคุณากร (2534) กล่าวถึงลักษณะของผู้สูงอายุที่มีสุขภาพจิตดี ได้แก่ 1. มีความรู้สึกมีคุณค่าของตนเอง 2. มีความรู้สึกมั่นคงทั้งร่างกายและจิตใจ 3. มีความรู้เกี่ยวกับตนเองตามสภาพความเป็นจริง 4. มีความสามารถที่จะยอมรับความรักจากผู้อื่นและขณะเดียวกันก็สามารถจะให้ความรักแก่ผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม 5. มีความสามารถและมีความสุขในการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น 6. มีความสามารถที่จะอยู่ได้อย่างเป็นสุขตามอัตภาพ 7. ไม่มีความรู้สึกตึงเครียดและหวนไห้มากเกินไป 8. มีความยืดหยุ่นในพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม 9. มีความสามารถที่จะจัดการกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเขาได้อย่างเหมาะสม 10. มองโลกตามความเป็นจริง 11. มีความอยากรู้อยากเห็นอย่างเหมาะสม 12. สามารถคาดหวังความสำเร็จ และกระทำสู่จุดหมายได้ 13. มีความพอใจจากการตอบสนองความต้องการของร่างกาย

Wylie (1979) ได้ให้ความหมายของการเห็นคุณค่าในตนเอง ของผู้สูงอายุไว้ว่า การเห็นคุณค่าในตนเอง คือ ความรู้สึก ที่ผู้สูงอายุมีต่อตนเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของสุขภาพ, บทบาท, กิจกรรม และวิถีชีวิตเมื่อมีอายุมากขึ้น สามารถส่งผลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองนี้ได้ เพราะการที่อายุมากขึ้นย่อมทำให้ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น ซึ่งสิ่งนี้เองทำให้เป็นเรื่องยากที่ผู้สูงอายุจะมีความรู้สึกดีเกี่ยวกับตนเอง

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ด้านความสุข ความผ่อนคลาย และคุณค่าในตนเอง ว่า สุขภาพจิตของผู้สูงอายุครอบคลุมทั้งด้านความสุข ความผ่อนคลาย และคุณค่าในตนเอง การมีสุขภาพจิตดี หมายถึงผู้สูงอายุสามารถมองเห็นตนเองและโลกอย่างเหมาะสม จัดการความคิดและอารมณ์ได้อย่างสร้างสรรค์ และรักษาความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสังคมได้อย่างสมดุล ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพจิตดีจะมีความมั่นคงทางร่างกายและจิตใจ รู้จักยอมรับและให้ความรัก มีความสุขในการทำประโยชน์ต่อผู้อื่น สามารถปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม และมองโลกตามความเป็นจริง ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ บทบาท และวิถีชีวิตอาจส่งผลต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสรสร้างความสุขและความผ่อนคลาย พร้อมตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพและความสมดุลทางจิตใจ

4.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมดนตรีสำหรับผู้สูงอายุ

วิภาดา คำในหาญ (2560) ได้อภิปราย ความหมายของนันทนาการจากการทบทวนวรรณกรรมของ พิระพงศ์ บุญศิริ (2542) ว่าเป็นกิจกรรมที่กระทำในเวลาว่าง

ให้เกิด ประโยชน์ โดยมีความพึงพอใจ สมครใจ ไม่มีการบังคับและได้รับความสุขเพลิดเพลินจากการเข้าร่วม กิจกรรม อีกทั้งยังเป็นการแสดงออกที่เป็นธรรมชาติของแต่ละบุคคลตามความต้องการ และความ สนใจต่อการ แสวงหาความสุขในช่วงเวลาว่างที่มีอยู่ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่น หรือสังคมนั้น ๆ อีกทั้งยังระบุประโยชน์ของกิจกรรมนั้นหนาการ ว่า เป็นกิจกรรมที่ให้ความสนุกสนาน พบกับความสุข ในชีวิตและรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ช่วยสร้างเสริมสุขภาพจิต แจ่มใส ช่วยป้องกันและลดปัญหาอาชญากรรมหรือความไม่สงบสุขของ รู้จักบำรุงสุขภาพ มีน้ำใจไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเอื้อเพื่อเสียสละช่วยเหลือกัน ช่วยในการพักผ่อนป่วย สร้างเสริมสมรรถภาพทางกายและจิต ช่วยสร้างความรักความสามัคคีในกลุ่มในชุมชนและสังคมอีกด้วย

สอดคล้องกับ Lehmborg & Fung (2010) พบว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมดนตรีนั้นมีประโยชน์กับผู้สูงอายุทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม อีกทั้งการมีส่วนร่วมทางดนตรีของ ผู้สูงอายุแสดงให้เห็นว่าการเล่นดนตรีนั้นมีผลดีต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยคณะผู้วิจัยได้สรุป ประโยชน์ของกิจกรรมดนตรีต่อผู้สูงอายุไว้ 7 ประการ 1. ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพะที่ดีทั้งทางกายและจิตใจ รวมถึงช่วยลดความเครียด ความเจ็บปวด และการใช้ยา 2. ช่วยชะลอการเสื่อมของสมอง 3. ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเพลิดเพลิน สุขใจ พึงพอใจในชีวิต 4. ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกภาคภูมิใจและรู้สึกถึงการประสบความสำเร็จจากการเรียนรู้ทักษะทางดนตรีใหม่ๆ 5. ช่วยสร้างและการรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Connection) 6. เป็นหนึ่งวิธีในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์สำหรับผู้สูงอายุ 7. ช่วยทำให้เห็นคุณค่าในตัวเองในช่วงเวลาหนึ่งของชีวิต จะเห็นว่า กิจกรรมดนตรีมีประโยชน์ต่อผู้สูงอายุเป็นอย่างมากจะเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสนุกสนาน มีสุขภาพะทางกายและใจที่ดีแล้ว การทำกิจกรรมดนตรีแบบกลุ่มยังเป็นอีกแนวทางการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในสังคม มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นโดยมีดนตรีเป็นสื่อกลาง ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าในตนเองอีกด้วย

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมดนตรีสำหรับผู้สูงอายุ ว่า กิจกรรมนั้นหนาการและกิจกรรมดนตรีมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม สุขภาพะของผู้สูงอายุ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม กิจกรรมเหล่านี้ช่วยลดความเครียด ความเหงาและความเจ็บปวด เพิ่มความสุข ความภาคภูมิใจ และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อีกทั้งยังสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ความร่วมมือ และความสามัคคีในชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุ

สามารถ มีส่วนร่วมในสังคมและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ผ่านกิจกรรมที่ตนสนใจและพึงพอใจ

4.5 แนวคิดเกี่ยวกับดนตรีอังกะลุง

ณรุทธ์ สุทธจิตต์ (2544) ให้ความหมาย กิจกรรมดนตรีว่าหมายถึง กิจกรรมต่างๆ ทางดนตรีที่ผู้จัดกิจกรรมกำหนดขึ้น เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ดนตรีสำหรับผู้ร่วมกิจกรรม ดนตรีทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและทักษะ ดนตรี องค์ประกอบของกิจกรรมดนตรีได้แก่ ผู้จัดกิจกรรม ผู้ดำเนินกิจกรรม ผู้ร่วมกิจกรรม และลักษณะหรือรูปแบบของกิจกรรม

สอดคล้องกับ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2563) อังกะลุงเข้ามาในประเทศไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทรงแนะนำและอนุญาตให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จประพาสยังประเทศชวา พร้อมด้วยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในวันจันทร์ที่ 24 สิงหาคม 2450 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช จึงเสด็จจากกรุงเทพมหานคร มุ่งไปยังเมืองไค ของประเทศชวา (ประเทศอินโดนีเซีย) เป็นแห่งแรก และทรงตั้งพระทัยว่าจะเสด็จไปยังตำบลมาโตเออ เมื่อเสด็จถึงตำบลมาโตเออ พวกประชาชนประมาณ 10 หมู่บ้าน ต่างพากันต้อนรับพระองค์อย่างสมพระเกียรติ โดยจัดดนตรีนำมาแสดงถวายให้ทอดพระเนตร ประชันกันถึง 7 วง พระองค์สนพระทัยวงอังกะลุงเป็นพิเศษ เมื่อพระองค์เสด็จกลับประเทศไทย จึงมีรับสั่งให้กงสุลไทยในชวาซื้อดนตรีชนิดนี้ส่งมา 1 ชุด ภายในปี พ.ศ. 2451 แล้วทรงนำดนตรีชนิดนี้ฝึกสอนมหาดเล็กของพระองค์ในวังบูรพาภิบาล จึงเกิดมีดนตรีชนิดนี้ขึ้นในประเทศไทย ต่อมาได้แพร่หลายออกไปทั่วประเทศ ซึ่งคนไทยเรียกว่า “อังกะลุง” ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรี ได้มีการพัฒนาอังกะลุงเพิ่มขึ้น 3 กระบอก ลดขนาดให้เล็กและเบาลงเพิ่มเสียงจนครบ 7 เสียง และได้พัฒนาการบรรเลงจากการไกวเป็นการเขย่าแทน นับว่าเป็นต้นแบบของการบรรเลงอังกะลุงในปัจจุบัน

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมดนตรีสำหรับผู้สูงอายุว่า ดนตรีอังกะลุง เป็นกิจกรรมดนตรีที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของผู้เข้าร่วม อีกทั้งยังมีบทบาททางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ทำให้ผู้เล่นสามารถแสดงออกและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มได้ พร้อมทั้งเป็นสื่อกลางในการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และความร่วมมือในชุมชน

5. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ มีรายละเอียดดังนี้

5.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชนแม่กาห้วยเคียน ตำบลแม่กา อำเภอมือง จังหวัดพะเยา จำนวน 25 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการ โดยมุ่งดำเนินงานกับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมดนตรีอังกะลุง การซ้อมดนตรี และกิจกรรมสันทนาการร่วมกันภายในพื้นที่วัดแม่กาห้วยเคียน

5.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม สร้างขึ้นโดยอาศัยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลักในการสร้าง ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

5.2.1 ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ อาชีพ ภูมิลำเนา และจำนวนผู้สูงอายุในครอบครัว โดยรวมตัวเอง

5.2.2 แบบประเมินสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ซึ่งประเมินก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ มีจำนวน 8 ข้อ ด้านความสุข ความผ่อนคลาย และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ จำนวน 7 ข้อ ซึ่งเป็นคำถามแบบเลือกรายการ รวมทั้งสิ้น 15 ข้อ

5.2.3 เป็นคำถามเกี่ยวกับปัญหา,อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด จำนวน 1 ข้อ

5.3 การทดสอบและหาความเที่ยงของเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ และทดลองใช้กับผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียน ตำบลแม่กา อำเภอมืองพะเยา จังหวัดพะเยา จำนวน 25 คน โดยแบบสอบถาม ผ่าน การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ

5.4 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติพรรณนา ใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5.5 วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการนี้จะดำเนินการตามขั้นตอนที่เป็นระบบ โดยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

5.5.1 การวางแผนโครงการ

1. การการศึกษาพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย สืบหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนแม่กาห้วยเคียน และประเมินความสนใจในกิจกรรมดนตรีอังกฤษ
2. การประชุมทีมงาน วางแผนการดำเนินงานร่วมกับทีมงานทุกฝ่าย และกำหนดรายละเอียดกิจกรรมที่จะจัดทำ
3. การจัดทำแผนกิจกรรม วางแผนการผลิตสื่อ เช่น การออกแบบร่างวิดีโอ การถ่ายทำคลิปวิดีโอและการ ออกแบบโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์

5.5.2 การดำเนินการ

1. การประสานงานกับกลุ่มผู้สูงอายุ ติดต่อและเชิญชวนกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ
2. การจัดกิจกรรมดนตรีอังกฤษ จัดให้มีการฝึกซ้อมดนตรีร่วมกัน การทำกิจกรรมสนทนาการ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น
3. การถ่ายทำคลิปและสร้างสื่อโปสเตอร์ ถ่ายทำการซ้อมดนตรี การพูดคุยระหว่างผู้สูงอายุ และการถ่ายทอดความรู้สึกผ่านการทำกิจกรรม

5.5.3 การประเมินผล

เครื่องมือประเมินสำหรับผู้สูงอายุ ใช้เทคนิคการวัดทัศนคติของกัตต์แมน 4 ระดับ สามารถแบ่งช่วงประเมินค่า ดังนี้

- 1.00 – 1.25 = เห็นด้วยน้อย
- 1.26 – 2.25 = เห็นด้วยปานกลาง
- 2.26 – 3.25 = เห็นด้วยมาก
- 3.26 – 4.00 = เห็นด้วยมากที่สุด

5.5.4 การปรับปรุงโครงการ

1. การปรับปรุงสื่อและวิธีการสื่อสาร ปรับปรุงคลิปวิดีโอและโปสเตอร์ตามผลการประเมินเพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
2. การปรับกิจกรรม ปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน
3. การจัดทำข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานในอนาคต สรุปผลการดำเนินโครงการและจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป

5.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2568 ถึงกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคล จากนั้น รวบรวมแบบสอบถามกลับมาทำการตรวจสอบความครบถ้วน ก่อนนำข้อมูลเข้าสู่การวิเคราะห์ทางสถิติ

5.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป และนำสถิติที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

5.7.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) สถิติเชิงพรรณนา ใช้เพื่อสรุปและอธิบายลักษณะทั่วไปของข้อมูลที่เก็บ รวบรวม โดยมีรายละเอียดดังนี้

- ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ใช้เพื่อแจกแจงจำนวนครั้งที่แต่ละค่าปรากฏ และคำนวณสัดส่วน ของข้อมูล เพื่อให้เห็นภาพรวมของข้อมูล

- ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้วัดแนวโน้มเข้าสู่ค่ากลางและความกระจายของ ข้อมูล เพื่อให้ทราบลักษณะทั่วไปของข้อมูลและระดับความแตกต่างระหว่างค่าของตัวแปร

6. ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุผ่านโครงการลดเครา้ชะลอเหงา เสริมสุข : กรณีศึกษากลุ่มผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียน” ผู้วิจัยได้ผลการวิจัย ดังนี้

6.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 25 คน ประกอบด้วย เพศ สถานภาพ อาชีพ และจำนวนผู้สูงอายุ (รวมตัวเอง) (1)เพศ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 92.00) รองลงมา คือ เพศชาย (ร้อยละ 8.00) (2) สถานภาพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพแต่งงาน (ร้อยละ 64.00) รองลงมาคือสถานภาพหม้าย (36.00) (3) อาชีพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงาน (ร้อยละ 96.00) รองลงมา คือ ข้าราชการบำนาญ (ร้อยละ 4.00) (4) จำนวนผู้สูงอายุ (รวมตัวเอง) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใน

ครอบครัวมีผู้สูงอายุโดยรวมตัวเองแล้ว 1 คน (ร้อยละ 56.00) รองลงมาคือ 2 คน (ร้อยละ 44.00)

6.2 แบบประเมินสุขภาพจิตก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ

6.2.1 ผลการศึกษาสุขภาพจิตก่อนเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ

ผลการประเมินก่อนเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติระดับปานกลาง ในประเด็นดังนี้ (1) ท่านรู้สึกว่าการเล่นดนตรี อังกฤษกับผู้อื่นทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.00) (2) ท่านรู้สึกพึงพอใจกับการ พูดคุยแลกเปลี่ยน และทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนในวงดนตรีอังกฤษ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.88) (3) ท่านรู้สึกสบายใจเมื่อได้เข้าร่วมซ้อมหรือเล่นดนตรีอังกฤษร่วมกับผู้อื่น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.88) (4) ท่านรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือวงดนตรีอังกฤษในชุมชน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.60) (5) เมื่อมีกิจกรรมซ้อมหรือการแสดงดนตรีอังกฤษ ท่านรู้สึกสนใจและอยากเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.92) (6) ท่านรู้สึกว่าอังกฤษร่วมกันเสริมสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ในผู้สูงอายุ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.96) (7) ท่านรู้สึกว่าการเข้าร่วมวงดนตรีอังกฤษ ช่วยลดความเหงาและทำให้รู้สึกดีขึ้น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.84) (8) ท่านรู้สึกว่าการเล่นดนตรีอังกฤษทำให้ตนเองรู้สึกมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.80) (9) การเล่นอังกฤษทำให้ท่านรู้สึกว่าชีวิตมีความหมายและมีคุณค่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.80) (10) การได้เล่นอังกฤษทำให้ท่านรู้สึกมีความสุข (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.92) (11) การเล่นอังกฤษ ท่านรู้สึกสบายใจและผ่อนคลาย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.96) (12) การเล่นอังกฤษช่วยให้ท่านรู้สึกดีต่อตนเอง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.68) (13) การเข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกฤษทำให้รู้สึกภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 1.80) (14) การเล่นอังกฤษท่านรู้สึกสดชื่น มีกำลังใจและอยากทำกิจกรรมต่อไป (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.84) (15) โดยรวมแล้วการเล่นอังกฤษทำให้ท่านรู้สึกพึงพอใจและสบายใจ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.84)

6.2.2 ผลการศึกษาสุขภาพจิตก่อนเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ

ผลการประเมินหลังเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติระดับมากที่สุด ในประเด็นดังนี้ (1) ท่านรู้สึกว่าการเล่นดนตรีอังกฤษกับ ผู้อื่นทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60) (2) ท่านรู้สึกพึงพอใจกับการพูดคุย แลกเปลี่ยน และทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนในวงดนตรีอังกฤษ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60) (3) ท่านรู้สึกสบายใจเมื่อได้เข้าร่วมซ้อมหรือเล่นดนตรีอังกฤษร่วมกับผู้อื่น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.44) (4) ท่านรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือวงดนตรีอังกฤษในชุมชน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.88) (5) เมื่อมีกิจกรรมซ้อมหรือการ แสดงดนตรีอังกฤษท่านรู้สึกสนใจและอยากเข้าร่วมกิจกรรม

(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72) (6) ท่านรู้สึกว่ายั้งกะล่งร่วมกันเสริมสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ในผู้สูงอายุ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76) (7) ท่านรู้สึกว่าการเข้าร่วมวงดนตรีอังกะลุงช่วยลดความเหงาและทำให้รู้สึกดีขึ้น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56) (8) ท่านรู้สึกว่าการเล่นดนตรีอังกะลุงทำให้ตนเองรู้สึกมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36) (9) การเล่นอังกะลุงทำให้ท่านรู้สึกว่าการใช้ชีวิตมีความหมายและมีคุณค่า (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76) (10) การได้เล่นอังกะลุงทำให้ท่านรู้สึกมีความสุข (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.68) (11) การเล่นอังกะลุงท่านรู้สึกสบายใจและผ่อนคลาย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64) (12) การเล่นอังกะลุงช่วยให้ท่านรู้สึกดีต่อตนเอง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64) (13) การเข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกะลุงทำให้รู้สึกภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.64) (14) การเล่นอังกะลุงท่านรู้สึกสดชื่น มีกำลังใจและอยากทำกิจกรรมต่อไป (ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.80) (15) โดยรวมแล้ว การเล่นอังกะลุงทำให้ท่านรู้สึกพึงพอใจและสบายใจ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72)

6.2.3 ผลการเปรียบเทียบสุขภาพจิตก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมของ

ผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาการเปรียบเทียบสุขภาพจิตก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.04) และหลังเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00)

6.2.4 วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุ พบว่าความสัมพันธ์ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.04) และหลังเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00) แสดงให้เห็นว่าภายหลังเข้าร่วมกิจกรรม ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วม ในกลุ่มผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ พบว่า สุขภาพจิตของ ผู้สูงอายุก่อนเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย 2.04) และหลังเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00) สะท้อนให้ เห็นว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นมีผลต่อการพัฒนาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน

6.2.5 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นเรื่องปัญหา/อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเข้าร่วม กิจกรรมของผู้สูงอายุ

- ปัญหา/อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านรูปแบบกิจกรรม มีจำนวนผู้ตอบทั้งสิ้น 21 คน โดยแสดง ความคิดเห็น ได้แก่ การจัดรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายโดยคำนึงถึง

ศักยภาพของผู้สูงอายุ กิจกรรมช่วย ผึกสมาธิ กิจกรรมช่วยในการออกกำลังกายที่ดีต่อสุขภาพกายและได้ผ่อนคลายดีต่อสุขภาพทางจิตใจ และ กิจกรรมช่วยให้พบปะพูดคุยกับเพื่อนๆ และได้เพื่อนเพิ่มขึ้น

- ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการสานต่อกิจกรรม มีจำนวนผู้ตอบทั้งสิ้น 4 คน โดย แสดงความคิดเห็น ได้แก่ รูปแบบกิจกรรมสนุก อยากให้มีคนมาสานต่อ อยากให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วน ร่วมในกิจกรรมมากขึ้น เพื่อให้ทุกคนได้มีบทบาทในกิจกรรมของชุมชนและสามารถต่อยอดกิจกรรมที่ เหมาะสมกับผู้สูงอายุมากขึ้น และอยากให้มีคนสานต่อในการจัดกิจกรรม เพราะกิจกรรมจะได้ดำเนินไป อย่างต่อเนื่อง แล้วทำให้คนรุ่นหลังได้อนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น

7. สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุผ่านโครงการลดเคร่า ชะลอเหงา เสริมสุข : กรณีศึกษากลุ่มผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียน” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ส่งเสริมความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุแม่กาห้วยเคียน 2. พัฒนาสุขภาพจิต ด้านความสุข ความผ่อนคลาย และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมการเล่น อังกะลุง โดยดำเนินการกับผู้สูงอายุในชุมชนแม่กาห้วยเคียนที่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 25 คน โดยผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกะลุง ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.04 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 สะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมอังกะลุงช่วยให้ผู้สูงอายุมีรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มมากขึ้น มีความพึงพอใจในการพูดคุยแลกเปลี่ยนและทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนในวงดนตรี สนใจเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น และเกิดความภาคภูมิใจในกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างเด่นชัด และวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตดีขึ้นอย่างชัดเจน โดยก่อนเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.04 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมอังกะลุงสามารถช่วยส่งเสริมความสุข ความสบายใจ ความผ่อนคลาย และความรู้สึกดีต่อตนเองของผู้สูงอายุได้ ผู้สูงอายุมีความรู้สึกสดชื่น มีกำลังใจ ภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง และมีความพึงพอใจต่อการใช้เวลาร่วมกันในกิจกรรมมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ส่วนปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นว่ากิจกรรมควรมีความหลากหลายและสอดคล้องกับศักยภาพของผู้สูงอายุ

เพราะกิจกรรมช่วยฝึกสมาธิ ช่วยในการออกกำลังกาย ส่งผลดีต่อทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต รวมทั้งช่วยให้ผู้สูงอายุได้พบปะพูดคุยและมีเพื่อนเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีข้อเสนอให้มีการสานต่อกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เพื่อให้กิจกรรมสามารถดำเนินต่อไปและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

7.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุผ่านโครงการลดความเครียด เสริมสุข : กรณีศึกษากลุ่มผู้สูงอายุวัดแมกห้วยเคียน” พบว่า ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกะลุง ผู้สูงอายุมีคะแนนด้านความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม สุขภาพจิต ความสุข ความผ่อนคลาย และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูงขึ้นอย่างชัดเจน โดยค่าเฉลี่ยรวมก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่ 2.04 และหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็น 4.00 ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมดนตรีอังกะลุงสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งสื่อกลางทางอารมณ์และพื้นที่ทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ไม่เพียงช่วยให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ยังช่วยให้เกิดการสื่อสาร การพบปะ แลกเปลี่ยน และการรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการที่มุ่งลดความเหงา ลดความเครียด เพิ่มความสุข และเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ภูริพงษ์ เจริญแพทย์ และทัศนาศูววรรณะปรกรณ์ (2559) ที่ศึกษาผลของโปรแกรมดนตรีบำบัดโดยกล่าวถึงสื่อประสาทที่สำคัญ คือ ซีโรโโทนิน ช่วยปรับอารมณ์เป็นด้านบวกบริหารจัดการอารมณ์ด้านลบ การสนับสนุนทางสังคมเป็นวิธีการทางจิตสังคม ที่ช่วยให้บุคคลเช่นผู้สูงอายุที่มีความเจ็บป่วย สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม รับมือกับความเครียด จัดการกับปัญหา รับรู้ถึงคุณค่าในตนเองมีความมั่นคงทางอารมณ์ และสอดคล้องกับการศึกษาของ พัชรี แวงวรรณ และศิริพันธุ์สาส์ตย์ (2553) ที่ศึกษาผลของกิจกรรมการเล่นอังกะลุงร่วมกับการใช้กระบวนการกลุ่มต่อความหวาดกลัวของผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา พบว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกะลุงร่วมกับการใช้กระบวนการกลุ่มต่อความหวาดกลัวของผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา มีความหวาดกลัวลดลงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมและมีความหวาดกลัวลดลงกว่ากลุ่มที่ได้รับการดูแลตามปกติ อีกทั้งทำให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าในตนเองและทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอีกด้วย

7.2.1 การส่งเสริมความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ
ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรม ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์

และการมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยค่าเฉลี่ยเพิ่มจาก 2.04 เป็น 4.00 แสดงให้เห็นว่า การเล่นอังกะลุงร่วมกันช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกใกล้ชิดกับเพื่อนในกลุ่มมากขึ้น กล้าพูดคุย แลกเปลี่ยน และมีความเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น ประเด็นนี้อธิบายได้ว่า การเล่นอังกะลุงเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยการฟังจังหวะ การรอคอยจังหวะของตนเอง และการประสานการเล่นร่วมกับผู้อื่น จึงทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้อยู่ในฐานะผู้รับกิจกรรมเพียงลำพัง แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ผลที่เกิดขึ้นจึงไม่ใช่เพียงความสนุกสนานระหว่างทำกิจกรรม แต่รวมถึงการก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและความสามัคคีในชุมชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ ชนิสรา แสนยบุตร และพัชรี แฉววรรณ (2561) ที่พบว่า การเล่นอังกะลุงช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดคุณค่าในด้านสังคม ได้พูดคุย พบปะ และสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นมากขึ้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดในงานของ สรัญญา หิรัญปณิศา (2564) ที่ชี้ว่า หัวใจสำคัญของกิจกรรมอังกะลุงไม่ได้อยู่เพียงการบรรเลงเพลง แต่รวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่มด้วย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Queen et al. (2014) ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจความว่าเหวในช่วงวัย กลางคนและผู้สูงอายุพบว่าการทำกิจกรรมคนเดียวมีส่วนทำให้ระดับความว่าเหวเพิ่มสูงมากกว่า การทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น หรือการทำกิจกรรมคนเดียวเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเหวนอกจากนี้ผู้ที่มีความรู้สึกว่าจะทำกิจกรรมตามลำพังคล้ายแบบเดิมในแต่ละวัน หรือไม่มีความแตกต่างของกิจกรรมในแต่ละวัน ผลการศึกษานี้สัมพันธ์กับ การศึกษาของผู้นี้วิจัย เนื่องด้วย กิจกรรมการเล่นอังกะลุงเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ทำให้ตลอด สัปดาห์ผู้สูงอายุไม่ต้องอาศัยอยู่บ้านและทำกิจกรรมต่างๆ ตามลำพัง ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกะลุงมีความรู้สึกว่าจะเหวน้อยกว่าผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกะลุง อีกประเด็นหนึ่งที่สนับสนุนผลดังกล่าวคือ ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่สะท้อนว่า กิจกรรมช่วยให้ได้พบปะเพื่อน ได้พูดคุยกับคนวัยเดียวกัน และทำให้ไม่รู้สึกเหงาเหมือนอยู่บ้านเฉยๆ รวมทั้งมีความต้องการให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและหลากหลายมากขึ้น ข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมอังกะลุงไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมเฉพาะครั้ง แต่สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่ทางสังคมของผู้สูงอายุได้จริง เพราะเมื่อผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีที่ยืน มีเพื่อน และมีบทบาทในกิจกรรมของชุมชน ย่อมส่งผลต่อความต่อเนื่องของการเข้าร่วมและความเข้มแข็งของกลุ่มในระยะยาว

7.2.2 การพัฒนาสุขภาพจิต สุขภาพ ความผ่อนคลาย และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรมการเล่น

อังกฤษ ผู้สูงอายุมีคะแนนเฉลี่ยด้านสุขภาพจิตเพิ่มขึ้นจาก 2.04 เป็น 4.00 โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการรู้สึกว่าคุณค่าในชีวิตมีความหมาย การมีความสุข ความผ่อนคลาย ความภาคภูมิใจในตนเอง และความรู้สึกอยากทำกิจกรรมต่อไป แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมนี้ช่วยพัฒนาสภาวะทางใจของผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับเกียรตินิพนธ์ อมาตยกุล (2540) กล่าวว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นการ สร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับตนเอง มีความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตนเอง มองตนเองว่ามีคุณค่า มีความสามารถ ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของเราเป็นอย่างมากเช่น ทำให้ ความเป็นตัวของตัวเอง ทำให้เกิดความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นคนที่มีบุคลิกภาพดีมีความสุขจิตดี ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการเล่นอังกฤษเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ใช้ทั้งความคิด ความจำ การฟัง การเคลื่อนไหว และการแสดงออกทางอารมณ์ไปพร้อมกัน เมื่อสามารถเล่นร่วมกับผู้อื่นได้สำเร็จ จึงเกิดความภาคภูมิใจ รู้สึกว่าตนเองยังมีความสามารถ และยังเป็นบุคคลที่มีคุณค่าในสายตาของผู้อื่นและของตนเอง และสอดคล้องกับ สำนักพัฒนาสุขภาพจิต (2555) ซึ่งกล่าวว่า การที่ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่า มีศักยภาพด้วยการดัดศักยภาพ ความรู้ความสามารถที่ผู้สูงอายุนำมาในตัวเองออกมาให้ได้มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน เรียนรู้โดยผ่านกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ ผู้สูงอายุจะรู้สึกมีความสุขและมีคุณค่ามองว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสามารถที่จะทำคุณประโยชน์ต่างๆ ให้กับสังคมได้ และ Wylie (1979) พูดถึงการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุไว้ว่า การเห็นคุณค่าในตนเอง คือ ความรู้สึก ที่ผู้สูงอายุมองตนเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของสุขภาพ, บทบาท, กิจกรรม และวิถีชีวิตเมื่อมีอายุ มากขึ้น สามารถส่งผลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองนี้ได้ เพราะการที่อายุมากขึ้นย่อมทำให้ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น ซึ่งสิ่งนี้เองทำให้เป็นเรื่องยากที่ผู้สูงอายุจะมีความรู้สึกดีเกี่ยวกับตนเอง

7.2.3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ จากผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ พบว่า ประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างสะท้อนออกมามากที่สุดคือเรื่องรูปแบบกิจกรรม โดยมีผู้ให้ความคิดเห็น 21 คน ซึ่งเห็นว่า กิจกรรมควรมีความหลากหลาย และคำนึงถึงศักยภาพของผู้สูงอายุแต่ละคน แม้ว่ากิจกรรมอังกฤษจะช่วยฝึกสมาธิ ช่วยการออกกำลังกาย และช่วยให้ได้พบปะพูดคุยกับเพื่อนมากขึ้น แต่ก็สะท้อนว่าการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีการออกแบบให้เหมาะสมกับความพร้อม ความสามารถ และ

ความสนใจที่แตกต่างกันของผู้เข้าร่วมแต่ละคน เพื่อให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Southcott (2009) ที่ได้จัดรูปแบบกิจกรรมร้องเพลง ประสานเสียงในกลุ่มผู้สูงอายุ และทำการศึกษาประสบการณ์หลังการได้เข้าร่วม จัด กิจกรรม ดนตรี กับกลุ่มนักร้องวงประสานเสียงผู้สูงอายุด้วยการสัมภาษณ์ในเชิงลึกซึ่งผล การศึกษา พบว่าดนตรีนั้นสามารถช่วยส่งเสริมกลุ่มผู้สูงอายุให้สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีได้ สามารถเสริมสร้างจินตนาการและทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามันมีคุณค่าในสังคมอีกประเด็น หนึ่งคือเรื่องการสานต่อกิจกรรม ซึ่งมีผู้ให้ความคิดเห็น 4 คน โดยระบุว่าอยากให้มีกิจกรรม ต่อเนื่อง อยากให้มีผู้มาสานต่อ และอยากให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ข้อค้นพบนี้ สะท้อนว่า แม้กิจกรรมจะให้ผลดีต่อผู้สูงอายุอย่างชัดเจน แต่หากขาดการสนับสนุนอย่าง ต่อเนื่องจากคนในชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น หรือเครือข่ายภายนอก ก็อาจทำให้กิจกรรมไม่ ต่อเนื่องและไม่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมประจำของชุมชนได้ในระยะยาว สอดคล้องกับ สมบัติ กาญจนกิจ (2544) กล่าวว่ากิจกรรมนันทนาการ ช่วยพัฒนาอารมณ์สุข นันทนาการ เป็นกระบวนการที่เสริมสร้างและพัฒนาอารมณ์สุข ของบุคคล และชุมชน โดยอาศัย กิจกรรมต่างๆ เป็นสื่อกลางในช่วงเวลาว่างหรือเวลาอิสระ การเข้าร่วมกิจกรรมต้องเป็นไป ด้วยความสมัครใจ และกิจกรรมนั้นจะต้องเป็นกิจกรรมที่สังคมยอมรับ สามารถก่อความสุข สนุกสนานเพลิดเพลิน และความสุขสงบ ข้อเสนอแนะ จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมให้หลากหลายมากขึ้น โดยยังคงใช้อังกะลุงเป็นกิจกรรม หลัก แต่สามารถเสริมด้วยกิจกรรมนันทนาการหรือกิจกรรมดนตรีอื่นที่เหมาะสมกับวัยและ ศักยภาพของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกสนุก ไม่จำเจ และสามารถมีส่วนร่วมได้อย่าง ต่อเนื่องมากขึ้น ควรมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ไม่ควรเป็นกิจกรรม เฉพาะครั้ง เพราะผลการวิจัยชี้ชัดว่าเมื่อผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างจริงจังแล้ว ย่อม เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีทั้งด้านความสัมพันธ์และสุขภาพจิต ดังนั้น หากชุมชนหรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมต่อเนื่องได้ ก็จะช่วยยกระดับคุณภาพ ชีวิตของผู้สูงอายุได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่หรือสมาชิกในชุมชนเข้า มามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมากขึ้น เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างวัย ช่วยสืบสาน กิจกรรมไปในระยะยาว และส่งต่อคุณค่าของดนตรีพื้นบ้านในฐานะภูมิปัญญาของชุมชน ข้อเสนอแนะนี้สอดคล้องกับความเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการให้มีกิจกรรมต่อเนื่องและ มีผู้มาสานต่อในอนาคต สำหรับการศึกษาครั้งต่อไป ควรขยายจำนวนกลุ่มตัวอย่าง หรือ ศึกษาผลของกิจกรรมในระยะยาว เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

และชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งอาจเพิ่มการเปรียบเทียบกับกิจกรรมรูปแบบอื่น เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุในระดับชุมชน

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

จากผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการเล่นอังกะลุงช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม สุขภาพจิต ความสุข ความผ่อนคลาย และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับประโยชน์อย่างสม่ำเสมอ และเกิดผลดีต่อคุณภาพชีวิตในระยะยาว

2. ควรพัฒนารูปแบบกิจกรรมให้หลากหลายและเหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุ

จากข้อคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ผู้เข้าร่วมต้องการให้กิจกรรมมีความหลากหลายมากขึ้น และควรคำนึงถึงความสามารถของผู้สูงอายุแต่ละคน ดังนั้น การจัดกิจกรรมในครั้งต่อไปอาจเพิ่มกิจกรรมเสริม เช่น การร้องเพลง การเคลื่อนไหวประกอบจังหวะ หรือกิจกรรมสันทนาการอื่น ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเหมาะสมและเต็มศักยภาพ

3. ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และคนรุ่นใหม่

จากข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบประเมิน พบว่าควรมีผู้มาสานต่อกิจกรรม และควรเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เพื่อให้กิจกรรมสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ควรสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สูงอายุ ครอบครัว เยาวชน และหน่วยงานในชุมชน เพื่อให้กิจกรรมอังกะลุงเป็นพื้นที่เชื่อมโยงคนต่างวัย และเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

4. ควรใช้สื่อประชาสัมพันธ์เพื่อขยายผลโครงการ

เนื่องจากโครงการมีการจัดทำคลิปวิดีโอและโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์อยู่แล้ว จึงควรนำสื่อดังกล่าวไปใช้ในการเผยแพร่ผลลัพธ์ของกิจกรรมให้กว้างขึ้น เพื่อให้ชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และบุคคลภายนอกเห็นคุณค่าของกิจกรรม และอาจนำไปสู่การสนับสนุนหรือการต่อยอดกิจกรรมในอนาคต

7.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายจำนวนกลุ่มตัวอย่างและพื้นที่ศึกษา

การศึกษครั้งนี้ดำเนินการกับผู้สูงอายุในชุมชนแม่กาห้วยเคียนเป็นหลัก ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่าง หรือขยายการศึกษาไปยังชุมชนอื่น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากขึ้น และสามารถเปรียบเทียบผลในบริบทที่แตกต่างกันได้

2. ควรศึกษาผลของกิจกรรมในระยะยาว

การวิจัยครั้งนี้สะท้อนผลก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างชัดเจน แต่การศึกษากครั้งต่อไปควรมีการติดตามผลระยะยาว เพื่อดูว่าผลของกิจกรรมยังคงอยู่ต่อ สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจะคงอยู่ต่อเนื่องเพียงใด

3. ควรศึกษารูปแบบกิจกรรมดนตรีอื่นร่วมด้วย

แม้ว่ากิจกรรมอังกะลุงจะให้ผลอย่างชัดเจน แต่ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจมีการเปรียบเทียบกับกิจกรรมดนตรีหรือกิจกรรมกลุ่มรูปแบบอื่น เพื่อค้นหารูปแบบที่เหมาะสมที่สุดในการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุในระดับชุมชน

8. กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัย เรื่อง ในการทำวิจัยนี้สำเร็จลงไปด้วยดีเนื่องจากได้รับ คำแนะนำและการสนับสนุนจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ทองแดง ที่ปรึกษา โครงการวิจัยที่ให้ข้อเสนอแนะในการต่อยอดความคิดและเข้าร่วมเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง มา ณ ที่นี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ นางนง คราญ สิทธิมงคล หรือแม่ป้อมที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเป็นตัวแทนติดต่อประสานงาน และร่วมให้ข้อมูลที่สำคัญ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณกลุ่มผู้สูงอายุวัดแม่กาห้วยเคียนทุกท่านที่ได้สละเวลาให้ความอนุเคราะห์ในการตอบแบบประเมินสุขภาพจิตซึ่งมีส่วนสำคัญ อย่างยิ่งที่ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จตามกระบวนการวิจัยที่ได้วางแผนไว้เป็นอย่างดี

9. บรรณานุกรม

กรมสุขภาพจิต. (2545). รายงานการวิจัยการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจิต

กรมสุขภาพจิต. ความเป็นมาของงาน สุขภาพจิตในประเทศไทย. นนทบุรี:

กรมสุขภาพจิต.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2563). 112 ปี อังกะลุงจากขวามาไทย.

https://www.culture.go.th/culture_th/

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2540). ปัจจัยที่เกี่ยวกับการบริหารที่สัมพันธ์กับประสิทธิผล

- ของโรงเรียน เอกชน. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย (Aging society
in Thailand). สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 3(16), 1-19.
- ชนิสรา แสนยบุตร, และพัชรี แวงวรรณ. 2561. การให้คุณค่าของการเล่นอังกะลุงใน
ในผู้สูงอายุ ชุมชนสามัคคี อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
วารสารโรงพยาบาลมหาสารคาม. 15 (2), 34-43.
- ณัฐหทัย นิรติชัย. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). ผู้สูงอายุไทยในศตวรรษ ที่ 21. วารสารสังคม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 1 (1), 107-115.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์.(2544). อาจารย์กำธร สนิทวงศ์ ณ อยุธยา สำหรับชีวิตหนึ่งที่มีได้
ของสุภาพบุรุษผู้หนึ่ง. ในที่ระลึกงาน พระราชทานเพลิงศพ นายกำธร
สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (น. 65-71)
- เดชาภิวัชร นพมิตร. 2560. การศึกษาเปรียบเทียบภาวะสมองเสื่อมและความหว้าเหว่
ของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมการเล่นอังกะลุงและผู้สูงอายุที่ไม่ได้เข้าร่วม
กิจกรรมการเล่นอังกะลุง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
(พัฒนาการมนุษย์) มหาวิทยาลัยมหิดล
- เด็กชายผกอีเลิด. (16 พฤศจิกายน 2566). “อังกะลุง” เครื่องดนตรีโบราณอินโดนีเซีย
สู่ “มรดกโลก” ทางภูมิปัญญาโดย UNESCO. สืบค้นเมื่อ 16 มีนาคม 2569.
จาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_96363
- นพพร วรรณิทธิ์. 2564. การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน. วารสารวิชา
การมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. 4(2), 113-125.
- ปฎิญา แกล้วทองคำ. 2552. การศึกษาการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ: กรณี
ศึกษาชมรมผู้สูงอายุ พยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปทุมธานี.
วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพรัตน์ พุกษชาติคุณากร. (2534). จิตเวชศาสตร์เล่ม 4. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่:
โครงการตำราคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พัชรี แวงวรรณ. 2553. ผลของกิจกรรมการเล่นอังกะลุงร่วมกับการใช้กระบวนการกลุ่ม
ต่อความหว้าเหว่ของผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาล
ศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ภูริพงษ์ เจริญแพทย์, และทัศนาศู ชูวรรณะปกรณ์. 2559. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เบญจมาศ ยศเสนา. 2559. การเห็นคุณค่าผู้สูงอายุ. Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences). 9(2), 1-14
- ละอองดาว ภูสารอง. 2568. รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาดนตรีอังกฤษของไทย. วารสารศิลปวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำมูล. 14 (2), 437-448
- วิภาดา คำใจหาญ, ช. ว., สิริกร กาญจนสุนทร,. (2560). การมีส่วนร่วมกิจกรรมนันทนาการของ ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลบางกะดี อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี. วารสารการ บริหารท้องถิ่น, 10, 92-109.
- วิชญ์ หยกจินดา. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกร่าง ตำบล ห้วยไทร อำเภอน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี. [วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร มหาบัณฑิต]. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สากร ภูศิริกุล. 2562. อนาคตภาพการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจังหวัดนครพนม ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2561-2570). วิทยานิพนธ์ศึกษบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สรัญญา หิรัญบัณฑิตพร. 2564. นวัตกรรมวงดนตรีอังกฤษอัจฉริยะเพื่อเสริมสร้างกิจกรรมดนตรีนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุในสถานดูแลผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สมบัติ กาญจนกิจ. (2544). นันทนาการและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบัติ นามบุรี. (2562). ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในงานรัฐประศาสนศาสตร์. วารสารวิจัยวิชาการ, 2(1), 183-197.
- สำนักพัฒนาสุขภาพจิต. (2555). คู่มือความสุข 5 มิติ สำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ปิยะนันทน์ พับลิชชิ่ง จำกัด
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่12 (พ.ศ. 2560-2564).
- อรรณพ น้อยวัฒน์. (2555). “หน่วยที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาสุขภาพ” เอกสารการสอนชุดวิชา 52308 พัฒนาการของมนุษย์และสุขภาพ เล่มที่ 1. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

- Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1980). Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation. Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- González-Ojea, M. J., Domínguez-Lloria, S., & Pino-Juste, M. (2022). Can music therapy improve the quality of life of institutionalized elderly people? *Healthcare*, 10(2), 310.
<https://doi.org/10.3390/healthcare10020310>
- Lehmberg, L. J., & Fung, C. V. (2010). Benefits of music participation for senior citizens: A review of the literature. *Music Education Research International*, 4(1), 19-30.
- Maynard, D. W. (1996). On "realization" in everyday life: The forecasting of bad news as a social relation. *American sociological review*, pp. 109-131.
- Southcott, J. (2009). 'And as I go, I love to sing': the Happy Wanderers, music and positive aging. *International Journal of Community Music*, 2. 143-156
- Wylie, R.C. (1979). *The self-concept*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.

**“ความยั่งยืน
เริ่มจากความรับผิดชอบต่อเราในวันนี้
เพื่อโลกของคนรุ่นต่อไป”**

คณะวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยพะเยา